

KASVATUS

KASVATUSTEADUSLIK AJAKIRI
EESTI ÕPETAJATE LIIDU HÄÄLEKANDJA

Nr. 6

12. AASTAKÄIK. — AUGUST 1930.

Eesti Õpetajate Liidu häälekandja

(ainus Eesti kasvatusteaduslik ajakiri)

„KASVATUS“

ilmub 1930. aastal endisel kujul.

Sisult tahab „KASVATUS“ ka 1930. aastal panna pearõhku pedagoogiliste, meetodiliste ja tegelikkude koolielu küsimuste lahendamisele, kuid ühtlasi käsitleda ka õpetaja kutsehuvilisi küsimusi.

„KASVATUS’E“ kaasandena kirjastab toimetus ühe teose kas meetodiliste või didaktika küsimuste alalt, mille „Kasvatuse“ aastatellijad saavad ilma erilise lisatasuta.

„KASVATUS’E“ kaastööliseks on meie kui ka mitmed välismaade silmapaistvamad koolimehed ja haridustegelased.

Ilumise tihe dus: kord kuus, peale juuni- ja juulikuu, mil „Kasvatus“ ei ilmu.

Tellimishind: aastas 5 kr., poolaastas 2 kr. 50 snt.
üksiknumber 75 snt.

Endisi aastakäike on veel saada.

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised. Üksikud numbrid saadaval paremais raamatukaupluses.

Toimetuse ja talituse aadress:

Tallinna, Rataskaevu tän. nr. 22. — Kõnetraat 434-63.

KASVATUS

EESTI ÕPETAJATE LIIDU HÄÄLEKANDJA

Nr. 6

August 1930.

12. aastakäik

SISU: Luuletav noorsugu — *mag. A. Elango*. Kooli aineramatukogudest — *Aug. Raud*. Ulakate laste kasvatamise küsimusest — *J. Uustalu*. Kooliaedade ülesanded ja korraldus — *J. Port*. Kirjanduse arvustusi: Eesti õigekeelsuse-sõnaraamatu II köite ilmumise puhul — *J. Väinaste*; „Pärnumaa“ — *J. Kents*; „Loodusevaatleja“ — *J. Kents*; O. Luts, „Pankrot“ ja R. Roht, „Aeg“ — *Ilmar Reiman*. Organisatsioonide teateid ja kroonika. Välismaalt. Ametlikke teateid ja määrusi. Uusi raamatuid.

Luuletav noorsugu.

Mag. A. Elango.

Igäüks, kellel on olnud kokkupuutumist noorsooga, arvatavasti on märganud selleealiste erilist huvi endateostuse vastu kirjanduslikus vormis. Üheks selle huvi tagajärjeks on m.-s. rohked õpilasajakirjad, mis peaaegu igas koolis kerkivad ikka ja jälle üsna spontaanselt esile, sisaldades noorte endi vaba loomingut. Ka päevaraamatud, mida selles eas tihti peetakse nii suure ent varjatud usinusega, on tunnistuseks sellest kirjanduslikust väljendustarbust, kuigi me antud korral neid otsekohe ei sarnasta selles kirjutises vaadeldava materjali — ilukirjandusliku loominguga. Täiskasvanuist ühed suhtuvad puberteediealiste luuletuskatseile kui tühipaljaile järeleaimamistele üleoleva iroonilise muigega, teised loodavad siit leida kes-teab mäherduse kirjandusliku revolutsiooni algeid, kolmandaile need on ainult allikmaterjaliks noorsoopsühholoogilises uurimistöös. Asudes viimaste seisukohal, olen jätnud tahtlikult kõrvale igasugused esteetilised hindamismõõdupuud niihästi materjali kogumisel kui ka selle kasutamisel. Vaatlen noorte kirjanduslikku loomingut kui üht sellele eale karakterset isetegevuse ja endaavalduse

viisi, mille kõrvutamine (väärtuse suhtes) täiskasvanute sõnakunstile loomingu oleks samasugune eksitus, kui lapse ehitismängude võrdlemine arhitekti tegevusega.

Noorsoo kirjandusliku loomingu üldkarakteristika.

Kirjandusliku loomingu alged ulatuvad tagasi juba varasesse lapseikka. Kõnelemisega kaasaskäiv rütmiline lallutamine, sõnadega ja riimidega mängimine, uute sõnade (lapsepärane) loomine j. m. s. — need on tegevused, mille kaudu omandatakse igasuguse luuletamise vormilised eeldused ja mida me taas leiame luule kõrgemateski avaldistes.¹⁾ Niisuguse „poetilise mängimise“ astme teeb läbi iga vaimselt normaalne laps.

„Järeleaimamis- ja mängutung loovad need kord mõttega, vaevalt aga kõigis osades arusaadavad, kord üsna mõttetud värsid, mis alguses kajavad lauluna, varsti aga ka ilma lauluta. Rõõm paljast sõnakõlast kui millestki

¹⁾ Ligemalt selle kohta vt.: *K. Bühler*. Die geistige Entwicklung des Kindes; *W. Stern*. Psychologie der frühen Kindheit; *A. Dyroff*. Über das Seelenleben des Kindes jne.

muust, s. o. alles nüüd tähelepandust, imponeerib.“ (A. Dyrhoff).

Alguses etendab olulist osa paljas kõlaline külg, hiljem differentseerub sellest ning astub esile sõnarütmika, esialgu sisutu, kuid mõtlemise arenedes järjest enam mõtete edasiandjaks muutuv. Mida enam astub esile sisu, seda vigasemaks muutub vorm, sest mõttelisele sisule riimilis-rütmilist vormi anda on palju raskem, kui sisutule lällutusele. Sellega on seletatav, et väikelapse „looming“ on mõnikord palju vormipuhtam, kui näit. eelpuberteedi realistikude huvide ajajärgu ning puberteedi oma, kus just sisu domineerib. Esimesed sisulised komponendid tulevad lapse kõige ligemast ümbrusest. Kui enne kõik, mis iganes tuli mõttesse, sai riimimängu esemeks, siis nüüd hakkab peaasjalikult taju varustama väikest värsiseppa tarviliku tooresmaterjaliga.

Varsti pealetulev muistendiaeg oma domineeriva proosavormiga ning sellele järgnev realistikude harrastuste periood võõrutavad lapse värsivormi harrastamisest, kuna siin valitsevale mõtteküllusele enam sobib sidumata kõne. Kalduvus spontaansele kirjanduslikule loomingule neis ajajärgudes on üldse väike, realistikus ajajärgus vist veel väiksem kui muistendiaeg. Siin kogutakse peaasjalikult teadmusi, tasandatakse seega teed tulevasele spontaansele loomingule. Iseseisvad loominguks katsed, mis võetakse ette selles ajajärgus, on täiskasvanuile järeleaimamise või mõne juhulise välispõhjuse vili. Vähe enne puberteeti, mil vastavalt suuremaile võimistele, noore enesetunne juba kasvamas, võib ka teadlik tahe kirjanik-olla, end samastada kirjanikuga olla loomingu põhjuseks, kuid isiklikult läbituntud, subjektiivseist elamustest kantud pole ka säärane looming mitte. Väga õieti ütleb *E. Spranger*:

„Ei tohi öelda: enne 14. aastat taotakse värsse, pärast 14. a. luuletatakse. Vaid: kui oma elamustest lähtudes luuletatakse, olgu siis kas 9- või 10-aastaseni, siis on noore inimese hing juba midagi ärganud; vähe-

malt tema olemuse ühes kihis on puberteet juba alanud“¹⁾.

Teiselt poolt, mõni noorur võib puberteedieaski väga mitteisiklikel, neil samul väliseil ja juhulistel põhjustel mis lapsedki, kirjanduses katsetada, ent neid „teoseid“ tavalisest pole raske eristada tõelisest puberteediea loominguks. Võtame näiteks paar alljärgnevat luuletist.

KEVADE. [M. 12; 1]²⁾.

Kevade on kätte jõudnud,
Kõige oma iluga
Tali kaugele meist sõudnud
Oma lume vaibaga.
Loodus talve unest ärkab
Sellel soojal aal,
Rohi maa seest välja tärkab
Meie kodumaal.
Jõesed ja järved jääst on paljad,
Laevad juba sõidavad.
Luhad niidud ka on haljad,
Linnukesed laulavad.
Loodus on nüüd nõnda haljas,
Et ei mõista vaadelda
Maa läks nõnda ruttu paljaks,
Et ei jõua mõelda.
Linnukesed puude vilus
Laulvad ilma lõpmata
Sest et ilm on nõnda ilus,
Et ei maksa rääkida.
Olgu noor, ehk olgu vana
Kõik on väljas kõndimas.
Olgu kukk ehk olgu kana
Kõik on lõbu otsimas.

VÖERSIL³⁾. [M. 12]

Olen kaugel võeral piiril
Kaugel kuldsest kodumaast
Pisar läigib leina laugil
Kurb mu meel ju ammust aast.
Võeras linnu laulu kõla
Mind ei suuda trööstida
Kuldse kodu taeva sina
Iialgi ei näha saa.

¹⁾ Psychologie des Jugendalters. 1928., lhk. 70.

²⁾ Nurgelistes sulgudes on andmed autori kohta: M = meessoost — N = naissoost, 12; 1 = vanadus 12 aastat 1 kuu.

³⁾ Autorist on teada, et ta on olnud kogu aja kodumaal. Nii on selles luuletises kirjeldatud koduigatsus paljas järeleaima meie vanemale „isamaaluulele“.

Ilus sinne lille ilu
 Ilus sinne rahvas, keel
 Ilus sinne päikse sära
 Siiski kurvaks jääb mu meel.

On ükskõik, kas me nende autorite vanadust teame või ei, täiesti kindlasti võime öelda, et nad pole veel jõudnud puberteedini.

Selle ea proosaloomingus domineerib üksikute enda elujuhtumuste jutustamine või loodusekirjeldus, mõlemad sama ebaisikupäraselt nagu luuleski. Loodusekirjeldustes esineb kaks tüüpi: realistlik ja sentimentaalset järeleaimav (päris sentimentaalne loodusekirjeldus esineb alles hiljem, isiklikkude tundmuste esile kerکیدes). Viimane liik esineb eriti sageli koolikirjandeis ja siin avaldub puberteedieelse noore saamatuse stiililises väljenduses ning kirjeldatava eseme vaatlemises karakterseimalt. Näiteks järgmine töökene.

SÜGIS. [M. 11; 9]

Lühikesed ja niisked on sügisesed päevad. Paksud pilved katavad taevast ja vihma sajab ala lõpmata. Puu otsas on lehed kollased ja tuul raputab neid halastamata märja maa peale. Loodus on võtnud omale kurva kuju. Päikest on harva näha, sest tema armast pilet katavad pilved kinni. Linnud on juba karjade kaupa soojale maale reisinud, ainult varased, harakad, varblased mõtlevad meie maal talvet üle elada. Tuul kiunub korstnas ja logistab uksi ja aknaid. Ööseti külmetab. Varsti katab valge, pehme lume vaip armulikult maa pinna kinni. Kõik loodus magab talve und.

Realistlikes loodusekirjeldustes seevastu võime märgata juba autori üsna üksikasjalikke tähelepanekuid ja kirjeldatava eseme või sündmuse tundmist. Seetõttu stiilgi siin on vähem pingutatud, vähem tehtud.

Puberteediga algab isikupärase loomingu ajajärk — lüüriline periood, nagu seda nimetab S. Bernfeld. Siin on luule subjektiivsete, autori isikupärase elamuste ja igatsuste väljendajaks. Kirjanik-olla tahtmine astub tahaplaanile ja ühes sellega muutub autor ka oma teoste vastu hooletumaks: jätab nad sageli viimistlemata, hävitab mõnikord sootuks ära. Omi pakitsevaid tundeid ja piinavaid igatsusi sõna-

lisse vormi valades noorur otsekui vabaneb neist, tunneb kergendust: sellepärast ongi puberteediluule neist nii rikas. Poiss või tüdruk, kes 12—13-aastasena kalendrisabaluule eeskujul tagus värsse kevadest, suvest või isamaast, paari aasta pärast väljendab end palju isikupärasemalt ja sügavamalt, olgu siis aineks kas loodus, armastus, „torm ja tung“ v. m. s. Missugune vahe näiteks eelpool tsiteeritud ja alljärgnevate luuletuskatsete vahel!

TUSK. [N. 17]

Mõtteid kui rusuks rõhk painajalik, raske.
 Nii unelesuikuv mu meeoleu hämardand palg.
 On kevad... Kuid südames sügise õudsuste alg'ning verre vaoks kui mürgitud vaske.

Ah, tundmata olemisrõõmust joobuda kordki
 mind laske!

Kordki veel tunda hurmavat noorust täis
 jõudu!...

Ent madalad porised lained ei tiivusta sihile
 sõudu

Jääb igavest tundmatuks tee, mis viib võimsate tormide kaudu.

TAHAKSIN... [M. 17]

Tahaksin kõigile kisendada...

Tahaksin endasse sisendada
 oma olemise valumyrki.

Näkku paisata kõigile
 õigustunde pakitsevat vahtu.

Kätte visata vargaile, õigeile
 õilsust — see rinnus ei jahtu!

Tahaksin kuusilmaga vaadata roppa,
 kuulata kõrvaga ajamandoliini.

Näha kord uppujaid soppa —
 ise lennata valude miini.

Valage mu tundeisse tylgastus-sappi,
 kirjutage nimel mu lollus-märke!

Löõte mu õigustundesse tärke —
 siis karjun appi!

Teadke! Kaugele lõhnab hädadehigi;
 taevatähed kalluvad õigele ligi.

Tahaksin elada — vaba!
 On õigustet mulle mu elu?

Miks sellele mõnitelu?
 Miks lukustada taba?

Miks luuakse ette mul piire —
 neis teha palagaan-tiire,
 kui elurytm kiire!

Tahaks tormata! Kui kukun — mis sest!
Mus nähke inimest!...

Viimane luuletis oma rahutu siiasinna hüplemise, sapise trotsi ja tungleva vabaduseihaga on sugulise küpsemise ajajärgule sama karakterne nagu eelmine kurb igatsus olematute rõõmude järele. Sama meeleolu peegeldub ka proosas, eriti n.-n. skits'ides — lühikeses, katkelistes „luuletistes proosas“. Olgu sellegi kohta näide.

IGATSUS. [M. 16]

Surm! kui suure igatsusega ootan ma sind, vaeveldes siin aastasadade rämpsus.

Ei ole siin tühtki valguse kiirt, vaid kohutav pimedus katab inimkonna taevast.

Ei ole siin vilkumas ühtegi tähte, ei ole kuud ei virmalisi.

Ei ole siin loota koitu ega päikest, vaid ikka üks pimedus!

Sarnases koledamas pimeduses seistes, tuulte ja hirksamate tormide hulumist kuulates tunnen nii suurt igatsust sinu järele, sa üliallikallis surm!

On ekslik arvata, nagu oleks selline pessimism või eelpoolesinev trotslik vabaduseiha meie erakordsete olude või mõningate vaimsete mõjutuste tulemus — see esineb kõikjal sugulise küpsemise kaasnähtena¹⁾.

Alles adoleszenzi-aastais²⁾, mil küpsemise esimesed vapustavad tormid üle elatud, nooruri elutunne muutub rõõmsamaks, objektiivsemaks. Kõige-eitamise ja kõiges-kahtlemise asemele astub mõne idee kuulutamine ning armastuseluules sünge seksualismi asemele helge erootika. Selles ajajärgus kirjanduslik looming võtab teadliku kujundamise, oma mõtetele kunstikavatsusliku vormiandmise ilme, mispärast seda perioodi ühes *S. Bernfeld'iga* võime nimetada „teadlikult kunstiliseks“. Pannakse palju enam rõhku välisvormile ja liürika kõrval astuvad silma-

paistvamalt esile eepilise luule liigid: romaan, novell, eepos. Selles eas kirjanduslik looming kaotab selle mängleva ilme, mis tal on enne puberteeti ja osalt puberteedieaski, ning muutub sihiteadlikuks tegevuseks — objektiivseile vorminõudele alluvaks ja objektiivsele tunnustusele pretendeerivaks sõnakunstiliseks loominguks. Adoleszenzialeline autor, kirjandusega loovalt teetsedes, tunneb end olevat kultuuri teenistuses, vahel koguni sellele uue suuna andjana, reformaatorina¹⁾. Vastandina sisu primaadile puberteediea luules suurem huvi teoste välisvormi vastu adoleszenzieas võib viia isegi sellega edvistamisele, värsitehnilisele originaalitsemisele. Tavalisest aga puberteedieast tulev tugev subjektiivne joon ühineb siin täiskasvanute luulest tuleva vormikultuuriga ja tänu sellele neis aastais võib tekkida mõnigi teos, mis peab paika täisväärtuslikuski kunstiloomingus, oma värskusega mõnikord koguni ületades täiskasvanute produktsiooni. Kuid sellega oleme jõudnud *noorsoo loomingu* rajale, millest üle astuda pole nende ridade ülesanne.

Saanud lühikese kokkuvõtliku ülevaate noorsoo loomingu üksikutest perioodidest, pöördume vaatlema selle psühholoogilisi aluseid. Missugused on eriti need tõukejõud, mis noori nii rohkel arvul sunnivad otsima oma elamustele kirjanduslikku avaldusvormi? On's see möödaminev puberteediea sümptoom, kirjandusliku andekuse varane avaldis või midagi muud?

Kahjuks puuduvad igasugused usaldatavamad statistilised andmed selle kohta, kui suur protsent noorureid üldse „luuletab“. Maa- ja töölisnoorsoos see protsent on kahtlemata väiksem kui keskkoolipingil istujate hulgas, ent ometi pole sealgi puudu neist, kes pole kirjutanud ainustki ilukirjanduslikku katset ei seotud ega sidumata kõnes. Kuid „luuletajaidki“ võime jagada kahte rühma: ühed teevad seda juhuliselt ja harva, ilma sisemise tarbeta, teised aga spontaanselt, otsekui mingi parata-

¹⁾ Vt. ligemalt *Ch. Bühler*. Das Seelenleben des Jugendlichen. 1929., lhk. 24 j. i.

²⁾ Käesolevas kirjutises on omaks võetud *Ch. Bühleri* (ja teiste) vahetegemine sugulise küpsemise esimese n.-n. eitava perioodi — puberteedi ja teise, jaatava — adoleszenzi vahel, kusjuures *Ch. B.* vahe asetab umb. 17-ndasse eluaastasse (meie noorsoo juures vist pisut hiljem).

¹⁾ *F. Giese*. Das freie literarische Schaffen der Kinder und Jugendlichen. 1928., lhk. 89, 191 j. j.

matu sunni mõjul. Kui keegi näit. kirjutab mõne salmikese emale sünnipäevaks või teiste pealekäimisel mõne jutustise kooli ajakirjale, siis ta kuulub kahtlemata esimeste hulka, tuleb ta aga ise ilma välise tõuketa mõttele end kirjanduslikkus vormis avaldada, siis on meil tegemist teise rühma esindajaga. Sinnasamasse kuuluvad ka need, kes korduvalt katsuvad luuletada, kuid lühema või pikema pingutuse järele leiavad, et nad ei suuda seda. Esimese rühma loomismotiivid on seevõrra eba-isiklikud, et kuuluvad pigemini lapseikka ja alles teine rühm moodustab endast tõeliste nooruslike luuletajate kontingendi. Et see oleks väga arvurikas (protsentuaalselt), ei saa olemasolevate tähelepanekute põhjal öelda. Enamikku igatahes selle taga ei ole. See, kui ka varemmainitud asjaolu, et kirjandusliku loomingu alged ulatuvad õieti juba lapseikka, sunnib meid tõde- ma, et „luuletamine“ ei kuulu puberteedi lahutamatu sümptomide hulka, mis ühes sellega tekib ja kaob.

Vaatame edasi, missugune on noorusliku ja täisväärtusliku sõnakunstilise loomingu vahekord. Vastuse leidmiseks sellele küsimusele on kaks teed: jälgida, mis saab nooruslikest luuletajaist hiljem, küpsemis aastais, ning selgitada kirjanduslike talentide esimesed avaldused. Taktilist materjali kummakski otstarbeks leidub eriti *Fr. Giese'* uurimustes¹⁾.

24-st nooruslikust autorist, kelle arengu ja kasvamistingimuste kohta *Fr. Giese'* ligemad andmed, (lhk. 198) päris kirjanikku pole saanud ühestki, küll aga esineb nende juures harilikust tugevam kalduvus publitseerimisele ja üldse vaimsele tegevusele. Kõik nad omasid hiljem avalikus elus teatud kaalu, vähemalt mehed; naised seevastu hääbusid jäljetult (*Giese* järeldab sellest, et abielu, erootiline tõsivahekord üldse jätab vaimse loomingu alged hooletusse²⁾). Üldse jagab *Fr. Giese*

kirjanduslikult loovad noored 3 gruppi: ühed, kes sellega teotsevad ainult küpsemisaastais — nende pärastisele elule ei avalda see peaaegu mingit mõju; teised, kes algavad küpsemisaastais, ent jätkavad hiljemgi veel — nende juures see võib olla eelharjutuseks pärastisele kutselisele tegevusele; kolmandad, kes hakkavad juba lapsena kirjutama ning jätkavad seda läbi puberteedi- ning adoleszenzi-aastate — siin kajastub teatud vaimne erksus üldse, millega hiljemgi käib kaasas mõnesugune lisalooming, mis aga ei tarvitse olla puhtkirjanduslik.

Fr. Giese' väited leiavad kinnitust ka minu materjalis. 5-st autorist, kes minu kogus esitatud rohkemate katsetega paljude aastate jooksul, silmapaistvamaid kirjanduslike talente pole kujunenud ühestki. 2 on jäänud üsna varju (üks algkooli-õpetaja, teine jurist-ametnik), 2 on tuntud ajakirjanikena (teine neist debüteerinud ka ühe algelise luuletiskoguga) ja üks teadlasena. Üldse minu materjali hulgas enamate näidetega esitatud 83-st autorist hiljem iseseisvate kirjanduslike teostega trükkis on esinenud ainult 7 isikut, neist 4 enam kui ühe teosega. Enamik autoreid on alles seevõrra noored, et nende saatuse kohta raske öelda midagi lõplikku, kuid vaimset ärksate protsent nende hulgas näib olevat igatahes suurem, kui läbilõikes teiste juures. Praegu on neist elus 75 isikut, kes jagunevad elukutsete järele järgmiselt:

õpetajaid	14 (8 algk., 6 keskk.)
ametnikke	11
kirjanikke, ajakir., publitsiste	10
teadlasi	5
põllumehi	3
ärimehi	1
maalikunstnikke	1
juhulisi vaimutöölisi	2
õppimise jätkajaid	4

24-ja saatuse on alles kujunemisel või autorile teadmata.

¹⁾ Das freie literarische Schaffen der Kinder und Jugendlichen (2 trükk 1928.) ja Die öffentliche Persönlichkeit. 1928.

²⁾ Samale tulemusele jõuab ka dr. *H. Hetzer* ühe eksaktse uurimuse põhjal noorte tütarlaste juures. Vt. Zeitschrift für pädag. Psychologie 1929.

Nähtavasti ainult väike murdosa nooruslikke luuletajaid lööb selle tegevusalaga läbi; enamik aga pühendub muule vaimsele tegevusele; puhtpraktilistesse elukutsetesse (põllum., ärimees-tekst) siirdub neist väga vähe.

Kirjandusliku talendi esimeste avalduste selgitamiseks Fr. Giese on jälginud 657-me kaasaegse saksa literaadi ja 463-me publitsisti elulugusid, ning leidnud, et neist oma teostega esimest korda avalikkuse ette astus:

varsti peale	10. a. —	0,23%
„ „	15—20. a. —	1,86%
„ „	20. a. —	16,20%
„ „	25. a. —	27,20%

Kuigi need arvud käivad ainult avaldatud, mitte kirjutatud teoste kohta, tõendab enne 20. eluaastat debüteerijate väike % siiski omaltki poolt sama, mis varemmainitud arvud, nimelt, et täisväärtusliku sõnakunstilise loomingu ja nooruslikkude luuletuskatsete vahel pole mingit üldist olenevusvahekorda, s. o., et nooruslikku loomingu ei saa võtta kirjandusliku talendi varase avaldisena.

Noorsoo kirjandusliku loomingu tõukejõud peituvad nähtavasti sügavamal. *E. Spranger* arvab selle taga seisvat nooruseas eriti tugevat endaväljendusetarvet. Side, mis last ühendab teda ümbritseva välisilmaga, katkeb, kui noorur puberteedia tormides leiutab oma „mina“. Nüüdsest peale välisilm on talle nii võõras ja õudne. See sunnib noorurit oma „minalegi“ tõmbama ette maski, et seda varjata võõraste pilkude eest: ta teeskleb toorust ja jämedust, eriti kui on omataoliste hulgas või tahab imponeerida täiskasvanuid. Selle maski taga aga on üsna teine, palju sügavam „mina“, mis igatseb mõistmist, sissetundmist.

„Pole ainustki inimest, kes nii igatsevalt vaataks välja oma vanglast, kui noorur. Pole kedagi, kes oma sügavas üksinduses nii janu-neks kokkupuute ja mõistmise järele, kui noorur. Pole kedagi, kes nii seisaks eemal ja hõiguks.“¹⁾

Igatsus omi elamusi väljendada teistele arusaadavas vormis — see on

E. Spranger'i arvates noorusliku kunstiloomingu peatõukejõud.

„Enam, kui ükski küpse kunst, johtub see tungist iseend väljendada, täiesti nii, nagu end leitakse olevat, ning primitiivse objektiivatsiooni protsessis taotella teatud liiki endavabastust“¹⁾.

Kuna luules objektiivsete vormiseaduste vastupanu sellele elamusepärasele sisule on väiksem kui teistel kunstialadel, murrab väljendusetung endale tee esmajoones sinna — põhjus, miks noorurid kunstidest harrastavad kõige enam just sõnakunsti, luulet.

See stiilikunstnik *E. Spranger*'i sõnaline ilutulestik kaugelt vaadates on ilus ja veetlev, ent üksikasjalikumalt selle kohta, kuidas autor kujutleb endale tolle igatsuse ja loomingu vahekorda, miks lihtsa suulise endaavalduse asemel eelistatakse kirjalikku, kunstivormilist, missugune on igatsuse ja fantaasia vahekord noorte loomingu suhtes, otsime sealt asjata. „Igatsuse“ mõistegi jääb uduseks, kuna autor selle all mõtleb kord üht, kord teist.

Palju kaugemale- ja sügavamalemineva seletusekatse võtab ette *S. Bernfeld*²⁾. Asudes psühhoanalüütilisel seisukohal, vaatleb ta noorsoo kirjanduslikku loomingu kui sugutungi üht funktsiooni. Ta teeb kindla vahe lüürika ja eepika vahel. Lüürika põhjeneb elevusel (Stimmung), seega tekib takistuste vastu põrganud armastusest. Need takistused võivad olla kolmesugused: 1) armastus on liiga tugev, tugevam, kui armastatu suudab rahuldada, nagu seda tavaliselt näeme armastusevahekorra alul („noor armastus“) ja armastatu eemal olles; 2) armastuse ese on keelatud ja alateadvusse tõrjutud (intestiuoosne armastus); 3) kuna armastus on teatud endahoverdus, paneb nartsistlik endahoiu tung sellele piirid, sunnib keelduma ning tagasi tõmbuma. Just viimane takistusliik on noorureile eriti omane ja just selle vastu põrgates tekkiiv elevus kõige enam viib lüürilisele loominguale, kuna siin takistuses endas on olemas (nartsistlikus egoismis) juba

¹⁾ *E. Spranger*. Psychologie des Jugendalters. 1928., lhk. 53.

²⁾ *S. Bernfeld*. Vom dichterischen Schaffen der Jugend. 1924., lhk. 262 j. j.

¹⁾ *E. Spranger*. Psychologie des Jugendalters. 1928., lhk. 53.

loomingu motiiv. Elevuse ülesanne on meie tähelepanu alateadvusse tõrjutud kujutelmadelt juhtida eemale. Selleks aitab eriti kaasa elevuse sõnaline väljendus, kuna sõna seob meid teiste asjadega või annab meie elevusele uue, sümboolse ja lubatud aluse, lahutades selle alateadvusse tõrjutust. Ei leia noorur selleks sobivaid omi sõnu, siis täidavad selle aset ka võõraste omad: mõni tsiteeritud värss, meeldejäänud meloodia v. m. s. võib tunduda otsekui omast hingest tulevana. Nii on luuletise sisu ja sõnaline kuju tingitud autori subjektiivseist tegureist, vorm seevastu — rütm, riim — on konventsionaalne, kuulub objektiivsesse sfääri; mida subjektiivsem luuletis, seda vigasem on tavaliselt vorm. Võib-olla vältiks noorur oma elevuse sõnastamisel üldse konventsionaalset luulevormi, kui ta sellega poleks harjunud juba varases lapsepõlves. Selle uuesti tarvituselevõtt on vaid regressioon, tagasilangemine lapseikka, nagu puberteet üldse.

Teine osa nooruslikku loomingu — eepika (romaan, novell, eepos) põhjendab päevaunelmail (Tagträume); need aga johtuvad alateadvusse tõrjutud, enamasti instestuüösset laadi, infantiilse fantaasia tegevusest. Neid päevaunelmaid sõnastama, kirjanduslikus vormis avaldama sunnib 2 tegurit. 1, päevaunelmais avalduv fantaasia võib olla kellelegi eriti adresseeritud, olgu soovi või kättemaksu mõttes. Adressaat jääb tavaliselt alateadvusse, teadvusse ulatub ainult ebamäärane avaldumistung; ja see viib seesuguste fantaasiate sõnastamisele. 2, kui „mina“ keelatud, alateadvusse tõrjutud fantaasia kujudega on eriti tugevasti võitluses, siis võib mõni fantaasia, kus keelatud sisu tagasitõrje on iseäranis hästi õnnestunud, autorile hakata eriti meeldima, eriti „ilus“ tunduda, mida ta püüab fikseerida ja tarvitada võitluseabinõuna teiste fantaasiakujude vastu.

Silmapaistev osa noorsoo loominguist võlgneb tänu neile tegureile. Kuid on veel üks, mis neile võib tulla lisaks: tahe luua, luuletaja (kirjanik) olla. See loomistahe tekib juba varases lapseas ning on ligidalt seotud sooviga sugutada, „luua“ lapsi; hiljem tõrjutakse see

alateadvusse ning avaldub järgneval la- tensperioodil vaid lapselikus mänguloomingus. Puberteedieas sugutamistahe peaks ärkama uuesti, kui see aga on tõrjutud liiga sügavale alateadvusse, siis asendub see sooviga luua vaimseid väärtusi. Kuna puberteeti üldiselt iseloomustab tagasilangus, regressioon, siis saab uuesti elavaks varase lapsea sõna- ja riimimäng, ning tänu sellele puberteediealise nooruri ideaaliks muutub loov sõnakunstnik, kelle tegevust ta ise püüab aimata järele. See asetab noore „luuletaja“ sõnakunsti objektiivsete vormireeglite ette, sunnib teda andma oma „vaimsetele lastele“ objektiivse kunstivormi. Kui tahe kirjanik-olla võrreldes loomistahtega on ülekaalus, siis ollakse eriti tähelepanelik oma teoste välimuse vastu, kirjutatakse need hoolikalt ümber, kogutakse ja hoitakse alal ning unetatakse omast kunagi ilmutavast „teoste täielikust kogust“. Need aga, kelle juures prevaleerib paljas loomistahe, hoolivad oma loomingu produktidest vähe, heidavad nad kõrvale või hävitavad üsna.

Nii seletab S. Bernfeld noorsoo erakordset kalduvust loovale kirjanduslikule tegevusele. See seletus terveni põhjendab ortodoksaalsel psühhoanalüüsil ja võib, nagu viimanegi, mõnes suhtes näida usutavana, ent selle tõestamiseks puudub konkreetne, veenev, mitmetiseletamise võimalustest vaba empiiriline materjal. Seni see siiski on ainukene põhjalikum katse tungida noorsoo kirjandusliku loomingu algallikaile. Edaspidiste uurimuste ülesandeks jäägu otsustada selle paikapidavuse või ümberlükatavuse üle.

Kirjandust.

- Bernfeld, Siegfried. Vom dichterischen Schaffen der Jugend. Int. Psychoanalyt. Verlag 1924.
- Bühler, Charlotte. Das Seelenleben des Jugendlichen. G. Fischer, Jena. 5. trükk, 1929.
- Bühler, Karl. Die geistige Entwicklung des Kindes. G. Fischer, Jena. 2. trükk, 1921.
- Dyroff, Adolf. Über das Seelenleben des Kindes. Haustein, Bonn. 2. trükk, 1911.

Giese, Fritz. Das freie literarische Schaffen bei Kindern und Jugendlichen. A. Barth, Leipzig. 1. trükk, 1914, 2. trükk 1928.

Stern, William. Psychologie der frühen Kindheit. Quelle und Meyer,

Leipzig. 3. trükk 1923.
Stern, W. u. Cl. Kindersprache.
A. Barth, Leipzig, 1926.

Spranger, Eduard. Psychologie des Jugendalters. Quelle u. Meyer, Leipzig. 11. trükk, 1928. jne.

Kooli aaineraamatukogudest.

Aug. Raud.

Käesoleva ajakirja kolmest esimesest sel aastal ilmunud numbrist käis läbi pikem kirjutis H. Schmidt'ilt, pealkirjaga „Kooliraamatukogud“, milles muuseas oli kõnet ka kooli aaineraamatukogudest.

Ei võiks olla huvituseata, kui s.in valgustan aaineraamatukogude tegevust Tartu Tütarlaste Gümnaasiumis¹⁾, kus sellised eksisteerivad juba mõnd aega. Ka tahaksin peatuda aaineraamatukogude mõningatel paremustel.

I.

Olgu tähendatud kõigepealt, et T. T. G. kooliraamatukogu on läbi teinud kolm arenemisperioodi. Kooli asutamisest (1919. a.) kuni 1926. a. suveni oli koolil kaks raamatukogu: õpetajate- ja õpilaste-raamatukogu. 1926. a. suvel jaotati õpilaste-raamatukogu klassikogudeks²⁾, kuna õpetajate raamatukogu jätkas tegevust endisel kujul. Aga juba 1927. ja 1928. a. vahetusel liideti õpetajate- ja õpilaste-kogud üheks kooliraamatukoguks ja liigitati aine- ning erikogudeks³⁾.

Kooli raamatukogus on praegu 8468 köidet, mis on muretsetud enamasti kõik kooli olemasolu (10 a.) kestel⁴⁾ ja

¹⁾ Koolis on tarvitusel 1925/26. õ.-aastast aineklasside-süsteem.

²⁾ Peamiselt eestikeelne ilukirjandus.

³⁾ Nimetus *erikogu* on tarvitatud meelegra, sest mõned kogud ei ole seotud vahenditult üksiku õppeainega.

⁴⁾ A. S. Puškin'i gümnaasiumilt päritud raamatukogu, kui mittevastav praegusele eesti keskkoolile, kuulus likvideerimisele, kusjuures venekeelsed raamatud anti linnaraamatukogule, ainult õige väike osa jäi koolile (neistki on enamik praegu inventari-raamatusse kandmata); saksa- ja prantsuskeelseid raamatuid paigutati vastav osa kooliraamatukokku.

jaotatud sisu jängi järgmisteks aine- ja erikogudeks:

I. *Uldkogu.* Siia kuulub peamiselt see eestikeelne ilukirjandus (nii algupärane kui tõlkekirjandus), mida ei käsitata otseselt eesti kirjanduse tundidel; niisamuti on paigutatud siia mõningad üldsisulised eestikeelsed raamatud, mis ei ole kuidagimoodi ühenduses üksikute õppeainetega. Väikesel arvul leidub selles kogus ka võõrkeelseid (peamiselt venekeelseid) ilukirjanduslikke ja üldsisulisi teoseid. Arvult on kõne all olevas kogus praegu 1705 raamatut¹⁾.

II. *Eesti keele ainekogu.* Selles kogus on eeskätt need ilukirjanduslikud teosed, mida käsitatakse kas pikemas või lühemas ulatuses kirjanduse tundidel; siis eesti- ja võõrkeelne kriitiline kirjandus, mis on vajalik eesti- ja maailmakirjanduse lähemaks tundmaõppimiseks; veel on selles kogus kõik need raamatud, mis on ühenduses eesti keeleõpetusega. Kogus on praegu 1698 raamatut.

III. *Saksa keele ainekogu:* saksa keelne ilukirjandus, saksa kirjandust puudutav kriitiline kirjandus, saksa keeleõpetuslik kirjandus. Kogus 1365 raamatut.

Teised võõrkeelte ainekogud on koostatud neilsamul põhimõtteil nagu saksa keele ainekogugi.

IV. *Inglise keele ainekogu* — 663 raamatut.

V. *Prantsuse keele ainekogu* — 198 raamatut.

VI. *Ladina keele ainekogu* — 16 raamatut.

¹⁾ Arvud olen toonud üksikute kogude suhtelise külje iseloomustamiseks.

VII. *Soome keele ainekogu*¹⁾.

Järgnevad ainekogud sisaldavad kirjandust, mis on ühenduses vastava ainega.

VIII. *Ajaloo ja kodanikuteaduse ainekogu* 715 raam.

IX. *Looduseteaduse, tervishoiu, keemia ja mineraloogia ainekogu* — 277 raamatut.

X. *Füüsika ja kosmograafia ainekogu* — 57 raam.

XI. *Matemaatika ainekogu* — 46 raam.

XII. *Maateaduse ainekogu* — 286 raam.

XIII. *Laulu ja muusika ainekogu* — 77 raam.

XIV. *Kasvatuse- ja mõtteteaduse ainekogu* — 266 raam.

XV. *Küsitöö ainekogu* — 33 raam.

XVI. *Joonistamise ainekogu* — 112 raam.

XVII. *Majapidamise ainekogu* — 61 raam.

XVIII. *Usuõpetuse ainekogu* — 108 raamatut.

XIX. *Võimlemise ainekogu* — 38 raamatut.

XX. *Õpetajate käsikogu*: leksikonid ja muud praktilised käsiraamatud õpetajate-toas — 99 raam.

XXI. *Kehvemate õpilaste toetusfondi õpperaamatute-kogu* — õpperaamatud, mis antakse tarvitada vaesematele õpilastele terveks õppeaastaks; arvult 606 raam.

XXII. *Arhiiv-raamatukogu*. Siia on koondatud vanemad rariteedid, mida tarvitatakse teatud juhtumel ainult demonstreerimiseks — 42 raam.

Aine- ja erikogusid võib tarbekorral juurde asutada pedagoogika-nõukogu otsusel.

Raamatute sisuline liigitus teostub Brüsseli rahvusvahelise kümnend- (reformeeritud Melwill-Dewey) süsteemi alusel.

Rakendusraamatuist on tarvitusel:

1. Inventari-raamat, kuhu sisse kantakse raamatu autor, täppis tiitel, omandamise aeg ja koht, raamatu hind

¹⁾ Praegu asutamisel, kuna soome keelt õpetatakse valitava ainenäes alles esimest aastat; osa soomekeelseid raamatuid oli seni eestikeelses kogus.

ja kõite kulud. Inventari-raamatus saab iga ostetud teos 3 numbrit: inventari-, sisu- ja suuruse- (kausta-) numbrit. Suuruse järgi on raamatud 4 liiki: a, b, c, d (a — kõige lühem kaust). Iga raamatu tiitlile kirjutatakse ka 3 numbrit, kusjuures domineerivaks numbriks jääb suurusenumber.¹⁾ Nummerdatud tiitel omab järgmist kuju (jälgi numbrite paigutamiskohta):

	166-b
O. Luts.	
SOO	
Novell.	
01.179	Kirjutatud on...
386	
Teine trükk.	
„Noor-Eesti“ kirjastus. Tartus 1920.	

Märkus: 166-b on suuruse number ja ühtlasi raamatu peanumber; 01 on kirjanduse liigi määraja number, 179 — liigi järjekorranumber; 386 on inventarinumber.

2. Autorite tähestikuline kataloog. Varem oli see liikuv (kaartidel), kuid hiljem on üle mindud praktilisuse pärast raamat-kataloogile.

3. Aine- ja erikogude inventari-raamat (numeratsioon-kataloog), mille järgi toimub üleandmine ainekogude-hoidjaile.

4. Aine- ja erikogude autorite tähestikuline kataloog (iga kogu juures).

Raamatute väljaandmine toimub kahe kaardi (lugeja-kaardi ja raamatu-kaardi) järgi, nagu see on tarvitusel rahvusvahelises süsteemis (kaartidel ka üldtarvitav suurus).

Raamatukogul on pedagoogiline juhataja, tehniline juhataja ja aine- ning erikogude juhatajad. Neist saab palka ainult tehniline juhataja, kelle ülesandeks on peamiselt rakendusraamatute pidamine ja raamatukogu tehniline korrashoid. (Praegu on selles

¹⁾ Selle järgi paigutatakse raamatud riivile ja antakse raamatuid ka välja.

ametis kooli asjaajaja). Pedagoogiliseks juhatajaks on üks õpetajaist ja tema kohuseks on raamatukogu üldjuhtimine, üksikute kogude tegevuse kooskõlastamine ja korra revideerimine, ostmisele tulevate raamatute nimestikude kontrollimine, direktiivide andmine tehnilisele juhatajale, vastutamine raamatukogu üldtegevuse eest jne. Aine- ja erikogude hoidjaks on vastava aine õpetajad, kelle ülesandeks on peamiselt raamatute lugemiseks andmine, ostmiseks esitatavate raamatute nimestiku koostamine (iga koguhoidja oma aine alalt) ja õppeaasta lõpul raamatute tarvitamise aruande esitamine pedagoogilisele juhatajale (teised vähe- mad ülesanded kodukorra järgi).

Raamatute ostmist on seni korraldanud koolijuhataja.

Kõik raamatud, mis ostetakse brošeeritult, lähevad enne kõitekotta¹⁾, misjärele neile paber ümber pannakse; alles siis antakse nad edasi kogudesse.

Kuna koolil puudub raamatukoguruum, on üksikud kogud kas aineklassides või juhulistes ruumides, missuguse seisukorraga tuleb leppida kui paratamatusega, kuigi on lootust, et kooli aasta või paari pärast saab juurdeehituse teel korraliku raamatukogu-ruumi.

Raamatukogul on detailides välja töötatud kodukord, millest on selles kirjutises märgitud ainult olulisemaid asju.

II.

Kui nüüd kõnelda ainekogudest kui niisuguseist, siis võiks olla juttu nende sisseseadmisest küll ehk suuremate raamatukogude korraldamisel, peamiselt keskkoolis. Väiksema raamatukogu puhul ja algkoolis ei ole mõtet asutada aaineraamatukogusid. Kas keskkoolis on aineklasside-süsteem või mitte, see ei ole aaineraamatukogude loomisel nii oluline. Küll on aga aaineraamatukogud neis koolides, kus on teostatud aineklasside süsteem, rohkem kui loomulikud.

Aaineraamatukogude paremustest märgiksin järgmised:

¹⁾ Enamik raamatuist köidetakse kooli juures, sest üks kooliteenijaist on ka raamatuköitja.

1. *Raamat pääseb hõlpsamini ja otsarbekohasemalt lugeja kätte.* Iga aineõpetaja huviks on, et loetaks raamatuid just tema aine alalt. Aaineraamatukogu puhul on tal täielik ülevaade, missugused raamatud on tema ainekogus, ja ta annab nad juba ise õpilaste kätte teatava küsimuse põhjalikumaks tundmaõppimiseks. Tal on võimalus juhtida raamatut just sinna klassi, kus on teatav raamat vajalikum, ja sel ajal, kui seda on tarvis. Võrratult tähtsad on ainekogud kirjanduseõpetajaile. Kui palju raamatuid jääb surnud numbriteks raamatukogus, kui kogu ei ole lahutatud ainekogudeks. Harilikult on raamatukogude juhatajaiks keele- ja kirjanduseõpetajad, kel ei ole huvi, sa- geli ka teadmusi teistest ainetest. Nende teiste ainetega õpetajad ei ole igakord küllalt teadlikudki selles, missugused raamatud on nende ainetega alalt kogus. Ei ole ükskõik, kas aineõpetaja saab ise võtta raamatu enda valitsemisel olevast kogust ja anda õpilasele või käsib seda hankida teise valitsemisel olevast kogust.

2. *Aineõpetajal endal on igal ajal võimalus saada kõiki soovitavaid raamatuid* oma aine alalt nii kodus kui klassis tarvitamiseks.

3. *Raamatukogu areneb mitmekülg- selt.* Igal aineõpetajal on huvi, et täieneks ja suursugustuks raamatukogu just tema aine alalt, mispärast ta kaaluleb ja kannab hoolt, et temagi poolt esitatud raamatute nimestikud leiaksid tähelepanu raamatukogusse muretsetavate raamatute üldnimestiku koostamisel ja raamatukogu eelarve summa kasutamisel. Kui on ainekogud üldkogust lahutamata, jääb tahes või tahtmata mõni ala vaeslapse ossa. Passiivsema aineõpetaja huvid kannatavad sel puhul kahtlemata rohkem kui ainekogude- süsteemi juures.

4. *Ainekogude puhul on läbiviidav tööjaotus.* On ju teada, et meie keskkool subsideerib raamatukogu-juhata- jale nimetamisvääritu väikese tasu, kuna suurema raamatukogu korraldamine, korrashoidmine ja käitlemine nõuab peaaegu ühe isiku täit tööjõudu. Ainekogusüsteemi juures aga jaotub ühe isiku töö hulga isikute peale ja

keegi ei tunne olevat end liialt koormatud. Ka palgalise tehnilise juhataja töö on kaugelt väiksem kui siis, kui peab ühtlasi olema ka raamatukogu valitseja ja raamatute lugemiseks väljaandja.

5. *Raamatute kaotsimine ja rikumine on väiksem*, sest ainekogud on väiksemad ja järelevalve palju kergemini teostatav; eriti on kaotsimine sel puhul minimaalne, kui iga ainekoguhoidja on aineliselt vastutav oma valitsemise all oleva kogu eest.

Võidakse ju vaielda vastu neile punktidele, niisamuti kui ei leia kõigjal keskkoolides pooldamist aineklasside-süsteem (väiksemas keskkoolides ei ole viimane teostatav koguni ruumidegi tõttu). Kuid selles koolis, kus nende ridade kirjutaja on läbi elanud aineklasside ja aaineraamatukogude katseaastad, ei ole kellelegi õpetajaist meeldegagi tulnud pöörduda tagasi vana süsteemi juurde.

Võib kerkida veel küsimus, *miks on T. T. G-s lõhestatud eesti keele kogu kaheks koguks: aine- ja n.-n. üldkoguks*. See on tehtud sellepärast, et muidu oleks paisunud üks kogu liiga suureks ja see koormaks liialt aineõpetaja kohustusi, kuna on ju teada, et eestikeelse ilukirjanduse lugemine on igas kogus kõige suurem. On ju ka ette näha, et eestikeelse ilukirjanduse kogu kasvab kõige jõudsamini, mispärast selle kogu juhataja töökoorem aastate järele ikka nõuaks tööjaotust. Põhimõttelikult ei ole mul selle vastu midagi, kui need kogud on ühendatud.

Kuhu paigutada ainekogud — kas aineklassidesse või eriruumi? — Oleks loomulik, et ainekogud asetseksid aineklassides, et raamatukogu oleks alati käepärast aineõpetajale. Kuid see võiks olla otstarbekohane ainult siis, kui aineklass on täiesti igal ajal ühe ja sellisama aineõpetaja kasutada; kui aga ühes ja sessamas ruumis töötab vaheldamisi mitu ühe ja sellesama aine õpetajat (kes ei ole kõik ainekogu juhatajad) ja kui samasse klassi on paigutatud ruumipuudusel ka mõni teine vähematunniline aine (näit. filosoofia, kodanikuteadus jne.), mida õpetatakse sel ajal, kui aineklassi õpetajal ei ole

tundi oma aines, siis ei ole päris otstarbekohane, et ainekogu oleks aineklassis, sest üksikud priitunnid (n.-n. „aknad“) on selleks kui loodud, et ainekogu juhatajal oleks võimalus töötada oma raamatukogus, sageli ka mõnede klassidele välja anda raamatuid. Eri kogud peavad olema ikkagi eriruumis. Niisamuti on otstarbekohane, et raamatukogu tehniline töö oleks teostatav raamatukogu eriruumis. Järelikult on tarvilik, et oleks igas koolis eriraamatukogu-ruum, mis täidaks õhtupooliti ka lugemistoa ülesandeid. — Neis koolides, kus valitseb klassisüsteem, on loomulikult kõik ainekogud eri-raamatukoguruumis.

Mis määral võib usaldada õpilasi raamatukogu asju ajama? — Neid võib ja tuleb kasutada ainult abijõududena raamatukogu korraldamisel ja raamatute väljaandmisel, kuna vastutamine raamatukogu eest ja selle üldjuhtimine peab jääma ikka õpetaja mureks. Raamatute kaotsimine on mitu korda suurem siis, kui raamatukogus toimivad kas või ajuti ainult õpilased. Ka satub raamatukogu varsti korratusse, kui õpilased hakkavad neis mängima peaosas. Raamatukogu on kooli juures küllalt tähtis ala, mis ei tohi sattuda korratusse; raamatukogu on koolil suur varandus, mida peab võimalikult hoidma.

Paar sõna ka n.-n. *klassiraamatukogudest*. Need ei ole kuidagi soovitatavad. Need on ebapraktilised ja tundumatult liikumatud. Klassiraamatukogudes seisab palju raamatuid pikemat aega tarvitamata. Siit võtab klass teatavaid raamatuid ainult n.-ö. „hooajal“, s. t. siis, kui neid on tarvis nende sisu tundmaõppimiseks teatud tundidel. Näit. on E. Wilde õpilaste huvides täiel määral ainult siis, kui teda käsitletakse kirjanduse-tundides; E. Enno, G. Suits, Juhani Aho jne. huvitab peamiselt ka ainult siis, kui nende üle tuleb aru anda õpetajale. Kui aga minnakse edasi teise kirjaniku juurde, jäävad varem käsitletud kirjaniku teosed rahulikult ootama teise õppeaasta „hooaega“. Ka muu kirjandus, mis ei ole otseselt seotud kursusega, jääb enam-vähem lebama, kui teatava klassi õpilased on juba tutvunud

selle sisuga. Klassikogude puhul võib juhtuda nii, et suur osa õpilasi ei saa lugeda Juhani Aho't, A. H. Tammsaare't, G. Suits'u jne. enne kui IV või V klassis, sest nende kirjanikkude teosed peavad just olema vanemate klasside kogudes. Referaatide, kodutööde jne. puhul tuleks hankida õpilasel abiraamatuid võimalikult mitme klassi kogudest, mis on väga ebapraktiline ja tülikas. Harilikult on klassiraamatukogusüsteemi korral alamate klasside kogud õige lahjad, kuna ometi alamate klasside õpilased on õige ahned raamatuid lugema. Kui on aga üks üldine õpilaste-raamatukogu või ainekogud, siis ei ole karta sellist nähet, sest raamatukogu juhataja, teades, et raamat pole enam nõutav teatavas klassis, laseb selle ringkäiku ka neisse klassidesse, kus selle lugemine pole otseselt kohustatav. Nii võib alama klassi õpilane väga hästi tutvuda Tuglas'e, Tammsaare', Aho', Ibsen'i või teiste kirjanikkude teostega, ja tal on juba tugevad eelteadmused neist kirjanikest enne seda, kui ta jõuab kord vanematesse klassidesse, kus käsitellakse neid kirjanikke. Referaatide, kodutööde jne. materjalide hankimine sünnib ainult ühest kogust, harukorral ka paarist; seega küllalt hõlpus. Raamatu otstarbekohast ringkäiku on kõige kergem juhtida aaineraamatukogu juhatajal, kuna sel puhul, kui õpilaste-raamatukogu on ainekogudeks jaotamata, ei toimu see enam nii libedasti, sest suure kogu juhataja, tingimata mõne eriaine õpetaja, ei ole küllalt kompetentne kõigil aladel, ei suudagi seda olla töökoormatuse tõttu. — *Klassikogud jäägu küll asutamata.*

Tean mõningaid erakoole, kus on kindlapalgaline raamatukogu juhataja — mitte-pedagoog, kelle ülesandesse kuulub raamatukogu tehniline korrashoidmine ja raamatute väljaandmine, kuna õpetajad pole sugugi seotud raamatukoguga. Kuigi õpetajate töökoorem on säärasel korral ühe osa võrra väiksem, ei pea ma niisugust korraldust otstarbekohaseks. Õpetaja juhtiv

käsi raamatute õpilaste sekka levitamiseks jääb siin väga kaugele. Niiviisi korraldatud raamatukogu tarvitamine on otstarbekohasusest üpris eemal. Siin pääseb enam mõjule juhulisus kui otstarbekohasus. Õpetaja peab olema raamatukogu hing. On ideaalne, kui kõik õpetajad on seotud raamatukoguga. Ja see on teostatav maksimaalsel määral ainult aaineraamatukogu-süsteemi puhul. Tehnilise töö tegijaks võib olla küll mitte-pedagoog; võimalik, et see teeb tehnilise töö ära veel paremini kui õpetaja, sest tema on palju kompetentsem arvete korraldamises, raamatute pidamises jne.; kuid siiski peab tungima nõuandjana pedagoog.

Käesoleva kirjutisega ei ole mul tulnud mõttesse vastu vaielda H. Schmidt'i arutlusele kooliraamatukogude korraldamise asjus (eriti „Kasvatuses“ nr. 3, lk. 113—115), kuigi selle artikli kirjutamine kerkis mõttesse H. Schmidt'i kirjutist lugedes. Pooldan täielikult H. Schmidt'i poolt tsiteeritud H. T. Soveri¹⁾ arvamust: „Raamatukogu sisesead oleneb kogu vanusest, laadist jne. Jaotus, mis ühele hea, võib osutada teistes tingimustes täiesti vastuvõtmatuks“. Sellest seisukohast lähtudes ei peaks pidama paika küll H. Schmidt'i väide, et „tuleksid alg- ja keskkoolides õpetajate- ja õpilaste-raamatukogud korraldada *tingimata*²⁾ eraldi“. Minu arvates ja pikaajalisi kogemusi arvestades ei ole see keskkoolis küll igal juhul *tingimata* tarvilik. Ainekogude-süsteemi puhul (vrd. minu eelpool olevat jaotust ja lisaseletust) pole põhjust tunnustada seda nõuet imperatiivseks. Et meie kooliraamatukogud veel tükk aega vaevlevad korraldamisküsimustevaludes, on päevselge. Erikirjanduse (kuigi esialgu peamiselt võõrkeelse) lugemine ja tutvumine raamatukoguasjandusega paremini korraldatud raamatukogudes või sellekohastel kursustel lühendaks küll neid valusid.

¹⁾ Kirjastonhoito (Helsinki, 1910).

²⁾ Minu kursiiv. A. R.

Ulakate laste kasvatamise küsimusest.*)

J. Uustalu.

Viimaseil aastail on õpetajaskonnas aktuaalne olnud kurikaldumuslike ja raskelt-kasvatatavate laste kasvatuse probleem. On nõutud erikoole neile lastele, kes ühes õppides hariliklike algkooli õpilastega mõjuvad neile demoraliseerivalt ja terroriseerivalt.

Mul pole teada üleriigilist kokkuvõtet selle kohta, kuipalju oleks neid õpilasi, keda õpetajad ja pedagoogika-nõukogud sooviksid eraldada harilikust koolist ja paigutada sellekohasesse erikooli. Koolinõunik M. Raua andmete järgi olevat aga Viljandimaa õpetajad erakorraliselt korratuiks lasteks teatanud 6 protsenti algkooli laste koguarvust (vt. „Kasvatus“ 1927, lhk. 340). Üldistades seda protsenti terve riigi kohta, saaksime ümmarguselt 7000 last „erakorraliselt korratuid“, kelle viibimine normaalsete laste hulgas oleks teatud moodsul ebasoovitav ja koolitööle raskusi etteveeretav.

Kas on võimalik meie rahvamajandusliku kandejõu juures tulla vastu õpetajate soovidele ja niisuurele hulgale lastele avada erikoole umbes Riigi Hooldekooli tüübilisi? Ja peale selle veel abikoole haigeile, pimedatele, kurtumadele, nõrgamõistuslikele jne.? Päris selge on, et kes vähegi oskab olukorda hinnata, see peab kohe vastama, et ei ole võimalik säärasel arvul erikoole avada kurikaldumuslike ja raskelt-kasvatatavate laste tarvis. Paratamatult peab avalik algkool kaua veel sallima oma õpilaste hulgas „erakorraliselt korratuid“ õpilasi ja peab neid parandavalt kasvatama. Teissuguste mõtete hellitamine on ainult enesepete ja ei vii meid probleemi lahendamisele sugugi lähemale.

On see nii — ja nii see on, — siis ei jätku sellest, et õpetajaskond soovi avaldab, et valmistataks ette üksikuid

õpetajaid kurikaldumuslike ja raskelt-kasvatatavate laste kasvatajaks. Küsimus puudutab iga õpetaja igapäevast tööd ja sellepärast vajab iga õpetaja abinõusid selleks, kuidas kasvatada ja õpetada ka neid lapsi, kelle kasvatamine ja õpetamine ei lähe libedasti, pole kerge.

Saksamaa andmete põhjal on nende laste arv, kelle õpetamise koht ei ole normaalkoolis (haiged, nõrga nägemisega, nõrga kuulmisega, kõnehäiretega ja kurtumad, pimedad, nõrgamõistuslikud ja muud) 2% kogu õpilaste arvust. See protsent õpilastest tuleks esimeses järjekorras eraldada erikooli. 120.000 eesti algkooli õpilase kohta oleks 2% abikoolidesse mahutamiseks 2400 õpilast. Andmete puudusel ei saa ma kindlasti öelda, kuid kahtlen, kas meil on nõrgamõistuslike, kurtumade, pimedate, tiisikusehaigete, vigaste jne. laste jaoks tarvilisel määral eri kasvatusesutisi. Rahuldanud selle esmajärgulise tarbe, võiksime alles asuda niinimetatud kurikaldumuslike ehk — rahvalikumas keeles — ulakate laste kasvatusesutiste loomisele nõutaval määral. Kuid see aeg on veel kaugel ja nagu alul tähendasin, ei ole lootust, et normaalkool varsti pääseks suurest hulgast „erakorraliselt korratuist“ lastest.

Küsimus jääb siiski üles: kuidas tulla toime lastega, kes oma korratute eluviisidega teevad meile niipalju tuskat? Mis teha ulakate lastega?

Kõige pealt tuleks selgitada, missuguseid lapsi tuleb lugeda niivõrt ulakaiks, et nende kasvatamine normaalkoolis on väga raske või üsna võimatu. Dr. H. Busch omas referaadis Eesti Õpetajate Liidu asemikkudekogu koosolekul 13. aprillil eraldas raskelt-kasvatatavate laste hulgast need lapsed, kes on ainult *näiliselt* raskelt-kasvatatavad, n.-n. pseudo-pühhopaatilised lapsed. Dr. Buschi tõenduse järgi kuuluvat selle liigi alla väga suur hulk lapsi, keda meie harilikult nimetame ulakaiks. Need lapsed ei ole haiged ega ole neil

*) Kirjutus käsitab küsimust peamiselt „ulakate“ õpilaste huvide seisukohast. Oleksime heameelega näinud, et oleks rohkem valgustatud ka asja teist külge. Loodame, et küsimuse kohta veel sõna võetakse.

kehalisi puudusi, vaid halvad kalduvused ja kombed on nad saanud enamasti halva kasvatuse teel. Nad on kui kõverasse koolutatud noored puud, mille sirgu aitaniseks kool peab oma töö tegema. Ei tarvitse olla arst, et eraldada võida näiliselt psühhopaatilisi lapsi. Tuleb ainult tutvuda lapse koduse kasvatusega ja see selgitab palju lapse iseloomu või harjumuse jooni. Eelmainitud koosolekul heitsin etteheite emale, kes ise vajaks kasvatamist, enne kui ta hakkab last kasvatama. Tegin selle etteheite isiklikkude kogemuste põhjal.

Varakult surma saanud isast jäi rikkale emale järele ainus poeg. Ema hellitas poega ja lubas talle kõik, mis pojakese süda soovis. Poega koheldi kui peremeest. Emal läks aga talupidamine tagurpidi, ei olnud enam võimalik poja nõudeid rahuldada. Laps pidi teinekord kannatama külma ja nälga. Energiline poiss reageeris sellele nii, et hakkas ema söimama. „Emaarmastus“ ei lubanud emale tarvitada karmi karistust, ta kannatas söimu ära. Poiss aga arenes omasoodu — võttis kodust, mis kätte sai ja tegi rahaks. Ema ei julge poissi päeval karistada, vast ehk hakkab see vastu või teeb naabrite kuuldes muud skandaali, vaid poisi magades hakkab teda peksma. Loomulik, et lapses kasvas sügav põlgus sellise kasvatuse vastu. Ema poolt ta ei leia tuge ega häid õpetusi. Poiss areneb iseseisvaks. Ka algatusevõime areneb temas. Selle asemel, et minna kooli, poiss rändab mööda talusid ja külasid. On saanud „raskelt-kasvatatav laps“, kelle paras kasvatusekoht näib olevat hoolekandekool. Vahepeal ema aga tuleb mõttele paigutada poeg naabervalla kooli. Seal on internaat ja poiss alaliselt õpetajate silma all. Ja mis selgus: poiss on küll natuke lohakas, kuid üldiselt normaalne. Alul lubas enesele küll ebatäpsusi kooli ülesannete täitmises, kuid varsti paindus nagu teisedki koolikorra alla. Ema aga ei jäta õpetajaile halisemast oma poja eluviiside üle, kuid korralikku toidukraami poisile kaasa ei anna. Poisi etteheited emale näivad olevat põhjendatud. Õpetajad on kindlas arvamusel, et hoolekandekooli sattudes poiss ainult oleks rikastunud „elu-

kogemuste“ poolest ja vahest ehk suundunud „Harku ülikooli“ poolegi.

See oleks üks näide sellest, kuidas kodune kasvatus rikub last, kes iseloomult ei olegi paha. Koduse, perekondliku kasvatuse puudust ei suuda asendada kool, kus teataval määral valitseb ikka külm kasarmu õhk.

Teine juhtum. See oli vene ajal. Kooli pidi tulema poeglaps, kelle vaimuanded polnud kõige suuremad. Noor õpetaja, kel käes kolm jaoskonda 65-e lapsega, ei saanud õpetust, mis pidi toimuma vene keeles, poisile kõigiti suupäraseks teha. Poiss hilines kord kooli tulekul, mõtles siis asja nii ümber, et kooli see päev ei läinudki. Veetis aja teel uidates ja läks siis koju. Hiljem sai see üsna harjumuseks. Kui siis mõne aja möödumisel kutsuti isa koolimajja poja puudumise kohta aru andma, siis käskis isa poega öelda, et olevat olnud haige. Sellega pääsiski ta trahvist. Poisist sai siiski kooliskäija.

Olen märganud, et kui vene ajal lastel kooli ees oli teatud hirm, kool neile raskusi peale pani, nüüd lapsed ise kooli kipuvad. Ja kui nüüd mõnel pool lapse koolist omavoliliselt puudumist teatud määral ulakuseks loetakse, siis siin süüdlane võib olla kool ühelt poolt ja teiselt poolt lapse kasvataja, kes lapse korralikku kooliskäimist ei jälgi. Harilikkude abinõudega saaks vältida säärast kõrvalkaldumist koolikorrast.

Kolmas juhtum. Poiss on alkohooliku laps. Ema on surnud, elab ainult isa. Iseloomu üheks jooneks on poisil, et saab kergesti äritatud. Uude kooli üle minnes, kutsuvad sealsed poisid uustulnukat jõudu katsuma. Poiss saab äritatud, ärevuses võtab raudse ahju-roobi ja häigab vastast lööma. Hoop ei taba küll õpilast, kuid ukseesse lööb niisuguse armi, et õpilase pähe sattudes sinna surmava hoobi oleks andnud. Milline erikool või kasvatuseasutus oleks õnnetuse korral seda poissi paremini kasvatanud kui normaalkool?

Veel üks näide. Isa-ema ainuke poeg saab kõik, mis tahab. Isa veab väikest poega mööda talguid ja ulatab talle vahest ka pudelist. Kooli minnes poeg ei taha lahkuda halvust harjumustest: armastab mängida kaarti, räägib

ülbusi, ei kuula sõna. Lõppeks varastab kodust isa järelt suurema summa raha. Isa palub koolijuhatajat tema poeg läbi otsida. Selliste pahategude kordudes karistatakse poissi koolis karmimalt. Isale on aga poeg siiski sedavõrt „armas“, et õpetaja peale kaebuse tõstab karmi karistuse pärast.

Vanemate hellitamine on läinud siin niivõrt kaugele, et halvab kooli mõju. Erikooli siin siiski veel tarvis ei lähe.

VIII õpetajate üldkongress 1927. a. võttis vastu resolutsiooni ulakate õpilaste kohta, milles toonitatakse, et kooli pedagoogika-nõukogudel ühes hoolekogu oleks õigus halbade elukommetega lapsi, kellele harilikud pedagoogilised karistuseviisid ei mõju, koolist kõrvaldada. Halbade elukommetega laste jaoks tuleb korraldada eraldi koole või klasse.

Selles resolutsioonis on põhjendus õige. Koolis on lapsi, kellele tihti harilikud pedagoogilised karistused ei mõju. On tarvis tihti erakorralisi kasvatusvahendeid, et ulakustele lõppu teha. Tuleksid siis avada koolid või klassid, kus siis võiks lubada mitteharilike karistuseviise, ütlen parem — kasvatusviise. Eelpool nägime, et meie majanduslikud võimalused ei luba sääraseid koole ja klasse nõutaval määral avada. Linnas oleks see ennemini võimalik, maal aga mitte.

Mulle näib, et häda seisab just kasvatus- ja — ütleme ka — karistuseviiside puudulikkuses. Hariliku lapse eksimuse vastu pole mingisuguseid erilisi karistusevõtteid tarvis. Aitab juba laitvast pilgust või märkest, noomitusest ja halvemal juhul istumajätmisest. Mis teha aga vastuhakkajaga, ülbete elukommetega lapsega, kes kord saanud võimu kaasõpilaste üle ja isegi kartma paneb mõne vähema autoriteediga õpetaja? Kui erikoolides ja eriklassides on võimalik tarvitusele võtta erakorralisi kasvatusviise, miks neidsamu karistuseviise ei või tarvitada harilikus koolis erakorralistel juhtumel!

Praegu on nii, et erakorralistel juhtumel aktiivsust osutanud õpetaja, kes on tahtnud korra jalule seada, tihti riskib sattuda kohtuvõimude kätte algkooli seaduse § 45. vastu eksimise pä-

rast. Oma-nahka-hoidev õpetaja pageb pigem minema, saagu koolikorrast mis tahes, et aga seadusega ei tuleks kokkupõrkeid.

Isegi koolinõunikku poolt (Raud, Reial) on tunnustatud praegu maksev kord ebaloomulikuks ja soovitatud õpetajat pedagoogilistes küsimustes teha vastutavaks ainult distsiplinaarkorras. Vast siis ei oleks võimalik kehalise karistuse mõistet laiendada niivõrt, et isegi lapse püsti seisemapanemine või mõnede manuaalsete ülesannete täitandmine või kraest kinnivõtmine loetakse kehaliseks karistuseks, mille eest võib õpetajat vastutusele võtta kohtukorras.

Ulakate kasvatamise küsimus on kasvatamise küsimus teravamal kujul. Siin kerkib aktuaalsemalt üles küsimus: kas ja kuivõrt on laps kasvata-
tav? Kool peab aga kasvatama, ka keskpäraseid lapsi. Ma ei taha ka hästi nõus olla mõtteavaldusega, nagu oleks kõige ulakamatel teiste õpilaste iseloomu arenemisele suur mõju. Tean omast kogemusest, et varaste, kaklejate jne. vastu on kaasõpilastel enamasti alati kindel eitav seisukoht. Õpilased ise on siin õpetajale abiks, et aidata taltsutada ulakat kaasõpilast. Sootu teine on aga lugu keskpärase õpilasega, keda ei saa lausa „erakorraliselt korratuks“ nimetada. Tean juhu, kus täitsa korralik õpilane oli teisest koolist üle tulles kaasa toonud harjumuse suitsetada. Et suitsetamist enne polnud ette tulnud, siis ei teadnud asja karta. Korraliku poisi eeskujuga oli aga mitme suurema poisi hulgas leidnud järeltegijaid, kuid avalikuks asi siiski ei tulnud enne, kui suvel kõrvalises kohas leidsin hulga paberossiotsi. Kuid teinekord, kui oli teine poiss varastanud kaasõpilase taskust raha, ja ostnud selle eest ka paki paberossi, oli kaasõpilaste energilisel abil kümne minuti jooksul paljastatud rahavargus, paberossiostmine, ostmise koht ja teine poiss, kes osa paberosse endale saanud. Siin oli võimalus halvale nähule kohe piiri panna, eelmisel juhul aga mitte.

On juba vana tõde, et kõik õpetajad kasvatada ei oska. Kas ei teata palju rääkida õpetajaist, kes ise oma olekuga

õpilasi otse provotseerivad ulakusele, sest see teeb nalja. Kui kergesti ei arene süütu naljategemine niisuguseks ülesastumiseks, et kasvatajad õpilast karistavad Koluverega. See näht, et Tallinnast ja Tartust on suurem hulk Koluvere kasvandikke, kuna mõnest maakonnast seal ainustki pole, näitab ka, et laste iseloomu hindamisel võib olla mitu seisukohta.

Lõppeks hoolekandekoolid ise. Tuleb väga tugevasti kahelda selles, kas ulakate kogumisega ühte asutisse ulakate iseloomu jooni arendatakse paremuse või pahemuse suunas. Siin on juba halvemal elemendil enamus ja see enamus tasendab ka paremat vähemust oma madalusele. Paremas seltskonnas halb iseloom vast nivelleerub ülespoole ja sellepärast tuleb pooldada ulakate harilikku kooli jätmist. Kuid siin peab

võimalik olema erakorralistel juhtumel tarvitada erakorralisi abinõusid, neidsamu, mis arvatakse lubatavad olevat erikoolides.

Eesti Õpetajate Liidu asemikkudekogu koosolekul 13. aprillil avaldati mõtteid (hra Meikop, pr. Peterson), et tuleks vältida neid *põhjusti*, mis on tekitanud raskelt-kasvatatavaid ja kurikaldumuslikke iseloomusid. Eeskätt tuleks siin küsimusse korraliku *koduse kasvatuse* osakssaada laskmine enne kooliealistele ja kooliealistele lastele.

Nagu eelpoolgi näiteid toodud, on koduse kasvatuse vead just suurel määral ulakuliste iseloomude tekitajajaks. Siis edasi, väärnähted tõutervise seisukohalt ja sotsiaalsed pahed. Nende kõrvaldamine on küll raskem, kuid peaks andma paremaid tulemusi.

Kooliaedade ülesanded ja korraldus.

J. Port.

Mõtteid Tartumaa õpetajate kongressil ettekantud referaadist.

Kooliaedu, millele seni pööratud üldiselt vähe tähelepanu, tahetakse hakata meil energilisemalt korraldama. Esimest korda on tänava see küsimus võetud isegi õpetajate kongressil päevakorda — Tartumaal. Seistes seega teatud piirini uue küsimuse ees, tuleks katsuda jõuda selgusele selles, missuguseid ülesandeid võime seada oma kooliaedadele ja kuidas viimaseid vastavalt meie oludele hakata arendama.

Võõraste eeskujulikkude kooliaedade tundmine võib olla antud küsimuse lahendamisel suureks abiks. Kuigi ma varemalt Lääne-Euroopa kooliaedade korraldusest „Kasvatuse“ olen kirjutanud (vaata „Kasvatus“ 1928. a. nr. nr. 5 ja 9 ja 1929. a. nr. 6), leiain siiski olevat vajalise veel kord peatuda mainitud aedade juures, kokkuvõtlikult käsitleda neid *ülesandeid, mis on Lääne-Euroopa kooliaedadel ja näidata, kuidas need aiad on korraldatud vastavalt koolinõuetele.*

A. I. Kooliaedu peetakse L.-E. kõige *mitmekülgsemaks õppevahendiks*, mida suuremas või vähemas ulatuses saab kasutada kõikide õppeainete käsitlemisel.

a) *Koduloo tundidel* on kooliaed asendamatuks õppevahendiks õige laias ulatuses. Siit leitakse nii rohkesti reaalselt materjali selleks, et asjadega otsest kokku puutudes lapsed võiksid omandada konkreetseid mõisteid. Ühes sellega võidakse arendada ka õpilaste reaalselt mõtlemisviisi, mis tarvilik ja vastav sellele arenemisastmele.

b) *Looduslooo tundidel* on võimalik ammutada siit päratu hulk originaalseid objekte ja nähteid *elutu looduse* vallast, nagu muldkond ja selle füüsiko-keemilised omadused; kiviriik ja selle muutuvus välistegurite (hapniku, niiskuse, jooksva ja tardunud vee, tuule, taimede, loomade ja inimese) mõjul; muldkonna ja kiviriigi praktiline kasutus jne. *Elav loodus* — taime ja loomariik, nende esindajad aiast; eluvormid, elutingimused ja organismide koostamine neile; eluavaldused taime- ja loomariigis; organismide vastastikused

suhted, näiteks, taimedel ja loomadel oma keskel ja oma ning teise liigi esindajatega ning taime- ja loomariigil vastamisi; taime- ja loomariigi tähtsus inimesele ja inimese mõju loodusesse jne. Kõiki neid nähteid võib vastavalt korraldatud kooliaias vaatluste ja katsete kaudu või aias õpetaja juhatusel töötades tegelikult tundma õppida.

Vastavalt neile ülesannetele on kooliaias:

1. *Katsepeenrad* — kus õpilased katsete varal mitmesugustes taime kasvatuses, arenemises ja kohanemisküsimustes katsuvad selgusele jõuda iseseisvalt või õpetaja kaasabil.

2. *Tööaed*, kus õpilased töötavad klasside kaupa, hoiavad korras teatud aia osa või siis kasvatavad teadlikult aiavilja. Siin on enamasti igal klassil oma kindel maa-ala — klassi aed, harvemal juhtudel — õpilastel üksikpeenrad.

3. *Botaaniline õppeaed*, kuhu koondatud puude, põõsaste ja muude rohttaimede liigid ja vormid, morfoloogilisi, bioloogilisi taimede kogud, süstemaatika põhimõtete järgi korraldatud taimepeenrad, peenrad arstirohu- ja tulunduslike taimedega jne.

4. *Loomariigi tundmaõppimiseks* — peale juhuliselt aias esinevate loomade — on siin *mesila*, *tiik* kaladega ja muude vee-elukatega, *akvaariumid*, *terrarium*, *insektaarium* — (viimased kolm tihti erihoones), *lindude pesituskastid*, *kodujäneste-* ja *kanadekasvatust* ja muud.

d) *Maateadus*. Kooliaias on liivakast igasuguste pinnavormide modelleerimiseks. Aia osi ja peenraid mõttes harjutatakse suuremaid pindalu vähenetatult *plaanina* paberile joonistama või siis jälle plaanikohaselt aia osi ja peenraid rajama. Siin on vahendid *ilmastiku vaatlusteks*; siin õpitakse tundma *vee ringkäiku*, mitte üksi vee auramist lahtiselt veepinnalt, vaid ka mullast ja taimedest.

Leidub aedu, kus on ehitatud *geoloogilised profiilid*, *geograafilised mudelid* (mägede kujundid ühes allikatega, mäe-jõgedega, järvedega, — mida võimalik veevärgi abil alati tegevusse panna). Tulunduslikud taimed annavad

kujutluse rahva töö ja toimetuse kohta erimaaosades või riikides jne.

e) *Arvuteadus*. Kooliaia korraldusel ja majapidamisel tekivad väga mitmekesised arvutusülesanded, nagu peenarde suurus ja seemnete hulk (olenevus seemnete suuruselt), saagi hulk, väetisainete hulk ja selle hind, töö hulga, tegijate arvu ja töötundide (tööaja pikkuse) suhtes. Aia sissetulekute ja väljaminekute arvutused, raamatupidamine jne.

Peenarde kujud, nende rajamine, suuruse arvutamine, igasugused mõõtmised, nagu kauguse määramine silma ja riistade abil, pinnamõõdud, kõrguse mõõtmised, raskuse, nurkade jne. mõõtmised, — kõik see pakub rohkesti võimalusi praktiliseks mõõtvahendite tarvitamiseks ning geomeetriliste mõistete ja oskuste tegelikuks kasutamiseks. Kooliaedades leiduvad mõnikord näitlikud pinna- ja kaugusemõõdud, nagu meeter, ruutmeeter, aar jne.

g) *Joonistamine*. Tavaliselt õpitakse värve tundma ja neid kasutama klassis. Kooliaed aga annab võimalusi värvide ja vormide õpetust siduda loodusega, kus puuduvad tihti lihtsad vormid ja puhtad toonid, või kus valguse ja varju vahelduvus, toonide erksus ja vormide selgus olenevad kaugusest, ilmastikust, aastaajadest jne. Just seda muutuvust ei osata elus küllaldaselt tähele panna, kuna ei olda sellega koolis kokku puutumud. Samuti ei osata näha omapärast värvitoonide üleminekut ja õrnust looduses ja lilleõites, kui ollakse harjunud nägema ainult puhttoone paberil.

Samuti kooliaed, kus kasvavad lilled, või kus tihti esinevad maitsekalt korraldatud lillepeenrad erilises lilleaias, arendavad õpilaste ilutunnet ja on tähtsaks vahendiks esteetilisel kasvatusel. Ilusast aiast ei taha õpilased kuidagi töölt lahkuda.

h) *Ka laul* leiab töö juures kaunis rohkelt tarvitamist ja aitab tõsta ülevat ja rõõmsat meeleolu.

i) *Käsitöö* — on asetatud enamasti kõrva aiatööga. Käsitöö tundides valmistatakse mitte tühja-tähja, mitte asjakesi, mida millekski pole tarvitada, vaid igasuguseid aiatöös vajalisi või aia

korrashoiuga ühenduses olevaid tarbeasju, nagu taimede nimelauakesed (nende värvimine ja korralik kirjutamine), külvikaste (n.-n. pükeerimiskaste), rehasid, reha- ja labidavarsi, peenarde tasandamislaudu, seemnekarpe, lindude pesituskaste, mullasõelu, kanderaame jne. Veel huvitavam on aga, kui poisid ise omal jõul ja nõul parandavad aiavärvavaid, planke, ehitavad pinke ja lehtmaju, valavad tsemendist või modelleerivad savist kooliaias tiike jne. Paljudes raiooni-kooliaedades, kuhu töösse tulevad mitme kooli õpilased, on ehitatud erilised töökojad — puuja rauatöösakondadega; siin korraldatakse käsitöö tunde just kooliaias.

j) *Emakeele õpetus*. Vastava sisuga lugemistükid loetakse kooliaias — n.-n. vabaõhuklassides. On olemas kooliaedades isegi vabaõhu-näitelavud, kus õpilased kannavad ette ilulugemisi ja näitemänge. Kuid töö ja tegevus, vaatlused ja katsed kooliaias annavad niipalju ainet kirjatöödeks. Enamasti kõik õpetajad tõendasid, et õpilaste kirjutised konkreetsete ainete kohta ja isiklikest töödest olevat palju paremad ümberjutustistest ja abstraktseist mõttetöist. Siis veel rõhutatakse praktilist keeleharjutust tööde juures ja nõutakse, et ka argipäeva keel olgu täppis, selge, lühidane ja korralik.

k) Isegi *ajalugu* võib teatud juhtudel ammutada aineid kooliaias ja lähendada siit sündmuste vaatlemistel minevikus või olevikus. Näit. Kölni kooliaiad, mis rajatud suures hulgas endiste kindlusevalli asemele, n.-n. „ajaloolisele pinnale“, on omaette ajaloolised objektid.

l) Ka *eetiline õpetus* võib teatud eeldustel ja tingimustel avaldada suuremat mõju looduses ja kooliaias kui klassis. Nii tuleb meelde usuõpetuse tund (õieti küll mitte tund, vaid möödaminev 10-minutiline käsitlus), mida kuulasin Düsseldorfis, kus rektor Steinmeyer väga osavasti kasutas momenti, et õpilastele näidata, kuidas loodus omas lõpmatus suuruses, aga ka kõige pisemas üksikosas võib tekitada inimeses teatud imetlust ja austust Kõigevägevama vastu.

m) *Füüsiline kasvatus*. Enamasti

igas kooliaias võib leida suurema või vähema *mängumuru*, kus õpilased käivad puhtas õhus võimlemas ja mängimas. Ka *võimlemisvahendid* on suuremal või väiksemal arvul siin olemas, üksikuil juhtudel leiame siit veel *sulistustiigi* ja *duši* palava päikesepaistelise ilmaga keha karastamiseks. Kuid *aiatöö* ise on parim ja mitmekesisem füüsiline tegevus, kehaharjutus puhtas õhus, tegevus, mis seotud reaalse väärtusega.

Peale kõige eelpool puudutatu on tegevusel kooliaias aga veel see eriline väärtus, et siin õpilased harjuvad *korraldusega* ja *vastutustundega*. Et kooliaias taimed hästi kasvaksid, tuleb nende eest hoolitseda — *järjekindlalt*. Siin ei saa *unustada*. Siin tuleb teotseada *hoolsalt*, *täpsalt* ja *vastutustundega*. Kooliaed peab olema *kaunis* ja *alati korras*, peab olema *puhas*. Kui õpetaja suudab seda õpilastega saavutada, siis on ta viinud õpilasi esteetiliselt ja eetilisel suure sammu edasi.

II. Moodne *töökool* nõuab, et õpinguil, teadmuste ja oskuste omandamisel tulevad õpilased viia aineesemetega kõikide meelte kaudu tihedasse kontakti. Aineid tuleb omandada mitte abstraktsete kujutluste kaudu, vaid *konkreetsetes seoses tööga*.

Kooliaed ongi töövälj, kus võimalik asjadega palju laiemas ulatuses kokku puutuda, kui kabinetis või klassis. Siin on võimalik *teotseada*. Aiatöös tuleb reaalsete küsimuste lahendamisel ühendada mitmesugustesse õppealadesse kuuluvaid eriteadmusi; *siin tuleb igal sammul teadmusi praktiliselt kasutada*. Teoreetiliste teadmuste kõrval on siin veel vaja mitmesuguste riistade tundmist ja oskust neid käsitada, nende headuse või pahede üle otsustada jne.

Aiatöö viib õpilased ühendusse *oluliste* ja *elu küsimustega*. Igal taimel on võimalik areneda ainult teatud elutingimustes: iga taime eest tuleb seega eriliselt hoolitseda. Taim, loom, inimene — on kõik looduselised objektid, kes võivad areneda ainult oludekohaselt. Kuid nad avaldavad vastastikku mõju üksteisesse, kas küll üksteist hävitades, või jälle üksteise eest hoolitsedes. Kõik nad võivad teatud määral *kohaneda* elunõuetele. Ja eluvõitlu-

ses jäävad püsima alati need, kes lepidavad vähemaga. Neid vahekordi on võimalik jälgida aias kultuurtaimede ja umbrohtude arenemisel. Sellega on võimalik aiatöö kaudu lahendada rida *ilma-vaatelisi küsimusi*.

Aiatöö on *katseline, eksperimentaalne tegevus*. Pea iga tegevust on võimalik siin kontrollida, iga võtte tarbekohasust *järele proovida*. Aiatöö õpetaja peab seda külge alati silmas pidama ja selle poole püüdma, et aiatöö kooliaias kujuneks kaalutelduks ja järelemõeldud tegevuseks ja mitte mehaaniliseks.

Kooliaias harjutakse *tööd tegema ja tööst lugu pidama, tööd austama*. Siin töötavad kõrva vabrikandi ja kojamehe pojad, professori ja päevatöölise lapsed. Keegi ei pea tööd halvaks. Selles kõrvalt ja teatud määral iseseisvas tegevuses harjuvad lapsed hindama üks-teist hoopis teisest küljest kui klassis; tihti on need, kes teoreetiliste ainetega ja küsimustega klassis kuidagi hakkama ei saa, praktilises tegevuses teistest ees. Ühised tööõõmud ja kurbused, ühine tegevus, kõik see tõstab *ühistunnet märksa* enam, kui koolitegevus klasitudidel.

Aiatööl on peale selle kõige veel suur *majanduslik tähtsus*.

Kool peab inimesi elule ette valmistama ja lapsi varustama teadmiste ja oskustega, mida need võiksid elus tarvitada. Elukutselise vaatamata on kõikidel inimestel üks ühine tung ja elu eesmärk — see on *tarve kodu järele*. Kodu mõistesse kuulub aga ka *kodu aed*, olgu see tulunduslik või iluaed. See aed tuleb korras hoida ja selle eest peab oskama hoolitseda. Kooliaias — aiatöös — omandatud teadmisi ja oskusi saab igati edukalt kasutada — *kodu aias*.

Nii õpetajal, õpilastel kui ka lastevanematel on tarvis teada, et *aiandus on kõige intensiivsem põllumajanduslik maakasutamise haru*. Saksamaal annab 1 ha põllumaad keskmiselt toitaineid 2,3 inimesele, 1 ha juurvillia aiamaad aga — 15,5 inimesele. Ja kui aiamaad on üldiselt parem tavalisest põllumaast, on liigsak siin olenev siiski mitte niivõrt maa headusest, kui taimekasvatuseviisist. Sellise intensiivse

maakasutamiseviisiga on tarvilik — on otse kohus — õpilasi tutvustada ja on tarvis kaasa aidata selle arenemisele, *et tõsta üldist riigimajandust*.

III. Kõiki eeltoodud sihte ja ülesandeid ei taotle L.-E. koolid kooliaedade kaudu kaugeltki mitte võrdselt ja alati täiel määral. Resultaadid olenevad väga paljudest tegureist ja nimelt:

1. *Kooliaia suurusest*. See on aga väga kõikumine. Mul isiklikult nähtud aedades kõikus see 150.—100.000 m² vahel. On selge enesest, et suuremal maalal on võimalik kooliaeda palju mitmekülgselt ja otstarbekohaselt korraldada, kui kitsal, liigvähikesel pindalal. Töökooli-aias peab olema niipalju ruumi, et igal klassil oleks oma osa (õpilaste arvust olenedes 200—400 m²), kus tõesti saaks tööd teha ja kus tegevus ei tohi muutuda mängimiseks. Liiga piske pind ei võimalda kõikidel klassi õpilastel üksteist eksitamatult korrigeerida tööle asuda — ka on üldine kasvatatav taime hulk säärasel kitsal pinnal liiga väike. Kuid, teiselt poolt, ei või kooliaed olla ka liiga suur, nii et selle korrahoid õpilaste abil muutub raskeks. Õige tihti on just võrdlemisi väikesed kooliaiad eeskujulikud ja paremini korras kui suured.

2. *Vastavaist töövahendeist*. Et tervet klassi või koguni mitut klassi korrigeerida kooliaias tööle rakendada, peab olema vastav hulk tööriistu. Jääb keegi ilma tööriistata, siis hakkab ta logelema ja eksitab teisi töös. Riistad peavad olema veel õpilaste jõukohased; liiga suured ja rasked labidad, kanderamid jne. ei kõlba siia. Riistu muretsetakse toetussummadest, ükskõik kellelt või missuguses suuruses neid saadakse.

3. *Töötundide korraldusest*. Siin on mitu moodust. Mõnes koolis on aiatöö kindlatena tundidena õppekavas ja tunnivlaanil; teistes — on need tunnid lahitud tunnikavasse paigutamata, tööks võetakse tunde klassi õpetaja äranägemise ja töötarviduse järgi, sedamööda kuidas ilm on: kolmandates — käivad õpilased teatud päevadel (näit. 1—2 päeva nädalas) kava kindlalt kooliaias — ilmale vaatamata, teevad seal teatud tunnid aiatööd, teised tunnid aga on õpetunnid aias või vastavates ruumides

(kui kooliaiad on koolimajast eemal, siis on aias veel erilised kerged ehitised mõningate lihtsate ruumidega, mida võimalik tarvitada klassina), kui ilm seda nõuab; neljandates — on aiatöö vabatahtlik aine soovijaile, ning töö käiakse ainult vabal ajal pärast tunde jne. Igal juhul on töötamisviis ja töö intensiivsus ning selle tulemused isesugused.

4. *Tööaja ja töötundide kestvusest.* Mõnes koolis töötatakse aias ainult üks õppeaasta, näit. viiendal õ.-a. või täiendusklassis, teistes — 2 aastat (V ja VI õ.-a.), kolmandates 8 aastat I kuni VIII õ.-a. On koole, kus aiatööks on nähtud 1 tund nädalas, teistes 2 tundi, kolmandates kuni 4 tundi nädalas. Siis aga on asi veel korraldatud nii, et aiatööks on üldse määratud teatud hulk tunde, näit. 30 tundi suvesemestris (Bayeris); neid tunde võib õpetaja korraldada oma äranägemise järgi. Kuidas säärane erinev töötundide arv ja üldine aiatöö kestvus mõjub töötulemustesse, on vist enesest mõistetav.

5. *Õpetajate-aiatööjuhtide vilumusest.* See on õieti peategur, mis mõjutab töökäiku, töökorraldust ja kooliaia üldarengut. Õpetajast oleneb, kuidas õpilaskond ja lastevanemadki suhtuvad kooliaiasse ja aiatöösse, missugune kord valitseb töö ja õpinguil kooliaias, aga ka aia välimus, mis seal kasvatakse jne. Õpetaja peab sel määral tundma aiatöö tehnikat, et osata juhata õpilasi korralikult, aja- ja huvikohaselt töötama; ta peab aga olema veel pedagoog, kes mitte õpilasi ainult töösse ei pane ega sunni, vaid kes neid kogu töö kestes õpetab, õpetab teadlikult, kaalutlusega ja teatud ülesannete kohaselt töötama ja tähelepanelik olema, tähelepanelik olema sel määral, et aiatöö töötunnist muutuks õppetunniks. Seda vilumust ja neid pedagoogilisi omadusi pole õpetajail muidugi kaugeltki võrdsel määral. Ei ole seni isegi õpetajate ettevalmistusel õppeasutistes küllaldast rõhku, tahaks ütelda — pole üldse rõhku pandud sellele küljele. Suur osa praegu eduga kooliaedades töötavaist õpetajaist on lihtsalt asjast huvitatud, kes omad teadmused aianduses on omandanud erateel, — mitte

õppeasutiste kaudu, või kes on kutselt aednikud või aednikkude lapsed. Õpetajate puudulikku ettevalmistust aianduse alal katsutakse parandada peaaegjalikult täienduskursuste kaudu.

6. *Üldisest töö vaimust.* See, mis sugust väärtust kooliaed omab üldises õppetegevuses ja kui palju talle tähelepanu pühendatakse, oleneb veel sellest, kas asjast huvitatud on ainult üks (enamasti looduseloo) õpetaja, või kogu kooli õpetajaskond. Kui asjaga tegemist teeb ainult üks õpetaja, siis vaadatakse sellele tavalisest kui vastava õpetaja eralõbule. On teada küll rida juhte, kus ainumas õpetaja on suutnud ka teistes õpetajates huvi asja vastu äratada ja tõsta kooliaeda aegapidi üldiseks õppevahendiks. Enamasti aga kaebavad õpetajad, kes üksinda kooliaia eest hoolitsevad ja siin õpilastega töötavad, et just teiste kaasõpetajate ükskõiksus asja vastu või koguni vastutöötamine sellele — on raskeimaks takistuseks kooliaedade paremale järjele tõstmisel: ei suudeta üksinda läbi suruda vastavat toetust kooliaiale, ega hoida alal ka õpilastes vankumatut töötahet.

7. Veel on suureks takistuseks kooliaedade arenemisel ja tööde korraldamisel aedades — *suvine koolivaheaeg.* Kuigi Saksamaal ja Šveitsis see vaheaeg on võrdlemisi lühike (5 nädalat), valmistab, sellele vaatamata, kooliaia korrashoid sel ajalgi kaunisi suuri raskusi. Õige raske on aga kooliaedu õpilastega korras hoida Austrias, kus suvine koolivaheaeg kestab 2 kuud. Siin jäävad kooliaiad sel puhul kas õpetajate hooleks, või mobiliseerivad õpetajad endile abiks käepärast olevaid õpilasi, või siis kutsutakse koguni abiks lastevanemaid. Tihti aga rohtuvad kooliaiad suvise puhkeaja kestes sedavõrt, et hiljem korralikust saagist pole juttugi ja aiast sügisel raske on tunda rõõmu.

8. Ka see, lõppeks, et *seadusandlikul teel* kooliaedade küsimust L.-E. vähe on reguleeritud ja nende korraldamine on seni jäetud koolide eneste hooleks, on kooliaedade arengut — ja, peaasi — ühtlast arengut — takistanud. Kooliaedu pole seni võetud üldisena kasvatustegurina, vajalisena ja sundainena kooli õppekavva kuuluvana. Ta on jää-

nud seni *vabaks aineks*. See vabadus on aga teiselt poolt äärmiselt tähtis: ühelegi kooliaiale pole nähtud ette kroonu vormi, vaid nad on kujunenud ja arenenud vastavalt olukordadele ja tegelikkude, asja ees olijate õpetajate eneste huvide kohaselt.

B. IV. Missugused võiksid olla kooliaedade ülesanded meie oludes?

Teoreetiliselt peaksid sihid ja ülesanded kooliaedadel meil ehk olema samad, mis L.-Euroopaski. Kooliaeda tuleks võtta ja kasutada pedagoogilis-metoodilises mõttes kui *tähtsat õppe- ja kasvatusvahendit*. Ka peaks *aiatööle kui tööõpetusprintsibile ja oskusele* nii pedagoogiliselt kui puht-rahvamajanduslikult seisukohalt jääma tema tõestatud väärtus.

Küsimus on vaid selles, missugusel määral on võimalik kooliaedu *meie oludes* kasutada ja kas suudame nendes oludes püsima jääda L.-E. tasapinnale?

Kuidas meie kooliaedade seisukord tegelikult praegusel ajal on, selle kohta on mul võimalik teatud kitsastes piirides, nimelt Tartumaa ulatuses, üht-teist ette tuua, nii palju kui seda kokkutulnud ankeetlehtede materjali ja koolinõunikkude suuliste seletuste kaudu on võimalik olnud koguda.

1. Tartumaal on esitatud 128 ankeetlehe järgi kooliaedu algkoolide juures 49, s. o. 38,3%, puuduvad aiad 79 koolil, s. o. 61,7%.

Siit näeme, et kaugelt suuremal osal koolidest aiad üldse puuduvad.

2. Kuid olemasolevaist aedadest on õige vähesed omalt eesmärgilt kuidagi moodi korraldatud nende ülesannete ja põhimõtete kohaselt, millest eelpool oli jutt. *Enamasti on kooliaiad — õpetajate või aimuüksi koolijuhataja aiad. Neis töötavad õpetajad. Õpilased on pealtvaatajate osas.*

3. Aiatööriistad selles ulatuses, et tervet klassi korraga korralikult tööle panna, puuduvad. On olemas üksikuid tööriistu, need kuuluvad aga õpetajale, mitte koolile. Tööriistade kompleksidest vastavalt klassidele, nagu see on nähtud ette Saksenis, ei ole muidugi juttu.

4. Töötamine — ükskõik missugune — kooliaias on äärmiselt juhuline.

Kindlaid aiatöötunde pole õppekavades üldse ette nähtud. Mõnelpool käiakse aias töös käsitöö ja looduseloo tundide arvel. Pole nähtud ette ühtki töönormi, ühtki kava, mida tahetakse või vajaliseks peetakse õpilastega läbi võtta. Näidatakse aias või tehakse seal üht-teist, kaevatakse, poogitakse. Enamasti on aga õpilased ainult pealtvaatajad.

5. Paljudel juhtudel paistab, et õpetajail on olemas teatud vilumus aiatöös, kuid avaram arusaamine kooliaia ülesandeist näib siiski õpetajail puuduvat. Seetõttu pole mul ka olnud võimalik saada selgemat kujutlust selle kohta, kuidas suhtub õpetajaskond üldse kooliaiasse. Näib küll nii, et ta on enamikus küsimuse vastu vähemalt passiivne.

6. Vanemate vaated õpilaste töötamise kohta kooliaias on ka kõikuvad. Enamail juhtudel (paistab see nii küll ainult ankeedi märkmete järgi) suhtuvad lastevanemad siiski heatahtlikult õpilaste aiatöösse. Loomulikult võib aga lastevanemate poolehoidu, isegi ainelist abi neilt kooliaiale, võita ainult sellega, kui aiatööga õpilased teadmusi ja oskusi omandavad ja kui kooliaed tõesti suudab midagi eeskujulikku lastele või vanematele pakkuda.

Kuid kõik need puudused on möödamineva iseloomuga. Neid kõiki võib ajajooksul kõrvaldada. Üht aga, millest need puudused peamiselt tingitud, pole võimalik nii kergesti muuta. Mis suuremaks takistuseks on kooliaedade arengus ja nende laiemas kasutamises õppetegevuses, on see asjaolu, et *meie koolitööaeg ei lange kokku aiatöö ajaga*. Meie suvise pika koolitöövaheaja tõttu pole võimalik kooliaias töid korraldada sel määral ja eeskujul kui Lääne-Euroopas. Meie oludes on peaaegu võimatu kooliaedu ainult õpilaste abil ka suvel korras hoida.

Meie maa-alkkoolides on võimalik töötada kooliaedades kevadel 3—4 nädalat, sügisel 2—3 nädalat. Selle lühikese ajaga ei saa siin palju korda saata. Antud tingimustes saab vaevalt kasutada kooliaedu süstemaatiliseks aiatöö õppimiseks või laiemas ulatuses tööprintsibina õppeainete käsitlemisel.

Meie peame seega oma kooliaia ülesandeid piirama võrreldes L.-E. omadega.

Ja siis tekibki küsimus, kas jääb neile veel vajalisi ülesandeid, ja kas maksab seepärast kooliaedade asutamisega kulu ja vaeva näha?

Kuigi meil pole võimalik kasutada kooliaeda tööaiana laiemas ulatuses, võime teda siiski tarvitada *õppevahendina* mitmesuguste õppeainete käsitlemisel. Ja kui kooliaeda pole täies ulatuses võimalik ainult õpilaste abil korras hoida, võivad nad kevadel ja sügiselgi aias töötades tüki tööd ära teha. Sel puhul aga, kui meie tahame kooliaeda kasutada *õppevahendina*, mitte tulundusaiana (eeskujuliku tulundusaiana tuleks korraldada õpetajaile kuuluv aia osa), ei olegi ta korrashoid nii ülepea matult raske. Selleks võib ju ka teatud korralduse kaudu õpilasi — kus võimalik — aeg-ajalt kooli juurde kutsuda isegi suvisel koolivaheajal. Ja sellepärast arvan ma, et *kooliaedadele ka meie oludeski õige rohkesti jääb väärlisi kasvatuslikke ja õpetuslikke ülesandeid ja et kooliaedu kindlasti korraldada tuleb.*

V. *Missugused võiksid olla kooliaedade ülesanded meie oludes?*

1. *Kõigepealt on tarvis meie koolimajad teha kodusemaks ja armsamaks lastele.* Kuni koolimajad asuvad lagedal väljal tuisu ja tormi käes (säärases olukorras on õieti enamik meie koolimaju!), seni on seal õudne olla ja elada nii lastel kui ka õpetajail. Koolimajad tuleksid kaitsta tuulte eest kaitse- ja ilupuudega. Teatud valikuga puid võttes ja kohale paigutades võime asutada kooli juurde *dendroloogilise pargi* — ilupuistu, mis oleks kaitseks hoonele, kaunistuseks sellele ja õppepajaks lastele ja nende vanematelegi.

2. Sellises pargis võiks olla puudega piiratud päikesepaisteline lahtine *mängumuru* — mängimiseks ja võimlemiseks, isegi koolipidude pidamiseks, kui ta on küllalt avar. Sellise pargi ja mängumuru asutamiseks on vaja vaid küllaldaselt suurt pindala.

3. Koolimaja ümbruse kaunistamiseks tuleks asutada veel eriline *lilleaed*, kuhu on eeskujulikult valitud väärlised

ühe- ja mitmeaastased lilled ja ilupõõsad. Korralliku kultuuri ja teatud maitse juures võib see aed olla tähtsaks teguriks ja vahendiks ilutunde kasvata misel ja arendamisel õpilastes, aga ka ümbruskonna rahvas. Selle aia suurus võib olla olude kohaselt mitmesugune. Kõik need kolm osa ei nõua asutamiseks kuigi suuri kulusid, küll aga teatud ta het ja hoolt.

4. *Eeskujulik viljapuu- ja juurviljaaed.* Siin töötaksid ja õpiksid ühes sellega õpilased kevadel ja sügisel, omandades algteadmusi ja osavust aiatöös, tutvudes paremate viljapuu ja keeduvilja sortidega jne. Suvel aga hoolitseksid selle aia eest õpetajad või koolijuhataja, kellele see aed tegelikult ka peaks kuuluma — saagi mõttes. Korralik tulundusaed pakuks õpilastele õige rohkesti võimalusi praktilisteks ja teoreetilisteks õpinguteks. Lastevanemad aga võiksid saada siit eeskujuga ja äratust.

5. Tulunduslikus aias ei saa puududa *lavad* (soojad ja poolsoojad), kus mitmesuguseid juurvilja ja lilletaimi võimalik välja istutamiseks ette kasvatada. Lavade ehitus, soojuse tekkimise füüsiko-keemilised põhjused, taimede kasvatus neis jne. pakuvad aga väga palju olulist õppematerjali. Ja kuna lavade korralduse ja kasutamise aeg langeb kokku koolitöö ajaga, siis võib nende kasutamist nii teoreetiliselt kui praktiliselt täies ulatuses läbi viia.

6. Peale eelloeteldu peaks puhtõp peotstarbel kooli juures olema veel *botaaniline õppeaed*, kus õpilased vaatluste ja katsete kaudu võiksid tutvuda:

- a) *morfoloogilis-süsteemaatiliste taimede tunnustega;*
- b) *ökoloogilis-bioloogiliste elutingimustega;*
- d) *õie ja vilja morfo-bioloogiaga;*
- e) *teatud hulga kultuurtaimedega ja arstirohutaimedega;*
- g) *kodumaa ja kodukoha tüübilisemate või jälle haruldasemate taimedega, teatud taimeformatsioonide tüübilisemate esindajatega jne.*

Viimase aia osa puhul võib ehk tekkida mõnel kahtlus selles, kas on tarvis kulutada aega ja jõudu ühe väikese

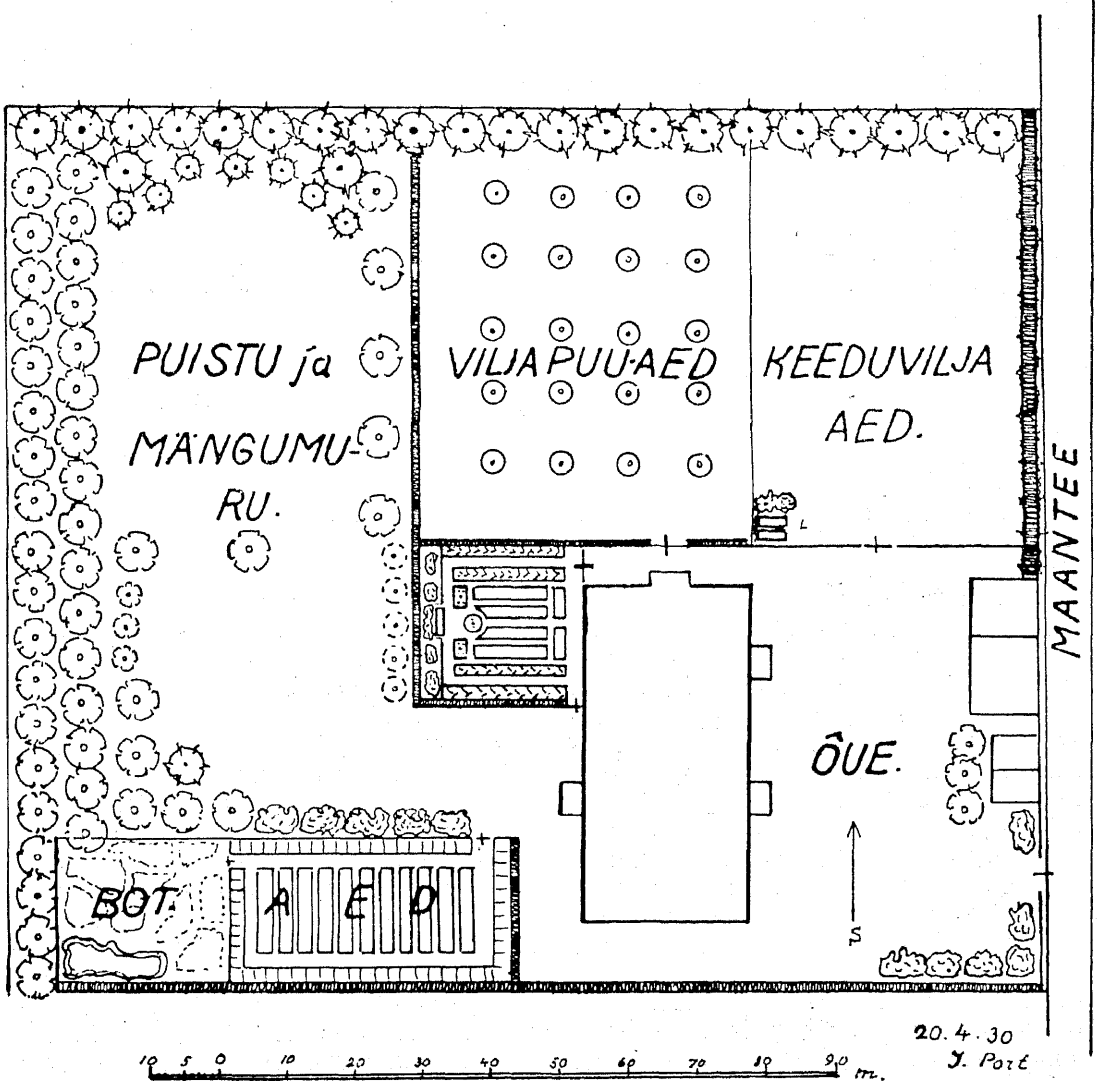

õppeharu — taimeteaduse — tarvis. Siin tuleks silmas pidada seda, et taimeriik annab meile ju üldse olulisema osa meie elutarbeist, alates toitainetega, ehitus-, kütte- ja kattevahenditega, arstirohtudega jne., ning lõpetades meie hingamiseks tarvismineva hapnikuga. Peale selle on aga suurt hulka elulisi protsesse, elu põhiprobleeme võimalik

joonis. On enesest mõistetav, et see plaan ei saa olla eeskujulikuks igal konkreetsel juhul, sest oleneb ju nende osade enam-vähem soodsam paigutus koolimaa iseloomust, selle pinnavormist, suuruselt, kujust, muldkonna omadustest, maantee asendist jne.

Plaani kohta mõned märkmed.

1. Puistu, viljapuu- ja keeduvilja-

tundma õppida just taimeriigi kaudu, kuna taimeriigi esindajad oma rahuliku paigalpäsi tõttu osutuvad parimaiks elunähte tundmaõppimisobjektideks.

Kuidas mainitud kooliaia (laiemas mõttes!) algosi koolimaja ümber võiks asetada, seda kujutab siin toodud

aiad on piiratud põhjapoolt küljest kuuskedega. On koht liiga tuuline, tuleks kuuski istutada 2 rida. Läänest piirab puistut 2-herealine pärna-allee.

2. Missuguseid puid ja missugustes vahekordades puistusse valida ja paigutada, kõik need on eriküsimused, mida

igal erijuhul tuleb lahendada vastavalt kohalistele oludele.

3. Viljapuuaed on eraldatud puistust hekiga (näit. läätspuu hekiga, mille õied sisaldavad rohkesti mett). Läänepoolne osa viljapuuajast on jäetud vabaks: siia võib paigutada mesipuid, maasikapeenraid jne. Marjapõõsad asuksid puude ridade vahel SN sihis.

4. Keeduviljaaeda piirab idast kuu-sehekk — (vastu maanteed). L-tähega märgitud on lavad — 2 rida, à 4 akent. Tuulte eest on lavad kaitstud pöösastega. Põhjapool lavadest pöösaste taga võiks olla kompostihunniku koht.

5. Lilleaed on rajatud koolijuhataja korteri akna alla, (k.-j. elukorter on põhjapoolses maja otsas), et tema aeda korraldades sellest kõige enam ka võiks rõõmu tunda ja et oleks alati tema silma all. Märkidega neli peenart põhja- ja lõunapool teede ääres on puhmikute, püsilillede peenrad; istekoha ees — roosipeenrad, istekoha taga ja kõrval — ilupõõsad; märkimata peenrad — on suvelillede jaoks. Lilleaed on piiratud 0,80—1,00 m kõrge hekiga, näiteks enelastest Spiraea või magedast sõstrast (Ribes alpinum).

6. Botaaniline aed on kahest osast: läänepoolne tiigi osa oleks ökoloogilis-formatsiooniline, — idapoolne — morfoloogilis-süsteemaatiline ja bioloogiline; siin asuksid veel peenrad arstiteadusliste ja kultuurtaimedega, samuti katsepeenrad jne. Lõuna- ja idapoolt on see aed piiratud hekiga (viirpuu ja magesõstar).

Eelpool kirjeldatud osadest nõuaksid kõige enam hoolt muidugi viljapuu-, keeduvilja- ja lilleaed. Tegelikult kasutavad neid õpetajad, kes siis ka nende eest hoolt kandma peaksid. Puistu ühes mängumuruga pakub vähem tööd. Muidugi tuleb ka siin, eriti seni, kuni puud veel noored, silmad alati lahti hoida ja kaasa aidata, et puud korralikult kasvaksid, et neid õigel ajal harvendataks jne. On puud aga suured, siis on hoolt nende eest muidugi seda vähem. Muru tuleb korralikult rajada ja valitud heinaseemneist arendada. Hoolitseda tuleb alul, et umbrohud murusse ei pääseks. On muru juba muu-

tunud käidavaks, tuleb juhatada õpilasi, et nad üksikuid kohti liiga ära ei tallaks; ja kui muru muutub auklikuks, siis teda parandada. Korralik muru nõuab korralikku niitmist — olgu viikati või masinaga umbes 2—3 nädala tagant — mõningatel kuivadel perioodidel kastmist ja perioodilist väetamist.

Botaanilises aias on rohkesti tegemist, kuigi siin enamik taimi tuleks nii valida, et neid igal aastal ei oleks tarvis uuesti küllida, siiski jääb ikkagi järele kaunike hulk ka niisuguseid taimi, mida tuleb alaliselt seemnetest kasvatada. See nõuab hoolt ja teotsemist õigel ajal. Teiseks tuleb siin võitlust pidada umbrohtudega. Mulle tundub, et siin viimase ülesande täitmiseks aegajalt suvel õpilasi tuleb appi kutsuda.

Arvan, et antud ulatuses kooliaeda tema igasugustes osades õpetajate ja õpilaste ühisel tegevusel suudetakse korras hoida ka suvekuudel ja et neist ühes sellega on ka õppetöös rohkesti kasu.

Eriti suur tähtsus tohiks olla kooliaedadel täiendusklasside õppetöö korraldamisel, kus aianduslikest õppeainetest maa oludes vaevalt saab mööda minna.

Kuigi kooliaedade asutamine on seotud *kuludega*, siis võib — asja tähtsust silmas pidades — ka neist üle saada kas küll pidude ja loteriide korraldamisega esialgu.

Kooliaed toob juurde uusi *muresid* ja *kohustusi*, esijoones õpetajaile. On loomulik, et paljud selle tõttu nende asutamisega ei taha tegemist teha. Kuid kooliaiad toovad kooliellu ka üpris palju *rõõmu* ja *paremat elutunnet*. Ja juba selle pärast ei tohiks lisakohustustest lasta end hirmutada. On ju vaid tarvis jõuda selgusele ja otsustada, kas tahame elada lagedal väljal õudsete tuulte ja tormide käes või kaunis kooliaias!

Kooliaia korrashoid nõuab aga peale muu veel hulk *tööd*. Kuid kool peab tööd tegema õpetama. Kool peab harjutama lapsi maast-madalast tööd tegema ja tööst lugu pidama. Peab kord kaduma rahva seast arvamus, et lapsi tuleb koolitada selleks, et nad kergesti, ilma „raske“ tööta võiksid elus läbi saada. Peale selle on töö kooliaias jao-

tatud: siin leidub kohast tegevust tugevatele ja nõrkadele, suureandelistele ja vähem andekaile, noortele ja vanadele. Peaasi, mida selle töö juures aga kunagi ei tule silmist lasta tööjuhatajal-õpetajal, on see, et tööd ei lastaks muu-

tuda ühetooniliseks, mehaaniliseks, vaid et seda alati saadaksid kindlad ülesanded ja värsked ning elustavad juhatused ning sellega kaasaskäiv mõtteline tegevus ning värskus.

Kirjanduse arvustusi.

Eesti õigekeelsuse-sõnaraamatu II köite ilmumise puhul.

J. Väinaste*).

Eesti õigekeelsuse-sõnaraamatu norm on määratud meie ametlikuks kirjakeeleks, seega sunduslikuks kõigile ametiasutistele ja koolidele. Selline käsiraamat ja norm on meie kirjakeele praeguse tasapinna juures otse hädavajalik. Meie raamatud ja ajalehed kubisevad keelevigadest, ja mida vanem raamat, seda rohkem. Nende raamatute, ajalehtede ja oma kõnekeele alusel moodustub ka meie harilikult haritlase kirjakeel, mida raske nimetada kultuurseks. Kulub igatahes aega, enne kui asi paraneb, kuni keelekultuur, pääasjalikult koolide kaudu, suudab juurutada korralikuma kirjakeele.

Seni oli meil seda isegi raske teha, sest puudus norm, õigemini — seda oli raske leida. Norm leidub küll ajakohases grammatikas, nagu seda praegu meil on O. Looritsa, E. Muugi ja Fr. Puusepa omad, — kuid selle tagajärjekaks otsimiseks on juba vaja suuri kogemusi keele alal. Ainult õigekeelsuse-sõnaraamat, mida võime leida igas kultuurkeeles, annab ilma vaevata normi kätte — vaja ainult avada vastav lehekül.

Meie Ö. S-l on juba üsna pikk ajalugu. Selle I trükk ilmus 1918. a. See sisaldab küll ainult 170 lk., kuid on vastava keeleteoimkonna 5 aasta (ja 153 istungi!) töövili, igati ajakohane ja soliidne töö, mida võib üsna hästi kasutada praegugi. Trükk müüdi peagi läbi. Tunti vajadust uue trüki järele, mis pidi olema ajakohasem ja täielikum, et võiks olla iseseisva Eesti kultuurkeeale aluseks. Asutigi tööle. Kirjastajaks

jäi endiselt Eesti Kirj. S., saades selleks rahalist toetust vabariigi valitsuselt. Töö raskus siirutati aga nüüd ühele isikule, nimelt J. V. Veskile, kes vaid tekkivate raskuste puhul pöördub keeleteoimkonna poole. Käesolevas Ö. S. II trükis tuleb näha pääasjalikult J. V. Veski individuaalset tööd. Kui meie vanim ja kogenuim tegelik keeleteadlane, kel eriti suured teened meie oskusesõnastikkude koostamisel, on J. V. Veski ka kõigiti kohane ja autoriteetne selleks suureks tööks — kuid ühe inimese võimed on piiratud — eriti kui ei raatsita loobuda vähemtähtsast töist (kas või võistlusromaanide lugemisest!) pää-töö jaoks, — ja seepärast venib sõnaraamatu ilmumine lõpmatusse: I köide ilmus 1925., II — 1930. ja kolmas nõuab igatahes veel mitu hädast aastat. Lohutatakse küll, et tulevat selle eest „parem ja täielikum“, kuid see on võimalik ainult sõnavaralise täielikkuse mõttes, kuna üldilme ja õigekirja põhireeglid peavad olema viimasel trükipoognal täiesti samad, mis olid 1923. a. alul esimesel.

Pikk ilmumisaeg võimaldab arvustada tööd juba enne selle lõpulejõudmist. Algusest päle on keeleeuenduselased, J. Aavikuga eesotsas, olnud opositsioonis kogu selle ettevõttega. Nemad väidavad, et praegu ei olevat kohane aeg kirjakeele normeerimiseks: meie kirjakeel olevat parajasti suures käärimise ja kujunemise ajajärgus, mis toomas põhjalikke muutusi. Fikseerimisega tulevat oodata, kuni see protsess jõudnud lõpuni, sest enneaegne fikseerimine on takistuseks täiuslikuma ja kaunima keele väljakujunemisele.

See küsimus on viinud isegi ägedateni kokkupõrgeteni keele- ja kirjameste ringkonnis. Näiteks läks Akad.

*) Autori kirjaviis.

Emak. S. 1927. a. sügisel lõhki, kui liikmete väike enamus tunnustas Ö.-S. normi sunduslikuks ka AES toimetistes. Protestijad lahkusid ja asutasid uue seltsi. On ka arusaadav, et keeelloojad ja -uurijad ei taha siduda end tänasega, kui homme päev võib tuua uut ja paremat, ilusamat ja õigemmat. Kunstilooming (siia kuulub ka keeleline looming) ja teaduslik uurimine peavad seisma loomulikult väljaspool sundmäärusi — need on paratamatud ainult harilikele surelikele, ja nii on ja peab olema ka Ö.-S. normi sunduslik eeskätt kõigile keelevõhikuile. Kes aga tunneb enese seisvat „kõrgemal normist“, see esineb loomulikult mingi parandusettepanekuga — kuid üksikute paranduste kartusel pole põhjust eitada normeermist üldse. Keelekujunemise lõppu oodata on sama hea kui oodata Tallinna valmissaamist.

Fikseerimise kartus on igatahes liialdus, rohkem tuleks karta keelelise korralageduse kestmist. Ka fikseerib Ö.-S. ikkagi rohkem keele vormi- ja häälikuõpulist külge, kus lühikese aja kestel vaevalt on oodata mingisuguseid suuri muutusi. Keeleuendusliikumiski on suutnud olla viljakas ikkagi pääsjalikult keelerikastamise ja stiiliparandamise alal, kuna vormiõpetuses pole suudetud kuigi palju uut teha vastuvõetavaks (*-tet*-lõpp näiteks ei löö läbi!). Üldse on keel konservatiivne nähe ja pole karta, et tuleb mõni keeleline revolutsioon ja lööb kõik uperkuuti.

Teisest küljest on ju õige, et iga norm vananeb, samuti ka Ö.-S. oma. 50 a. pärast ei kõlba see kindlasti mitte, olgu sõnastik ka kõige ideaalsem. Elava keele ja kirjanikkude keeleline looming ühes keeleteaduse saavutistega muudavad aegamööda keele ehitust nii palju, et vajame uut normi. Arusaadav, et teatud „vananemise protsent“ leidub juba ilmuvas sõnastikuski — ja seda tunneb vist kõige paremini koostaja ise, — kuid see pole küllalt oluline ja tähtis harilikule keeletarvitajale.

Veel on uuenduslased arvustanud Ö.-S.-s. tarvitavat keelerikastamise viisi: harrastatakse nimelt palju sõnade tuletamist tuletusliidete abil; selles nähakse keele monotoonistamist ja

soovitatakse selleasemel rohkem uute tüvisõnade loomist. Selle kohta mõni näide allpool.

Peale nende põhimõtteliste seisukohade on seni leitud vaid üksikuid väikesi vigu, puudusi ja järjekindlusetusi, mis paratamatud sellise kolossaalse töö juures, kui puuduvad vajalikud eelkäjad.

Üldiselt on tegu põhjaneva ja autoriteetse tööga, mis jääb verstaapostiks eesti kirjakeele ajalukku. Juba materjali hulk, mis koondatud sellesse, äratub aukartust. Seni oli meie sõnaraaidaks 1869. a. ilmunud akad. F. J. Wiedemanni eesti-saksa sõnaraamat, mis nüüd — sõnade arvult nimelt — osutub kääbuseks Ö.-S. kõrval. Olgu näiteks kas või tüvisõna *pää*, millest tuletatud sõnade arv ulatub Ö.-S.-s. üle 700 ja täidab 10 lk., kuna Wiedemannil on vastavaid sõnu ainult parkümmend, kuigi teissuguseid liitsõnu ja süntaktilisi keelendeid on antud tervelt 2 lk.

Sõnade rohkusega aga on mindud üle õigekeelsuse-sõnaraamatu mõiste piiri: see peaks andma kõigepäält iga tüvisõna tähtsuse õige kuju ja selle muutelõpud; tuletisi aga ainult nii suures ulatuses, kui see võib tekitada raskusi keeletarvitajale. Seda seisukohta ei ole aga käesoleva Ö.-S. koostamisel mitte silmas peetud, vaid on püütud esitada terve keele sõnavara, anda kõik sõnad, mis üldse võimalikud eesti keeles, küsimata sellest, kas neid üldse tegelikult vaja on, ja kellel. Olgu näiteks mõned mitmekordsed liitsõnad: *niidu-viljusekool*, *ninahaigusekliinik*, *paadivallanduseäpapaat*, *pannkoogiküpsetaja*, *parlamendiraamatukogu*, *pealehakkamishimuline*, *peaseljaajuesikimp*, *pealelõunajumalateenistus* jne.

Selliste liitsõnade arvu võib kasvatada lõpmatuseni, ja kellel neid vaja, oskab neid ka ise kirja panna, Ö.-S.-kku aga nendega koormata ei tohiks, välja arvatud ainult oskusesõnad. On ju ilmselge, et kõiki võimalikke sõnu ei suuda koguda ükski sõnastik: igas ajalehe numbris, igas uuemas raamatus, isegi Ö.-S. enda sõnaseletusis — võib leida sõnu, mis puuduvad vastaval kohal sõnastikus. Käesoleval juhul aga tuleb rõhutada: õigek.-sõn. mõiste ei tohiks

mitte olla adekvaatne keele täieliku sõnavara esitamisele.

Suur täielikkuse taotlemine, samuti pikad sõnaseletused, on paisutanud sõnaraamatu ettenägematult suureks, — kuid mitte kalliks, sest 3 paksu köidet (kokku umbes 1700 lk.) tahetakse anda 12 krooniga, mis odavam mõnest meie suurromaanist. Kuid suur paksus on siiski pahe. Juba suure raamatu ostmine — olgugi see odav — paneb hariliku kodaniku mõtlema. Tülitav on ka mitmeköitelise käsiraamatu käitlemine, kui iga tühja küsimuse pärast tuleb tuhnida kolmes köites, sedaenam et lõpplahendus sageli ei leidugi samas, vaid I köite alul, n. n. „lõpposastikus“, kus on antud kõikide korduvate muute-lõppude skeemid.

Hariliku keeletarvitaja seisukohast oleks soovitav, et asutaks kohe Ö.-S. lühema väljaande koostamisele, mis sisaldaks ainult olulise — just õigekeelsuslikult olulise — mõnel sajal leheküljel (midagi Ö.-S. I trükki taolist). Suur väljaanne aga jääks rohkem keeleteadlastele, kirjanikele ja õpetajatele, kes taotlevad suuremat kompetentsi keele alal, mitte ainult abi hädaajal.

See lühem väljaanne peaks sisaldama palju resoluutsema normi kui ilmuv suur, kus leidub palju „kahekeelsust“, kus kaks sõnakuju on mõlemad õiged. Harilik surelik ei lepi sellega kunagi, vaid pärib ikka, kumb on siis „õigem“.

Näit. ei ole suudetud ikkagi veel otustada igivana vägikaikavedu *pää* ja *pea* vahel — mõlemad esinevad kui „õiged“. Ei ole jätkunud isegi julgust teine neist kui vähemsoovitav asetada sulgudesse. Ometi ei ole siin asi sugugi keeruline: vaja olla ainult järjekindlam, ja asi on korras. Juba vormid *pähe* ja *päid* määravad ainuõigeks kuju *pää*. Muidugi siin takistab küsimus, kas kirjutada siis ka *hää*, *sää*, *sääddus*, *tääddus*. Ka nende sõnade juures poleks vaja karta järjekindlust, ohverdades see mõnele levinenud murdekujule, millel õigekeelsuse seisukohast pole rohkem eluõigust kui kujudel *reakima*, *veart*, *seared* jne.

Sellist järjekindlustust ja kõhklemist pisiasjades leidub sõnaraamatus veel mõndagi (näit. *aed*—*aid*). Peaks

pidama meeles, et normi pääväärtus seisab just selles, et on olemas üks *norm*.

Kuna lühemast väljaandest pole veel midagi kuulda, tuleb varustuda suurega, selle ilmunud kahe köitega, sest juba nendegi abil saab üle suuremast osast keelevigadest. Igale koolile ja õpetajale on see raamat möödapääsematu, sest otse igapäev tekib koolis — mitte üksi emakeele õpetajail, vaid kõigil — keeleküsimusi, kus vaja määrata mingi sõna õige kirjakeelne kuju. Tüübilise sõna puhul aitab ka grammatika, ebatüübilise puhul ainult Ö.-S.

Ka neile, kes on huvitatud uus- ja oskusesõnust, pakub Ö.-S. küllaldaselt lahendusi, sisaldades keeleuendusliikumuse senised saavutised, s. t. need, mis sõnastiku vastava osa ilmumise ajal jõudsid äratada vastukõla keeletarvitajais, samuti ka kõikide oskusesõnade komisjonide töötulemused.

Tundub isegi uussõnade üliküllust. Sageli on ühest tüvesõnast tuletatud kümnete viisi uusi, mis kõik senisele keelepruugile võõrad. Näit. sõnast *naine*: *naide*, *naidung*, *naim*, *nailas*, *naisjas*, *naisik*, *naisine*, *naisesus*, *naisumus*, *naisus*, *naisestama*, *naisestuma*, *naisuma*, *naitma*, *naituma*.

Tegusõnu tüvest *osa*: *osama*, *osandama*, *osanduma*, *osastama*, *osastuma*, *osatama*, *osendama*, *osenduma*, *ositama*, *osituma*, *osama*.

See on juba liig. On halb, kui keeles palu samakõlalisi sõnu, olgugi väikese erinevusega. Ilmselt ei sobi sellised sõnapaarid, nagu *nägema*—*nägima*, *niitma*—*niitama* (konstateerima), ja keeletarvitaja püüab teist neist vältida.

Peab meeles pidama, et eesti keeles on sõnade tuletamisvõimalused võrdlemisi väikesed, eriti võrreldes saksa keelega, mida aga just kõige rohkem näib olevat võetud eeskujuks sõnade tuletamisel ja oskusesõnade loomisel: prefiksitate tarvitamine, mis väga produktiivne saksa keeles, ei sobi eesti keelele, kuna tuletusliited, asudes sõna lõpu poole ja rõhutus asendis, ei suuda anda sõnale küllalt iseloomulist ilmet. See-pärast peame kasutama rohkem uute tüvede loomist (või laenamist oma mur-

deist, soome keelest jne.), liitsõnu ja süntaktilisi väljendeid.

Mitmed tulebised tunduvad juba kõlalisel vastuvõtmatud, nagu: *okkatustama, oksatustama, patutustama, riivtustama*.

Üldse äratub Ö.-S. tuletuseõpetuse ala kõige rohkem vastuvaidlusi, kuna see on ka meie keeleõpetuses vähe läbitöötatud ala. Käesoleval juhul, arvestades meieaja keeleoskuse tasapinda, ei ole see eriti oluline. Vajame eeskätt foneetilist ja morfoloogilist normi, kus tegu juba rohkem fikseerunud reeglitega, seepärast on ka Ö.-S. norm siin kindlam, sellele võib julgemini tugeda.

Jääb ainult soovida, et iga keeletarvitaja ja -sõber, kõigepäält aga need, kelle kirjakeel peab olema teistele eeskujuks — õpetajad ja kirjanikud, — varustuks Ö.-S-ga ja kontrolliks selle järgi oma ja teiste keelt. Siis, loodame, kaovad niisugused igapäevased ebakirjakeelsed sõnakujud, nagu: *väikseid, endiseid, paljuid, peeneid, taimed, kartulaid, summe, jnstarbel, kusagil, millegiks, vaneim* jne. jne.

„Pärnumaa. Maadeteaduslik, tulunduslik ja ajalooline kirjeldus.“

Toimetus: ülikooli maadeteaduse prof. A. Tammelepp (peatoimetaja), ülikooli rektor prof. J. Köpp ja ülikooli majandusgeograafia õpetaja Edg. Kant. — Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus, Tartus 1930., lhk. XII + 762. Hind (brošeeritud) 9 krooni.

J. Kents.

Selle pealkirja all ilmus hiljuti Eesti Kirjanduse Seltsi Kodu-uurimise Toimkonna poolt väljaantava koguteose „Eesti“ IV köide. Olgu siin meelde tuletuseks mainitud, et ennemalt on ilmunud sellest koguteosest I köitena „Tartumaa“ (Tartus, 1925.), II köitena „Võrumaa“ (1926.) ning III köitena „Setumaa“ (1928.). Ei saa jätta siin alla kriipsutamata seda suurt ja tänuväärivat tööd, mille E. K. S. Kodu-uurimise Toimkond, eriti aga koguteose toimetus, on sooritanud mainitud teose koostamise ja väljaandmisega meie kodumaa tundmaõppe alal. Võib julgesti väita, et mainitud kodu-uurimise toimkonna väljaanded on meil praegu nende maakondade kohta kõige täielikumais ja usalduseväärivamaiks

allikaiks. Jääb soovida toimkonnale ka edaspidiseks jõudu sama edu- ja viljarikkaks tegevuseks! Samuti oleks soovida, et meie juba lähemal ajal võiksim näha teiste seni veel puuduvate maakondade kirjeldusi.

Kõne all oleva köite „Pärnumaa“ üldine ilme, nagu näit. aine valik, selle liigitus jne., on üldjoontes sama, nagu varemini ilmunud köitelgi. Lähemal käsitlemisel ja võrdlemisel selgub siiski, et toimetus on käesolevas köites teinud mõned suuremad või vähemad muudatused ja uuendused. Nii näit. antakse ülevaade Pärnumaa loomastikust ainult teose üldosas, kuna eelmistes köites loomastiku kirjeldus kordus ka veel iga kihelkonna juures. Selle muudatuse läbi, millega tuleb täiesti päri olla, on välditud rohkesti asjatut kordamist. Teadupärast erinevad ju meie naabruses olevad kihelkonnad loomastiku suhtes üksteisest hoopis vähe või teinekord ka mitte sugugi. Selle vastu on aga ainet eelmiste köidetega võrreldes nii mitmes ja mitmes peatükis käsitletud hoopis sügavamalt ning üksikasjalikumalt. Üldse tuleb mainida, et iga järgnev köide on omandanud eelmisest ikka enam ühtlasema, tervikulisema ning tõesama ilme. Edasi oleks „Pärnumaa“ puhul võrreldes eelmiste köidetega veel tähendada, et mitmed kaardid, mis olid ennemalt paigutatud raamatu lissa, nagu näit. „Kihelkonnad ja vallad“, „Kõrgused“ jne. on nüüd asetatud teksti vahele vastavale kohale. Hoopis välja on jäetud ühevärvilised kihelkondade kaardid mõõdus 1:100000. Väljajäetud kaartide asemele antakse raamatu lisana neljavärviline „Pärnumaa kaart“ samas mõõdus 1:100000 kahel lehel. Teise lisana on raamatul kaasas ühevärviline „Pärnu linna plaan“. Praegu müügile lastud eksemplaridel puudub veel mainitud värviline kaart, mis seni ilmunuta. Selle saavad raamatuostjad igale eksemplarile kaasalisatud erilise nummerdatud lehe ettenäitamisel pärast tema ilmumist tasuta.—Üksikute kihelkondade kaartide asendamine samas mõõdus oleva värvilise maakonna kaardiga on väga tervitav oma ülevaatlikkuse ning praktilisuse mõttes. Kahjuks puuduvad siiski praegusel momendil lähemad andmed

Pärnumaa värvilise kaardi otstarbele vastavuse ja muu üle otsustamiseks.

Pärnu linna plaan, mille on koostanud ja joonistanud stud. geogr. E. Piipenberg, on iseenesest väga asjalik ja ülevaatlik. Kuid nähtavasti on teda kliiše valmistamisel rohkem vähendatud, kui seda selle joonistaja on osanud ette arvata. Nii on plaanil tänavate nimed, tähtsamate hoonete ja asutiste tähistamiseks tarvitatud nr-d jne. jäänud seevõrra väikseks, et neid õige raske on ilma luubi abita leida ja lugeda. Muidu on see plaan meil teataval viisil uudisekski. Siin on mag. geogr. Edg. Kandi poolt meil esmakordselt Tartu linna kirjeldises (vaata „Tartu“. Tartu linna väljaanne 1927., lhk. 192—433) esitatud meetodi järgi käies linnalise asula liigestus fikseeritud ühele plaanile.

Et saada üldist pilti käesolevast köitest, heidame pilgu tema sissu. — Nagu eelmisedki köited nii jaguneb ka „Pärnumaa“ sisult kahte peaossa: *üldosaks* ja *eriosaks*.

Üldosa (lhk. 1—244), mis jaguneb kolme alaossa, nagu „*Asend. piirid ja suurus*“ (lhk. 1—5), „*Loodus*“ (lhk. 6—57) ja „*Inimene*“ (lhk. 58—240), annab meile täieliku pildi Pärnumaa looduslikkudest, rahvastikulistest, tulunduslikkudest, hariduslikkudest ja ajaloolistest oludest. Siin pole kahtuks ruumi ega aega üksite artiklite juures pikemalt peatuda, ega nende sissu tunda. Puudutame siiski raamatu isoleerimustamiseks mõnd neist üldiselt. — Nii väärib looduslikkude olude kirjelduses oma uususe tõttu meie laiemal lugejaskonnal tähelepanu teose peatoimetaja kirjutatud „*Pinnamoodustise tekkimislugu*“, kus minu teades eesti keeles esmakordselt laiemalt käsitletakse hilis- ja pärastjääaegse mere transgressiooni- ja regressiooninähteid ning tähistatakse nende vastavaid piire. Samuti on selles osas mainitavad ka dr. K. Frisch'i „*Ilmastu*“, mis pikemaajalistel vaatlustel saadud andmete järgi selleks eriti koostatud tabelite ja diagrammidega annab meile kujuka ülevaate Pärnumaa kliimalistest oludest, ning dr. T. Lippmaa ja Hilja Lippmaa „*Taimkate*“, mis tugenedes samuti

laialise üksikasjalise uurimise materjali alusele, liigitab Pärnumaa eri taimkate valdkondadeks ning tutvustab meid igas valdkonnas esinevate taimedega. Võrreldes eelmistes köites vastavate peatükkidega, on eelpool mainitud, samuti ka neile järgnev peatükk „*Loomad*“ (dr. E. Reinwald'i ja ülikooli zoologia muuseumi konservaatori M. Härms'i poolt kirjutatud) hoopis laialisemad ning üksikasjalikumad. Olgu siin ka veel mainitud, et mag. geol. K. Orviku kirjutatud ja vastava kaardiga varustatud peatükk „*Alusnõhi*“ on selles köites hoopis ülevaatlikum ja üksikasjalikum, kui see oli kahes esimeses köites.

Hoopis laialisem on üldosa kolmas alaosa „*Inimene*“. Selles alaosas olevaist peatükkidest väärivad laialisemat tähelepanu peale toimetuse kirjutatud „*Rahvastiku*“, mida selgitavad ülevaatlikud kartogrammide ja diagrammide eeskätt dr. J. Mannise „*Rahvateaduslik ülevaade*“, milles leidub nii mõndagi huvitavat ja uut Pärnumaa ehitiste, rahvariide, tööriistade, liiklemisabinõude rahvakunsti jne. alalt, prof. A. Saareste' „*Keel*“, agr. A. Käsebie'r'i „*Tulundusolud*“, prof. J. Kõpu „*Haridusolud*“ ning dots. H. Sepa „*Ajalugu*“. Iga artikkel on siin omaette uurimustöö. Ühes koos annavad nad aga Pärnumaa arenemisloost ja praegusest seisukorlast tervikulise ülevaate.

Eriosa (lhk. 245—742) käsitleb Pärnumaad üksikute regionaalsete alade järgi, kuid juba palju detailsemalt. Nagu selle koguteose I ja II köites. on ka siingi regionaalse kirjelduse ühikuteks võetud kihelkonnad ning asulaist alevid ja linn. Kihelkondade kirjeldus, mis on korraldatud tähestiku järjekorras, algab siin Audruaga ning lõpeb Väandraga. Kihelkondadele järgnevad alevid (Kilingi-Nõmme, Mõisaküla ja Sindi) ning lõpuks Pärnu linn. Iga regionaalse ühiku kirjeldus koostub järgmistest osadest: *asend. arvustik* (sisaldab igasuguseid arvulisi andmeid kirjeldatava ühiku suhtes), *loodus* (ninnaehtus, veed, taimkate, maastikud), *inimene* (elamud ja asulad, liiklemisteed, tulunduslikud olud, vaimline elu, ajalugu, koolid, mõisad, muinasjäänused).

kirikud, palvemajad ja kalmistud), *rändajatele* (sisaldab maršruute ja tulusaid näpunäiteid rändamiseks) ning lõpuks on antud kirjanduslikud allikad ja esitatakse kaastööliste nimed.

Nagu sellest sisu loetelust selgub, saame igast kihelkonnast resp. alevist või linnast ning tema arenemisest igakülgse ning täielise ülevaate. Olgu siin näiteks toodud mõned kultuurilooliselt huvitavad andmed Halliste kihelkonna ajaloo kirjeldusest. Nii leiame siit (lhk. 306—307), et esimese talupoja rautatud vankri valmistas Öisu sepp 1840. aastal; umbes samal ajal ilmub ka esimene klaasaken talu kambriale; esimene lõõridega ahi talus tehakse 1845. a., kuna esimesed talumajade korstnad ilmuvad alles 1863. a. ning esimene rehetoast lahus elumaja ehitatakse 1864. a. Umbes aastat paar hiljem võetakse juba ka peergude asemele esimest korda tarvitusele ilma klaasita õililamp ning 1868. a. esimene lauailamp). Samuti huvitavaid andmeid leiame näit. lhk. 618 Vändra pulmakombeist lhk. 338 usulisest määratsuliikumisest Häädemeestel jne. jne. Raamatu lõpus (lhk. 743—761) on toodud üldine „kaastööliste“ nimekiri, „Pärnumaa valdade nimestik“ ja „Nimede ja asjade juhataja“. Selle viimase juurde tuleb juhtida neid lugejaid, kes pole küllalt kodus praeguses moodses maateaduslikus terminoloogias.

Raamatu keel on üldiselt ladus ja sorav. Sisu aitavad selgitada 173 joonist, mis asjalikult valitud ja enamasti ka tehniliselt laitmatud. Tumedamatest piltidest oleks vast mainida näiteks 118, 119 ja 159 joonist. Raamat on toimetatud korralikult ja hoolega. Suuremaid puudusi ja vigu silma ei paista. Mõned vähemad ebatäpsused või korrigeerimispuudused, mis siin või seal harva esinevad, on säärase suure töö juures inimlikult mõistetavad ning ei alanda selle teose üldist väärtust. Neist oleks näit. nimetada üsna silmapaistvat vahet Vändra kihelkonna koolide arvus lhk. 598 ja 619; lhk. 618 — on Vändra alevi pro alevikus, või ka Kastna küla „Hiimäe“ kõrgust, mis lhk. 8 ja 632 on antud 80 m., lhk. 599 aga 76 m. Samuti ebatäppis on ka

lhk. 664 järgmine lause: „Sindi luteriusuliste *kirik* asub alevi *koolimajas*“ (minu kursiiv J. K.) jne. jne.

Raamatu peaksid eeskätt omandama just kõik Pärnumaa koolid ja rahvaraamatukogud. Siit leiavad rikkaliku materjali koduloo, loodusloo, maateaduse ja ajaloo õpetajad oma tundide ettevalmistamiseks, ekskursioonide korraldamiseks, aine elustamiseks klassis jne. Samuti vajalik on see teos ka mitmesugustele ametiasutistele, seltskonnategelastele ja kõigile, kellel ühel või teisel viisil on kokkupuudet ja tegemist Pärnumaaga või Pärnu linnaga.

„Loodusevaatleja.“ Populaar-loodusteaduslik ajakiri.

Vastutav toimetaja ja väljaandja dr. phil. G. Vilberg. Ilmub 6 korda aastas. Tellimishind: aastas 2 kr. 25 senti, poolaastas 1 kr. 20 senti. Üksiknumber 40 senti.

J. Kents.

Uue kuukirja „Loodusevaatleja“ eesmärki ja ülesannet selgitab vastutav toimetaja ja väljaandja esiknumbri esikartlik kokkuvõetult järgmiselt:

„Loodusevaatleja“ tahab olla just üheks niisuguseks kohaks, kus märgitakse üles kõik telliskivid, killukesed, s. o. vähemadki märkmed kodu-uurimise suhtes loodusteaduste alal, kui neil on pisutki väärtust... Siia peavad kokku jooksma kõik teated huvitavate nähtete üle kodumaa looduses, kui nad aga erinevad kuidagi harilikkudest, igapäevastest nähetest. Nende põhjal saab siis selgitada, õigeid jooni ning põhjusi näidata. Seks jätkub igauhele tööd, kõik võivad kaasa aidata, olgu ta algkooli õpilane, selle kooli lõpetanud, keskkooli haridusega või ülikoolis teadusi uurinud. Igaühele on maad töötamiseks. Tarvis on aga töötahet, armastust töö vastu. Seks aga kõigile jõudu tööle!“

Nagu sellest esitatud väljaõikest selgub, tahab „Loodusevaatleja“ haarata laialist lugejaskonda ning oma toetajate ja kaastööliste ridadesse koondata kõiki, kellel vähegi huvi ja armastust kodumaa looduse vastu ning seejuures ka tsipakenegi on töötahet. Igatahes kena ja tänuväärne ülesanne! Seda enam veel, et meil praegu ei ole ühtki

looduseteaduslikku kuukirja. Seega täidaks ka „Loodusevaatleja“ osaltki seda tühja kohta, mis meil tekkis mõne aasta eest kuukirja „Looduse“ seisjäätamisega. Muidugi ei saa, nagu see juba eespool toodust selgub, „Loodusevaatlejat“ täiesti samastada omal ajal ilmunud kuukirja „Loodusega“. „Loodusevaatleja“ tahab olla ainult „populaar-looduseteaduslik“, kuna „Loodus“ tahtis olla „populaar- kui ka puht-teaduslik“. Kaugelt suurem enamus „Looduse“ artikleist olidki „puht-teaduslikud“ ning see osutuski tema vähese leviku ja seismajäämise põhjuseks. See pärast on meil küllalt põhjust tervitada „Loodusevaatleja“ ilmuma hakkamist ning talle soovida paremat õnne ja pikemat iga, kui see osaks sai kuukirja „Loodusele“!

Seni on ilmunud „Loodusevaatlejat“ 3 vihku, iga vihk 32 lhk. Suvekuudel kuukiri ei ilmu. Järgmised kolm selle aastakäigu vihku ilmuvad sügissemestril alates septembri esimesest poolest.

Heidame nüüd pilgu sellele, kuivõrt „Loodusevaatleja“ suudab täita oma laialist ja rasket ülesannet looduseteaduse populariseerimise ja kodumaa-tundmise rikastamise alal. Seni ilmunud kolme vihu järgi otsustates peab konstateerima, et ta seda *päris hästi suudab*. Nii koosneb iga vihk järgmistest osadest: 1. *Artiklid*; 2. *Arvustusi ja referaate*; 3. *Väikesi teateid*; 4. *Botaanilisi märkmeid*; 5. *Kroonika*; 6. *Vaatlusi*, ja 7. *Küsimusi-kostmisi* ning *toimetusele tulnud kirjandus*. Seega on kuukirja sisu mitmekesine ja eluline.

Peaosa kuukirja ruumist, umbes 2/3 igast vihust, võtavad endi alla artiklid. Arusaadavalt moodustavadki need ju ka kuukirja kandva osa. Artiklid on võrdlemisi lühikesed (2—6-leheküljelised) ning käsitlevad populaarsel kujul ja kõigile arusaadavas ladus- keeles mitmesuguseid üldisi ja seosoonilisi looduseteaduslikke ning maateaduslikke nähteid. Artiklite sisu aitavad selgitada haruldaset hästi ja selgesti väljatulnud pildid ja kaardid. — Seni ilmunud vihkudes on artikleid peale vastutava toimetaja ja väljaandja dr. G. Vilbergi enese („Taimede talvi-

tumisest“, „Uute taimede levimise võimalusest kalevivabrikute ümbruses“, „Botaanilise kirjanduse arengust Eesti ülikooli esimesel aastakümnel“ ja „Õp- pereisid kodumaa tundmaõppimiseks“) veel järgmiste autorite sulest: mag. K. Orviku („Metsküla luidestik“ ja „Rändpangastest“), A. Määr („Kalade talvitumine veekogudes ja sellega ühenduses olevad nähted“), H. Haberman („Märkmeid Kodu-uurimise Toimkonna tegevusest“ ja „Vaatlusi magevee loomastikus“), sümoptik A. Ohu („Här- matis — põhjamaise talvemaastiku võlvus“), assist. H. Mühlberg („Meie kivialusest loomastikust“), dr. J. Kranig („Raadium ja raadioaktiivsus“ [järgneb]), assist. J. Lepiksaar („Sagedamaid linnuhääli talvel ja varake- vadel“), mag. E. Kant („Imesuurel koobasmaal“ — meeolurikas reisikiriel- dis Karstimaalt ja „Sven Hedin'i (1865—1930) sünnipäevaks 19. veebru- ril“), dr. A. Luha („Saaremaa mar- mor“) ja mag. J. Aul (endise nimega Klein) („Sõrulastest“). — Nagu selgub sellest autorite loetelust, on „Looduse- vaatleja“ seni suutnud oma kaastööliste ja toetajate rühma koondada peamiselt meie n.-n. noorema põlve looduseteadla- si. Meie n.-n. vanema põlve loodusetead- lased on „Loodusevaatleja“ suhtes näh- tavasti veel äraootaval seisukohal. Sa- muti selgub ka sellest artiklite loetelust, et „Loodusevaatleja“ vaatlus- ja käsit- lusaineiks on peamiselt meie kodumaa. Välismaist ainet käsitlevaist artikleist oleks vaid mainida peale E. Kandi „Imesuurel koobasmaal“ veel ainult dr. Gilmsa kirjeldist „Madude „Jausuiad“ Idamail“ mis võetud saksakeelsest kuu- kirjast „Kosmos'est“. — Kõik need ar- tiklid on oma sisult ja laadilt säärased, mis neaksid leidma eeskätt algkooli loo- duseloo ja maateaduse õpetajate tähele- panu. Ka keskkoolide looduseloo ja maateaduse õpetajad ei võiks külmalt ja ükskõikselt mööduda neist artikleist. Ju siin leidub mõndagi, mis ka nende teadmisi värskendab ja täiendab.

Samuti huvitavad, elulised ja asia- likud on üldiselt võetuna ka kuukirja teised osad. Nii leiavad „Arvustusi ja referaate“ all lühikest, kuid asjalikku ning objektiivset käsitlust ja arvustust

meil ja ka mujal viimasel ajal ilmunud looduseteaduslikud ja maateaduslikud eriteosed. Samuti huvitavaid ning eriti just õpetajatele vajalikke teateid ning juhutusi ja näpunäiteid leidub ka „Väikesi teateid“, „Botaanilisi märkmeid“, „Kroonika“ ja „Vaatlusi“ osades.

Kokku võttes võiks rahuldatud tundeaga konstateerida, et „Loodusevaatleja“ ilmumine on praegusel kujul õigestatud ja vajalik. Eeskätt peaks ta teed leidma kõikide koolide ning looduseloo õpetajate raamatukogudesse. Kasutada saavad seda kuukirja nii õpetajad kui ka algkoolide vanemate klasside ning keskkoolide õpilased. — Kuid kuukirja enese tuleviku pärast ei saa aga siiski siin vaikides mööduda ühest ebamäärasest nähtest kolmanda vihu „Kroonika“ osas. Siin lhk. 94 pealkirja all „Eri Botaanika professori koht“ tungitakse kallale dr. T. Lippmaa'le väga erapoolikul ja sündmatul kombel. Nähtavasti on see artiklike kuukirja vastutava toimetaja ja väljaandja dr. G. Vilberg'i enese või kellegi temale väga lähedase sulest. Igatahes on aga see sihilik artiklike kui kapatäis külma vett kõigile senistele „Loodusevaatleja“ toetajatele ja sõpradele. Neid, kes seni vast kahtlevalt eemal seisnud, tõukab see artiklike „Loodusevaatlejast“ veel mõneks ajaks kahtlemata kaugemale. Ning kellele oleks seda nüüd vaja? Peaks vist olema seletamatagi selge, et populaar-looduseteaduslik kuukiri, mis pretendeerib laiemate ringkondade toetusele, ei või olla kohaks, kus hakatakse õiendama isiklike arveid. — Julgeme loota, et kuukirja vastutav toimetaja, seda väikest vääratust likvideerides, edaspidi paneb kuukirjas maksma oma tiitlile vastava objektiivsuse ja erapooletuse ning saadab säärased artiklid, nagu eelpool mainitu, nende õigesse kohta — paberikorti. Selles lootuses uuele kuukirjale igatahes *jõudu tööle!*

Kaks ajaromaani.

O- Luts — „Pankrot“ ja R. Roht — „Aeg.“ Noor-Eesti kirjastus, Tartus.

Ilmar Reiman.

Ajal on ikka omad märgid, tunnused ja haigused. Ja aeg talutab sageli

käekõrval ka kirjanikke juttu puhuma endast. Kui kõneleme ajalauludest, ajaromaanidest, siis mõtleme selle all ikka teoseid, milles käsitletakse akuutseid aineid olevikust või lähemast minevikust.

Oleviku ühiskondlikust elust on meil järjekindlalt püüdnud läbilõikeid anda kaks hästituntud kirjanikku: Oskar Luts ja Richard Roht. Seekord on nad mõlemad ühel ajal tulnud välja teostega, milles lõigatakse ja demonstreeritakse oleviku elu paiseid.

Oskar Luts oma jutustises liigub linnas. See on toosama miljöö, mis meile tuttav „Iilingust“, „Ants Lintneris“ ja „Udust“. Kõlblad ja tulunduslikud kokkuvarisemised, krahhid on nende teoste löökmotiivideks. Igasugused pankrotid on tänapäev moes! Kuid jutustises „Pankrot“ tahetakse pildistada joht seda tüübilist — ärilist pankrotti!

„Pankrot“ oli nagu tõi, mis end varjas kaua, kuni ühel päeval avanes täiel jõul. Justkui paise oli siia kasvanud, tema eemal viibides ja lõhkes nüüd, kus ta tuli tagasi. Lõhkes see paise ja paiskas mäda kõrvalseisjale...“

Nii kõneleb Luts pankroti olemusest.

Peaaegu kõik tegelased Lutsu jutustises kõnnivad pankrotihirm või vekslipinge südames. On püütud anda pankroti meeoleolu kvintessentsi ja sellega ehk pisut liialdatudki.

Luts on tarvitanud ka kulunud ja katkevaid süzee lõngu. Peategelase Aalmani pankroti põhjustajaks on autori poolt määratud kahtlase minevikuga leskproua Sisi Einholm. Mõne lehekülje lugedes näete, kuidas mees lambana tormab püünisesse. Vähe on katseid endaga võidelda. See kõik võib nii olla, kuid autor pole suutnud seda usutavaks teha.

Seni, kui pole Tallinna ilmunud Sisi Einholm, on ka jutustisega kõik korras: faabula hargneb loogiliselt, tasakaalukalt, vabalt. Samuti on sündmustik vastavalt paigutatud, ega vägista psühholoogilist usutavust.

Kuid alates Sisi Einholmi, selle kauni deemoni ilmumisega, kaotab faabula tasakaalu ja sündmustik hakkab julmalt vägistama kõiki tegelasi. Kau-nis deemon teeb ka autorile karuteene.

Peeter Aalmann on ärimees romantilise hingega, kes mõõdab ihulist ja hingelist armastust. See pole siiski tänapäeva ärimees, nii nagu teda endale kujutled. Too on ka Lutsu lemmiktüübi nõrkustega varustatud ärimees-kaunishing, mitte oleviku jõhker ja hoolimata pankrottmeistri tüüp.

Tihkemad, tusedamad kirjanduslikult on tema naine Sofie ja osalt ka poeg Alfred. Ja veel teised kõrvaltüübid, peale Sisi Einholmi, keda meie ei näe ega kuule, vaid kes kõnnib kui roosa vari üle jutu näitelava. Kuid kõige tugevamini sööbub mällu sahkerdaja Hist, kellele pühendatud vähe ridu.

Tüüpidelt ja ehituselt nõrk, kuid miljöö ja olukirjeldused väärtuslikud ja huvitavad. Dialog on muutunud üldiseks ja monotoonseks ning ei eralda tüüpe.

Ajaromaanina aga huvitav, pankrotti ja sahkerdamiste hõngu on tugevasti tunda. Hea vestjana autor on suutnud luua ikkagi jutustise, millel ka kirjanduslik väärtus, kuid veel enam on ta huvitav lugejale.

Lutsu teose voorus on ka see, et ta ei hakka pankrottmeistreid ja kogu seltskonda, kellest kõneleb, moralistina hukka mõistma. Vähe, õige vähe tundub küll paiguti sellist tendentsi, kuid see taandub kohe kirjaniku-vaatleja ees.

Kuna Luts tarvitab psühholoogilist meetodit, minnes selles isegi liiga kaugele, sest terve Aalmanni pankrotikrahh ehitatakse psühholoogilistele motiividele, siis *Roht romaanis* „Aeg“ jätab psühholoogia kõrvale hoopis ja ehitab teose moraali õpetlikkudele sõnadele ja kõlblate meeolude vagalt virvendavale pinnale.

„Aeg“ on romaanide sarjast, mida Roht alustas „Maaga“. Moraali roostetanud mõõgaga hakkas ta vehklema idüllilise maaelu kohal, raiudes vägevaid hoope õhku. Kuid tulemused on virilad ja viletsad, neid õieti polegi.

„Naudingus“ jõudis Roht haripunkti, ta leidis, et linnas elavad vaid „isased kassid“, mitte inimesed. Ta loopis etteheitesõnu, mis aga ealeski ei kumise, vaid inetult plärisevad.

Romaanis „Aeg“ kordab ta jälle

oma moraalijutlust. Ning õhkab romantilise hinge pärast, mis ilmast olevat kadunud. Kuid sealsamas hakkab mõnitama romantikat, mis küll vist on ajanud autori iiveldama.

Kuid ka otsese realiteedist kinni haaramisega ei saa Roht hakkama. Ta on ikkagi too kaunishing Drewerk, kes jalutab läbi kõigi autori teoste. Drewerk filosoferib:

„Välisilm on iseasi, tema, Drewerk, iseasi. Nad puutuvad kokku ja käivad läbi, kuid neil ei ole ligemaid sidemeid ega sõprust. Drewerk tahab iseendas elada ja kõigile muule jääda külmaks pealtvaatajaks, sest vahelesegamine ei too muud kui sissekukkumist, kassihastust, enda määrimist, tuska ja kahetsust“.

Rohuga on umbes selline lugu, ta on seganud vahele, mis pole kirjaniku loomingule kasuks. Sest moraliseerimine on otsene vahelesegamine elule ja väärtuslike mahladega see tema loomingut ei jooda. Kui Roht oleks võtnud eeskuju Drewergist ja jäänud külmaks vaatlejaks, siis oleks vast paremini õnnestunud ka romaan „Aeg“.

Uusi tüüpe on vähe selles romaanis. Vana tuttavat Kriuka Kustat on püütud otsekui restaureerida, kuid eriliste tulemusteta, sest värskus pole saanud.

Pessimismi noodid, mille põhjuseks vinske moraalikõrkus, hakkavad tugevamini kõlama teoses. Kuid selles on vähe kirjanduslikku. Pankrotid, vekslid, tulunduslik kitsikus, neist kõneleb Roht samuti kui Luts, ainult selle vahega, et Lutsu sõnad kujutavad, Rohu sõnad aga õpetavad.

Peakujuks püüab kerkida Dagi — hurmav džimmineitsi. Kuid ta ei ole siiski võrreldav Silviaga Hugo Raudsepa „Mikumärdist“, viimane on tüübilisem, nähtud kirjaniku silmaga ja seega ehtsam.

Roht on aastaid püüdnud näidata koolitatud neitude hingelist tühjust, kuid täiel määral pole sellesse tühjusse vist ühelgi lugejal usku. Ja viga seisab selles, et Roht on psühholoogiana pakkunud seda, mis on viimasest kaugel ära. Moraali positsioonilt on ta näinud vaest Dagit, heites kõrvale iga-

sugused seadused, mida peame jälgima inimese hingeelu lahendamisel.

Maameeste kujud on vast kõige paremad, kuid nende dialoog nõretab ropudest sõnadest. See püüd ultranaturalismi poole aga hävitab viimase soiliidsusenatukese Rohu teosest.

Stiil nurklik ja argipäevane, labase sulega väljendatud pinnalisi mõtteid. Ka kompositsioonilised voorused puuduvad, teos tundub katkena, näotu mõtte ja kujutluste massi konglomeraadina.

Ajaromaani näib kõige raskem olevat kirjutada, kui suhtud ainesse moralistina. Luts jääb nukraks vaatlejaks ning tal õnnestub paremini. Akuutsest aimest vormib huvitava teose

ka Hugo Raudsepp „Mikumärdis“, vaa-deldes olevikku karikaturistina.

Oleviku kujutamine ebaõnnestub sellepärast, et puudub distants. Kui näitleja elab raske vapustuse elus üle, siis kindlasti ei õnnestu tal selle vapustuse kujutamine, kui peab tegema seda kohe. Samuti ei saa sõdur lahingus kirjutada sõjaromaani, vaid ta peab tulistama vaenlast. Kui tähtis on distants, seda on tõendanud hästi joht Roht. Umbes aasta tagasi ilmus temalt sõjamälestiste raamat „Sõjasõit“, mis on oivaline Rohu toodangus. Kuid ilma-sõda lõppes kümne aasta eest. Ja Roht oleks ainult võitnud, kui „Aeg“ oleks ilmunud 1939. aastal.

Kooli ja õpetajaskonna päevaküsimusi

Organisatsioonide teateid ja kroonika.

Õpetajate teenistuseeaduse eelnõu valmis.

Hasominis on valminud õppejõudude teenistuseeaduse eelnõu, millest ühe eksemplari hariduse- ja sotsiaalminister saatis Eesti Õpetajate Liidule seisukoha võtmiseks ja arvamuse avaldamiseks, paludes teatada ministerriumile hiljemalt 1. septembriks Liidu seisukoht selle eelnõu põhimõtete asjas ja Liidu poolt soovitatavad muudatused ja täiendused selle eelnõu kavas.

Liidu sekretariaat saatis eelnõu tutvumiseks ja seisukoha võtmiseks laiali kõigile ühingule ja liitudele ning juhatuse liikmeile, paludes arvamused saata hiljemalt 20. augustiks.

Eelnõu tekst ilmub järgmises numbris.

Viljandimaa õpetajad ühtluskooli kaitsmas.

22. juunil pidasid Viljandimaa õpetajad õpetajatepäeva, kus arutati kooliellu puutuvaid küsimusi.

Koolinõunik M. Roots ja M. Raud käsitlesid õppetegevusega ühenduses olevaid küsimusi, J. Muinaste kõneles õpilaste teadmuste

tasemest (nivoost) ja J. Piiskar refereeris õpetajaskonna päevaküsimustest. Koosolijate poolt võeti vastu järgmine resolutsioon:

„Viljandimaa õpetajatepäev, kuulates ära seletusi hariduse-sotsiaalministeeriumi poolt Riigikogule koolide ümberkorraldamiseks esitatud seaduse-eelnõude ja kavatsuste kohta, leiab, et ministeerium on asunud teostama nii alg- kui ka keskkoolide ümberkorraldamist sihis, mis ei tule kasuks meie koolile ja hariduse- ning koolipoliitikale üldse, vaid asetab kooli, eeskätt algkooli maal ja selle õpetajad olukorda, kus edukas koolitöö osutub võimatuks; ühtlasi kannataks eeltähendatud ümberkorralduste tõttu meil praegu üldiselt tunnustatud ja seaduslikul teel maksma pandud ühtluskooli põhimõte.

Eriti vastuvõtmatuks tuleb pidada koolitöö edukuse seisukohalt kavatsust koondada väga mitme aasta õpilased ühe klassikomplektina ühe õpetaja kätte, mis halvab koolitöö viljakust; samuti kavatsust muuta maal algkool 7-aastaseks, sundides seejuures 2-he esimese õppeaasta õpilased käima koolis lühikest aega sügis- ja kevadsuvel, kuna vanemate klasside õpilased tuleksid kooli samuti äärmiselt lühikeseks ajaks ainult talvekuudel, mille jooksul ei suudeta läbi võtta harilikku alg-

kooli õppekava; aga ka olukord, kus õpetajaid koolide koondamise puhul võidakse vallandada igal ajal, keeldudes neile isegi palka edasi maksmast vähemalt selleski ulatuses, nagu see kindlustatud riigiteenijaile vallandamise puhul.

Õpetajatepäev peab tingimata tarviliseks rõhutada, et koolivõrgu ja koolide eneste ümberkorraldamisel, kui see peaks osutama mõnesugustel põhjustel hädavajaliseks, tuleks kindlasti silmas pidada, et selle juures ei kannataks ühtluskooli põhimõtte ega häviks senine 10-aastane töö meie kooli loomise puhul, ja need kavatsused tuleksid ette valmistada ning teostada käsikäs õpetajaskonnaga, aga mitte viimast ignoreerida, nagu see kahjuks sünnib praegu“.

Eesti Õpetajate Liidu märgukiri Riigivanemale.

Kuna koolielus möödunud kevadel ette võetud reformide otstarbekohasus polnud haridusetegelastele ja lastevanemaile küllalt selge ja et hariduseminister oma seletuses ajakirjanduse esindajaile käsitas õpetajaskonna seisukohti ühekülgselt, siis E. Õp. Liit saatis juunikuu keskel Riigivanemale järgmise märgukirja:

„Viimasel ajal Eesti hariduseelus kooliküsimuste korraldamisel astunud sammud on tekitanud haridusetegelastes ja õpetajaskonnas jälle arusaamatusi ja kahtlust mõnede sammude otstarbekohasuses.

Nii näiteks on esitatud Riigikogule avalikkude algkoolide seaduse-eelnõu, mille vastuvõtmisel häviks ühtluskooli põhimõtte ja tekiks meil seisusliku kooli taoline kool, mille vastu peeti tsaariajal nii palju nois oludes lootuseta võitlust. Riiklikult seisukohalt hinnates ei tasu see väike majanduslik kokkuvõtteid, mis loodetakse saavutada eelnõu alusel, kaugeltki seda kahju, mis toob üldharidusliku tasapinna allapoole viimine uue seadusega.

Samuti on asutud seminaride sulgemisele enne, kui on maksuma pandud uued põhimõtted õpetajate ettevalmistamise alal, sest pedagoogiumide seaduse-eelnõu on alles Riigikogu poolt vastu võtmata. Seejuures on käidud niisuguste põhimõtete järgi, millest organiseerunud õpetajaskond ei suuda aru saada: on esmajoones suletud majanduslikult kõige odavam ja pedagoogilise töö seisukohalt kõige väärtuslikum seminar.

Organiseerunud õpetajaskond ei vaidle põhimõttelikult sugugi koondamise vastu ega satu sugugi ärevusse, kui suletakse väikesi ja nõrku keskkooli ning väikese õpilaste arvuga algkooli, koondatakse algkooli klasse, kus vähe õpilasi jne. Kuid meil võetakse ette reforme ja tehakse korraldusi, mis paiskavad segi normaalse töö, nagu seda näiteks oli uute keskkooli tunnikavade andmine, kus üksikute õppeainetega toimitud ebapedagoogiliselt, vägivaldselt ja isegi seadusevastaselt. Ja et seda tehakse ilma koolitegelastega nõu pidamata kuski kabineti rohelise laua taga ja koguni ülepeakaela, siis küll satub õpetajaskond tõesti ärevusse — mitte sugugi küll selle pärast, nagu hariduse- ja sotsiaalminister ajakirjanduse esindajaile õpetajaid haavavalt seletab, et mõned õpetajad teatud määral kaotavad teenistuse, vaid selle pärast, et antud korraldused on eluvõõrad, ja õpetajaskonnal puudub usk nende otstarbekohasusse.

Eesti Õpetajate Liidu juhatuse arvates organiseerunud õpetajaskond suudab küllalt riiklikult mõelda ja saab aru riiklikkude seisukohtade tähtsusest ning just sellelt seisukohalt hindabki viimase aja haridusepoliitilisi samme. Just riiklikkudest huvidest lähtudes on organiseerunud õpetajaskond möödunud iseseisvuse aastate jooksul võtnud osa Eesti kooli ehitamise tööst, ja kui käesolevate reformide puhul oleks rohkem kontakti peetud õpetajaskonnaga, siis ei oleks saanud tekkida seda ärevuse ja rahulolematuse lainet, mis praegu valitseb maarahva laiemates hulkades ühtluskooli põhimõtte hävitamise ja „popsikoolide“ asutamise pärast, vaid tarvilised reformid oleks võidud kõigiti otstarbekohaselt ja rahulikult teostada.

Käesolevaga Eesti Õpetajate Liidu juhatuse nimel allakirjutajad veel kord kinnitavad, et organiseerunud õpetajaskond alati on valmis osa võtma hariduseelu korraldamise alal tehtavast positiivsest tööst, kuid viimase aja reformide tagajärgede eest jätab vastutuse täiesti nende reformide tegijate kanda, millised seisukohad käesolevaga Teile, hra Riigivanem, ette kanname“.

Pedagoogilised nädalad Viljandis ja Otepääl.

Möödunud suvel E. Õ. Liit korraldas pedagoogilised nädalad Viljandis ja Otepääl.

Viljandi nädal peeti 14.—21. juunini 147 õpetaja osavõttel. Nädala juhatajaks oli Vil-

jandimaa Õpet. Liidu esimees õp. P. Adamson. Nädala kavas olid kõlblusõpetus ja karskuskasvatus, kutsevalikunõuanne, valitud peatükke matemaatika õpetamisest algkoolis, kirjanduse õpetamine algkoolis, õpilaste vaba töö koolis. Lektoritena esinesid dir. H. Roos, dir. J. Roos, õp. J. Kuulberg ja E. O. Liidu karskusekretär P. Kochtitsky.

Otepää nädal peeti 19.—26. juunini 76 õpetaja osavõttel. Nädala juhatajaks oli dir. A. Herman. Nädala kavas olid kõlblusõpetus ja karskuskasvatus, valitud peatükke matemaatika õpetamisest algkoolis, kirjanduse õpetamisest algkoolis, kooliaianudus, metsandus. Lektoritena esinesid dir. J. Roos, dir. H. Roos, õp. J. Kuulberg ja ülikooli õppejõud J. Port ja K. Kerberg.

Loengute kõrval tutvustati kaugemalt tulnuile ka Otepää ümbrust, võeti ette ühiseid käike vana Otepää algkooli ja Munamäele.

Keskkoole suleti.

Vabariigi Valitsuse otsusega suleti käesoleval suvel Võru seminar täielikult ja teiste seminaride esimesed klassid; peale selle suleti Abja ja Ambla gümnaasiumid ja Tallinna linna ühishümnasium, kuna Nõmmele avati uus keskkool.

Ümberkorraldused koolivalitsuses.

Hasomini koolivalitsuses teostati hiljuti rida suuremaid ümberpaigutamisi. Nii määrati senine koolivalitsuse direktor G. Ollik koolivalitsuse haridusenõunikuks, pannes tema peale kuni uue direktori leidmiseni ja ametisse kinnitamiseni ka koolivalitsuse direktori kohuste täitmine. Samal ajal nimetati haridusenõunikudeks senised peainspektorid dr. A. Nuth ja J. Kiivet.

Koolivalitsuse uueks abidirektoriks kutsuti ministeeriumi poolt Paul Mägraken, kes varemalt töötas H. Treffneri gümnaasiumis õpetajana ja inspektorina.

Ministeeriumi teenistusest vabastati ja arvati reservi arhitekt T. Mihkelson ja hariduseinspektor E. Mägi-Möllits, kuna majandusejuhataja A. Uuli teenistusest lahkus omal palvel ja kesk- ja välishariduseasjade juhataja H. Anso läks pensionile ning majanduse-revident A. Veinman paigutati ümber tööinspektori abi kohale Viljandisse.

Uue koolivalitsuse direktori kohale pole seni veel leitud sobivat kandidaati.

Mihkel Kampman koolipõllult lahkunud.

Käesoleval suvel loobus lõplikult koolitööst üks Eesti kooli pioneere — Mihkel Kampman. Eesti keele õpetuse areng meie koolides on tihedalt seotud M. Kampman'i nimega nii sisulisest kui meetoodilisest küljest.

„Looduse“ romaanivõistlus.

Käesoleval aastal K. O-ü. „Looduse“ poolt korraldatava romaanivõistluse käsikirjade hindamise žürii moodustavad järgmised härrad: Ed. Hubel — Kirjanikkude Liidu esimees, Joh. Silvet (Schvalbe) — Penklubi sekretär, dir. Jaan Roos — Eesti Kirjanduse Seltsi abiesimees, Joh. Vold. Veski — ajakirja „Eesti Kirjandus“ toimetaja. Viimaseks käsikirjade sisseandmise tähtpäevaks on 1. sept. 1930. a., žürii otsus avaldatakse 4. okt. s. a. avalikul kirjanduseõhtul.

1931. aastaks oli K. O-ü. „Looduse“ poolt välja kuulutatud võistlus eesti parema romaani peale ühemiljonilise preemiaga, mis töö oleks avaldatud eesti raamatu 300-aastase juubeli puhul. Et vahepealsete uurimuste põhjal on selgunud, et eesti raamat lähemal ajal saab 400 aastat vanaks, siis on K. O-ü. „Loodus“ otsustanud selle võistluse 3 aasta võrra edasi lükata, jättes seejuures aga kõik muud võistluse tingimused endisteks. Premeeritud raamat ilmuku eesti raamatu 400-aastase juubeli puhul.

Välismaalt.

Õpilaste kirjavahetuse ning kollektsoonide vahetuse

edendamiseks teiste maade noortega on Rio de Janeiro koolivalitsus avaldanud dekreedid, mil-

les lähemalt selgitatakse sellise rahvusvahelise koolide läbikäimise põhimõtteid ja sihte.

„Korraldatakse rahvuslikult tähtsate dokumentide vahetamist, mis peegeldavad iga

rahva igapäevast elu, vahetatakse muinasjutte, fotoalbumeid, joonistusi, marsilaule, iseloomustavaid helitöid, ajaloolisi dokumente, filme, diapositiive, rahasid ja postmarke, ühesõnaga kõike, mis võib iseloomustada rahva individuaalsust ja kinnitada inimkonna solidaarsuse ideaali“.

„Saadetakse ja võetakse vastu ka igasuguseid käsitöid: omaloodud jooniseid, jutte, kirjeldisi, kirju, alg-, kutse- ning keskkoolide õpilasingide ajakirju, samuti ka kutsekoolide töökodade tooteid, mis näitaksid õpilaste osavust, maitset ja teovõimet“.

„Vahetuse ülesannete hulka kuulub ka tutvustamine vahetusmaade ilukirjanduse toodetega ja pedagoogiliste teostega vastava rahva parimaill kirjanikelt“.

„Vahetus peab toimuma alati ainult samajärguliste koolide õpilaste vahel“.

Mainitud dekreet näeb ette eritoimkondade loomise koolide juurde, mille ülesandeks oleks vahetuse hõlbustamine ja vastavate kogude koolide muuseumidesse paigutamine.

Kirjavahetuse keele suhtes pole koolivalitsuse poolt juhtnööre antud. Kuid, koolivalitsus on Brasiilia Esperantoliidu sellekohasel pärimisel teatanud, et kirjavahetus võib sündida ka *esperanto* keeles. Sellega avaneb hulgale meie algkooli õpilastele ning õpetajatele huvitav võimalus astuda otsekohesesse ühendusse Brasiilia koolidega.

Lähemaid teateid annab: „*Secretario Geral do Correio Escolar*, Prefeitura — Praça da Republica, Rio de Janeiro — Brasil“, kellelt saab ka tarvilikku aadressimaterjali.

—hk.

Õpetajate õiguslik seisukord Lätis.

Läti õpetajate õigusliku seisukorra määravad 8. XII. 1919. väljaantud „Läti hariduslikkude asutiste seaduse“ p. p. 14—21. Nende järgi võivad õpetajaiks olla vastava haridusega mõlemast soost isikud. Õpetaja õigused annab eriline hariduseministeeriumi juures teotsev kutsekomisjon. Vabale õpetaja kohale valib kandidaate koolinõukogu, kelle koosseisu kuuluvad võrdsel arvul lastevanemate ja õpetajate esindajad ja üks kooli ülalpidava asutise esindaja.

Koolinõukogu poolt näidatud kandidaatide hulgast valib kooli ülalpidav asutis (resp. isik) tarvilise õpetaja. Valitud õpetaja loetakse lõplikult ametisse kinnitatuks, kui koo-

lide järelevalveasutis — algkoolidele koolivalitsus (koosneb: hariduseministeeriumi esindajast-inspektorist, 3-st omavalitsuse esindajast, kooliarstist ja 2-st õpetajate esindajast), keskkoolidele hariduseministeerium — kahe nädala jooksul, valimisprotokollki kättesaamise ajast arvates, valimiste vastu ei protesteeritud või valimised kinnitab. Õpetaja ametist vabastamine kuulub ainult koolivalitsuse kompetentsi, kusjuures vabastamise ettepaneku peab algatama koolinõukogu $\frac{2}{3}$ liikmete hääle enamusega. Mingisuguseid õpetajate ümberpaigutusi ühelt kohalt teisele ei ole seaduses ette nähtud, kuna see ka seaduse enda põhimõttega pole kooskõlas, sest siis riivaks see vastavate koolinõukogude ja kooli ülalpidajate õigusi.

Peab siiski märkima, et õpetajate ümberpaigutused kooli järelevalveasutiste poolt sünnivad kaunis tihti ja üksikuis riigi osades on see juba nii juurdunud, et ähvardab muutuda õpetajate õigusliku seisukorra põhialuseid kõigutavaks nähteks ja hävitab 1919. a. seaduse demokraatliku vaimu. Organiseerunud õpetajad on alustanud selle nähte vastu kindlat võitlust.

Õpetaja normaal-tööajaks on 30—33 nädalatundi, kusjuures linnas tuleb töötada ühe osakonnaga, kuna mõnes maakoolis ajutiselt töötatakse veel kahe ja enam osakonnaga. Maksimaalne õpilaste arv ühe osakonnaga klassis on 40, kahe ja enam osakonnaga — 30. Enamikus maakoolides tuleb juurde veel kooli internaadi juhatamine.

Haigestumise korral annab õpetajale ja tema perekonnaliikmeile tarvilist abi haigekassa; siia ei kuulu riigi poolt ülalpeetavate koolide õpetajad, kes alluvad üldistele riigiteenijate kohta maksvatele seadustele. 25-aastase teenistuse järele võib õpetaja minna pensionile, kui ta on saanud 55 a. vanaks, kusjuures pensioni kõrgem määr oleks 80% kolme viimase teenistuseaasta keskmisest palgast.

Läti Õpetajate Liidu pedagoogiline büroo.

Rahuldamatuse senise kooli elu ja töökorraldusega, tema õpetuse- ja kasvatuse sihtide ja meetoditega tekitas õpetajais-otsijais tarviduse luua Läti Õpetajate Liidu juurde neid õpetajaid organiseeriv ja juhtiv keskkoh — pedagoogiline büroo.

Esmakordselt moodustati pedagoogiline büroo õpetajate — uute teede otsijate (katsetajate) üldkoosolekul 8. aug. 1925. a.

Aktiivsete õpetajate-otsijate arv kasvas järkjärgult ja ulatus 1929. aastaks 100-ni. Büroo korraldas neile õpetajaile koosolekuid, organiseeris katsetamisklasse ja hospiteerumisi koolides, korraldas uue kooli õpetajate kursusi, uue kooli nädalaid, näitusi, oli esindatud 1927. a. Lokarnos kokkukutsutud uue kasvatus ja õpetuse kongressil delegaatidega, kes esinesid referaatidega, ning võttis osa Helsingöris 1929. a. korraldatud uue kooli õpetajate ettevalmistamiskursuste ja katsetajate tööde näitusest.

Eriti viimasel õppeaastal on büroo tegevus muutunud laiaulatuslikuks, haarates peale algkooli ka täienduse-, oskuse- ja keskkooli. Büroo võttis endale ülesandeks organiseerida ja koguda oma ümber kõiki Läti edumeelseid õpetajaid-otsijaid ja ühendada neid ühises Läti kooli reformeerimisliikumises; peale selle — populariseerida kõigi õpetajate hulgas, lastevanemates ja seltskonnas uue kooli ideid ja ergutada neid võitluseks reformeeritud kooli eest; aegamööda koostada uue kooli projekt ning valmistada ette õpetajaid töötamiseks reformeeritud koolis, et kiirendada selle teostamist.

Oma ülesande edukamaks läbiviimiseks büroo organiseeris Riias sektsioonid eri õppeainete ja töömeetodite jaoks. 1929/30 õp.-a. töötasid büroo juures järgmised sektsioonid: uue kooli, ajakirjanduse, keskkooli, oskusekooli, dalton-plaani, looduseteaduse, matemaatika, ühisõpetamise, dekroly-süsteemi, ajaloo, individuaalpsühholoogia, pedagoogiliste testide väljatöötamise ja karskuse.

Provintsi õpetajad-otsijad oma töötamispiirkonnas organiseerisid tööühinguks. Sektsioonid ja tööühingud valivad iga aasta endi keskelt esimehest ja kirjatöömehetast koosneva eestseisuse. Eestseisus peab ühendust pedagoogilise bürooga ja annab vajalikku informatsiooni.

Pedagoogilise büroo kõigi sektsioonide, tööühingute ja üksikute katsetajate otsinguid ja saavutisi, mis võiksid olla kasulikud kooli reformeerimistöös, samuti välismaade peda-

gogiliste, psühholoogiliste ja seltskondlike autoriteetide arvamusi kogub ja koordineerib „Uue kooli“ sektsioon.

Oma tööks märkis „Uue kooli“ sektsioon järgmisi ülesandeid: selgitada ja formuleerida 1) meie uue kooli kasvatus ja õpetamise ideid; 2) kasvatus, õpetuse ja õppeainete valiku psühholoogilisi aluseid; 3) uue kooli süsteemi, kasvatus ja õpetuse ja õppeainete valiku kultuur-sotsioloogilisi aluseid; 4) teaduslikult põhjendada ühiskooli vajadust; 5) selgitada, missugune peab olema Läti uue kooli sisemine ülesehitus.

Küsimusi, mis puudutavad kõigi sektsioonide tööd ja kooli reformeerimist kaalub ja otsustab pedagoogilise büroo plenaaristung, millest võivad hääleõigusega võtta osa peale büroo liikmete ka sektsioonide esindajad.

1929/30. õp.-a. büroo koostas täiendusekooli sihtide ja arendamise projekti ja üldhariduslikkude keskkoolide muutmise kava. Koos Riia linna Noorsoo uurimis-instituudiga alustas raamatute seeria „Pedagoogilise Büroo kirjad“ väljaandmist. Koostas õpilaste edasijõudmise testide projektid matemaatikas algkooli I—IV klassidele ja läti keeles I—VI klassidele. 18 mitmesugust testi trükiti igaüht 3.000 eksemplaris ja katsetati nendega 150-es koolis. Uue kooli propageerimiseks moodustati büroo lektorite nimestik ligikaudu 50-ne lektori ja 90-ne teemaga. Büroo on juba 4 aastat korraldanud uue kooli õpetajate ettevalmistamiskursusi.

Büroo liikmeid valivad Läti Õpetajate Liidu liikmed — uue kooli pooldajad ning katsetajad. Praegu kuuluvad büroosse: J. Greste, J. Girupnieks, Ed. Ritmanis, Fr. Osis, E. Turkina, K. Are, Fr. Vitenbergs, L. Tai-vans, I. Mežsets, B. Konrade, Z. Lancmanis, V. Videnieks, M. Leja, K. Petersons ja I. Vi-tiņš.

Aktiivsete uue kooli otsijate ja eestvõitlejate arvu juurdekasv (viimasel õppeaastal 120-st 300-ni) ja nende aktiivsus näitavad, et büroo poolt alustatud töö on olnud edukas ja lubab loota, et tema seatud sihid saavutatakse.

Ametlikke teateid ja määrusi.

Avalikkude algkoolide seaduse muutmise seadus.

(„Riigi Teataja“ 19. VII. 30. a. nr. 56.)

I.

Avalikkude algkoolide seaduse (. T. 75/76 —1920) §§ 8, 23, 25, 26, 41, 62 ja 64 muudetakse ning pannakse maksma järgmises redaktsioonis:

§ 8. Lapsed, kes kooliaasta alguseks on saanud 8 aastat vanaks, on kohustatud astuma algkooli.

Maa- ja linnakoolivalitsuse otsusel võivad üksikud lapsed erandina astuda kooli ka hiljemini, kui selleks on mõjuvaid põhjusi.

Pedagoogika-nõukogu võib võtta lapse kooli ka nooremalt, kui laps on tarvilikult arenenud.

§ 23. Tegelik õppetöö peab kestma avalikkudes algkoolides vähemalt 30 nädalat aastas.

Õppetöö alguse, lõpu ja vaheajad ning üldised ja kohalikud pühad määrab hariduse- ja sotsiaalminister.

§ 25. Riik kannab kõik tema poolt asutatud ja ülalpeetavate algkoolide kulud. Oma-valitsused kannavad nende poolt asutatud koolide majanduslikud ja kõik muud kulud peale õppejõudude palga selle osa, mis on seadustega määratud riigi kanda.

§ 26. Koolikohustuse täitmiseks vajalikud algkoolid moodustavad avalikkude algkoolide võrgu. Maa- ja linnavalitsused koostavad algkoolide võrgu kava hariduse- ja sotsiaalministri poolt antud juhtnõrde järgi, kusjuures maavalitsus võtab arvesse valla- ja aleviomavalitsuste põhjendatud ettepanekud koolivõrgu moodustamise kohta, ja saadavad selle kava pärast heakskiitmist maa- ja linnavalikogu poolt hariduse- ja sotsiaalministrile, kes kinnitab selle majanduseministri nõusolekul. Kui nende ministrite vahel ei saavutata kokkulepet, esitab hariduse- ja sotsiaalminister kava oma arvamusega Vabariigi Valitsusele kinnitamiseks. Samas korras kinnitatakse ka muudatused koolivõrgus.

1930/31. kooliaastal võib koolikohustus kuuenda õppeaasta suhtes, kus see seni teostatamata, jääda teostatamata ainult seal, kus see kooliruumide puudusel on täiesti võimatu.

§ 41. Õpilaste normaalarv klassis või klassikomplektis on 40, maksimaalarv — 50 ja minimaalarv — 20. Ainult ajutiselt erijuhtudel õpilaste arv klassis või klassikom-

plektis võib tõusta üle 50 või langeda kuni 15. Kui kahe õppeaasta jooksul õpilaste arv klassis või klassikomplektis püsib üle 50, peavad kooli ülalpidajad avama kõrvalklassi.

Eeltoodud ülemmäärad on maksvad, kui õpetaja kohta tuleb üks või kaks klassi. On õpetajal korraga käes õpetada enam kui kaks klassi, siis on kõrgeim lubatud õpilaste arv niisuguses klassikomplektis 40.

§ 62. Õppeaasta kestel võib õppejõud ametist lahkuda omal soovil ainult mõjuvaid põhjustel ning registreeriva asutise loal. Uue õppejõu valimine tuleb panna toime kohe pärast seda, kui õppejõu lahkumine on lubatud ning ta on ametist lahti registreeritud.

Õppejõudu registreeriv asutis võib kooliaasta kestel kuni 1. septembrini õppejõu ametist lahti registreerida kooli sulgemise puhul ja õppejõu teenistusekoha kaotamise puhul koolide ning klasside koondamise ja nende ümberkorraldamise tagajärjel, kusjuures sel korral makstakse lahtiregistreeritud õppejõule edasi ühe kuu palk lahtiregistreerimise päevast arvates, välja arvatud lisatundide tasu.

Õppejõude registreerival asutisel on õigus käesoleva paragrahvi teises lõikes ettenähtud juhtudel teenistusekoha kaotanud kutsega õppejõude määrata üheks kooliaastaks vabadele kohtadele koolides. Sama õigus on registreerival asutisel ka nende teenistusekoha kaotanud kutseõiguseta õppejõudude suhtes, kes töötanud rahuldavate tagajärgedega vähemalt 5 aastat.

§ 64. Maa- ja linnaomavalitsused võivad panna ametisse iga täie saja ja sellele järgneva viiekümne õpetaja kohta ühe tagavaraõpetaja, kes täidab puuduvate õpetajate aset. Vabal ajal töötab tagavaraõpetaja koduõpetuse instrueerimise ja haridusetöö edendamise alal väljaspool kooli.

II.

Sama seadust täiendatakse § 62¹ järgmises redaktsioonis:

§ 62¹. Õpetajate kohustetäitjaid, kel puudub õpetajakutse, kuid kes on töötanud koolides Eesti Vabariigis vähemalt kümme aastat rahuldavate tagajärgedega, võib hariduse- ja sotsiaalminister määrata alalisteks õppejõududeks samades koolides.

III.

Käesolev seadus hakkab maksma avaldamisega „Riigi Teatajas“ ja on maksev ühe aasta kestel.

Hariduse- ja sotsiaalministeeriumi määrus avalikkude keskkoolide humanitaar-, reaali- ja majapidamisharu tunnikavade kohta.

(„Riigi Teataja“ 4. VII. 30. a. nr. 52.)

Alus: Avalikkude keskkoolide seaduse § 29 (R. T. 155/156—1922).

§ 1. Hariduseministeeriumi 15. juuni 1926 nr. 22168 määrusega (R. T. 65—1926.) maksma pandud avalikkude keskkoolide humanitaar-, reaali- ja majapidamisharu tunnikavade asemel pännakse maksma järgmised tunnikavad:

A. Gümnaasiumi humanitaarharu (humanitaargümnaasiumi) tunnikava.

Õppeained	K l a s s i d.					Kokku.
	Alamaste.		Ülemaste.			
	I	II	III	IV	V	
Emakeel	6	4	3	4	4	21
Matemaatika	4	4	3	2	2	15
Looduseteadus ühes tervishoiuga	3	3	4	4	2	16
Maateadus ja kosmograafia	2	2	2	—	1	7
Ajalugu	2	2	2	3	3	12
Kodaniku- ja majanduseteadus	—	—	—	—	2	2
Mõtteteaduse eelkursus ühes hingeteaduse ja eetikaga	—	—	—	2	2	4
I võõrkeel	6	4	4	4	3	21
II võõrkeel	—	4	4	4	4	16
III võõrkeel ¹⁾	—	—	4	3	3	10 ¹⁾
Joonistamine ja joonestamine	2	2	—	—	—	4
Kehakasvatus	2	2	2	2	2	10
Usuõpetus	2	2	2	2	2	10
Riigikaitseline õpetus poeglastele, käsitöö tütarlastele	1	1	1	1	1	5
Laulmine (koorilaul)	2					2
Kokku	30	30	31	31	31	155
	+2					

¹⁾ Tütarlaste humanitaargümnaasiumis võib III võõrkeele asemel kooliülalpidaja ettepanekul ja hariduse- ja sotsiaalministeeriumi otsusel õpetada majapidamisaineid.

B. Gümnaasiumi reaalaru (reaalgümnaasiumi) tunnikava.

Õppeained	K l a s s i d.					Kokku.
	Alamaste.		Ülemaste.			
	I	II	III	IV	V	
Emakeel	6	4	3	3	3	19
Matemaatika	4	4	3	4	4	19
Looduseteadus ühes tervishoiuga	3	3	5	6	4	21
Maateadus ja kosmograafia	2	2	2	—	2	8
Ajalugu	2	2	2	2	2	10
Kodaniku- ja majanduseteadus	—	—	—	—	2	2
Mõtteteaduse eelkursus ühes hingeteaduse ja eetikaga	—	—	—	—	2	2
I võõrkeel	6	4	4	4	3	21
II võõrkeel	—	4	3	3	2	12
Joonistamine ja joonestamine	2	2	2	2	—	8

Kehakasvatus	2	2	2	2	2	10
Praktilised tööd looduseteaduses	—	—	2	2	2	6
Usuõpetus	2	2	2	2	2	10
Riigikaitseline õpetus poeglastele, käsitöö tütarlastele	1	1	1	1	1	5
Laulmine (koorilaul)			2			2
Kokku	30	30	31	31	31	155
			+2			

C₁. Gümnaasiumi majapidamisharu (majapidamisgümnaasiumi) tunnikava ühe võõrkeelega.

Õppeained	K l a s s i d.					Kokku.
	Alamaste.		Ülemaste.			
	I	II	III	IV	V	
Emakeel	6	4	3	3	3	19
Matemaatika	4	4	3	2	2	15
Looduseteadus ühes tervishoiuga	3	5	4	4	3	19
Maateadus ja kosmograafia	2	2	2	—	1	7
Ajalugu	2	2	2	2	2	10
Kodaniku- ja majanduseteadus	—	—	—	—	2	2
Mõtte ja kasvatuseteadus ühes kasvatusetähtsusega	—	—	—	3	4	7
Võõrkeel	6	4	4	4	3	21
Joonistamine ja joonestamine	2	2	1	1	1	7
Kehakasvatus	2	2	2	2	2	10
Majapidamisõpetus	—	—	5	5	3	13
Käsitöö	1	3	3	3	3	13
Usuõpetus	2	2	2	2	2	10
Laulmine (koorilaul)			2			2
Kokku	30	30	31	31	31	155
			2			

(Edasi vt. kava C₂ lhk. 306.)

§ 2. Käesolevad tunnikavad tuleb viia ellu humanitaar- ja reaalarhus alates 1930/1931. kooliaastast kõigis klassides, kuna koolides, kus õpetati 1929/1930. kooliaastal III, IV, ja V klassis valitavate ainete rühmades II võõrkeelt või teisi valitavaid aineid, võib see kesta edasi 1930/31. kooliaastal IV ja V klassis, 1931/32. kooliaastal V klassis — humanitaarharus III võõrkeele, reaalarhus looduseteaduse praktiliste tööde tundide arvul.

§ 3. Majapidamisharu normaaltunnikavana esineb par. 1. toodud tunnikava C₁, kuid kooli ülalpidajal jääb õigus võtta majapidamisharus tarvitusele C₁ asemele tunnikava C₂.

Tunnikavad tuleb viia ellu majapidamisharus alates 1930/1931. kooliaastast kõigis klassides, kuna koolides, kus õpetati 1929/1930. kooliaastal III, IV ja V klassis valitavate ai-

nete rühmas II võõrkeelt või teisi vastavaid aineid, võib see kesta edasi 1930/1931. kooliaastal IV ja V klassis, 1931/1932. kooliaastal V klassis, — II võõrkeele tundide arvul, töötades neis klassides tunnikava C₂ järgi.

§ 4. Gümnaasiumides, kus õppekeeleks ei ole eesti keel, esineb esimese võõrkeelena riigikeel.

§ 5. Pedagoogika-nõukogul on õigus maksmapandud alusel koondada üksikuis klassides mõne õppeaine õpetamist lühemale ajale vastavalt suurema nädalatundide arvuga, vähendades selleks ajaks nädalatundide arvu teistes ainetes. Seesuguse koondamise tagajärjel ei tohi töötundide arv neis õppeainetes iga nädalatunni kohta — maksmapandud tunnikava järgi — aastas langeda alla 35-e tunni.

C₂. Gümnaasiumi majapidamisharu (majapidamisgümnaasiumi) tunnikava kahe võõrkeelega.

Õppeained	K l a s s i d.					Kokku.
	Alamaste.		Ülemaste.			
	I	II	III	IV	V	
Emakeel	6	4	3	3	3	19
Matemaatika	4	4	2	2	2	14
Looduseteadus ühes tervishoiuga	3	3	4	4	3	17
Maateadus ja kosmograafia	2	2	2	—	1	7
Ajalugu	2	2	2	2	2	10
Kodaniku- ja majanduseteadus	—	—	—	—	2	2
Mõtte- ja kasvatuseteadus ühes kasvatus- praktikaga	—	—	—	2	3	5
I võõrkeel	6	4	3	3	3	19
II võõrkeel	—	3	3	3	3	12
Joonistamine ja joonestamine	2	2	1	1	—	6
Kehakasvatus	2	2	2	2	2	10
Majapidamisõpetus	—	—	5	5	3	13
Käsitöö	1	2	2	2	2	9
Usuõpetus	2	2	2	2	2	10
Laulmine (koorilaul)			2			2
Kokku	30	30	31	31	31	155
				2		

§ 6. Pedagoogika-nõukogul on õigus muuta maksmapandud tunnikava järnistest piirides: ta võib igas klassis vähendada mõne aine tundide arvu ühe või kahe tunni võrra, kuid kokku klassi kohta mitte üle 3-me tunni ja võidetud aega kasutada mõne teise aine tundide arvu suurendamiseks või mõne uue, tunnikavas näitamata aine õpetamiseks. Sel korral ei tohi suurenda tunnikavas määratud tundide üldarv klassis, ega välja jääda ükski tunnikavas ettenähtud aine.

Kooli ülalpidaja nõusolekul võib pedagoogika-nõukogu suurendada tundide arvu kuni kolme tunni võrra klassi kohta — uute, tunnikavas näitamata ainete käsitlemiseks või tunnikavas ettenähtud ainete tundide arvu suurendamiseks, missuguste tundidega seotud kulud kannavad kooli ülalpidaja või aine õppijad.

§ 7. Eelmises (6) paragrahvis tähendatud tunnikava muudatused ja kooli ülalpidaja või õpilaste kulul ettevõetud tundide arvu suurendused tuleb esitada eeloleva kooliaasta kohta hiljemalt 1. maiks vastava koolivalituse kaudu (riigikoolidel—vahetult) hariduse- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitusele kinnitamiseks. Kui 25. maiks koolile ei ole saabunud hariduse- ja sotsiaalministeeriumi koo-

livalituse keeldu, loetakse esitatud tunnikava kinnitatuks.

§ 8. Gümnaasiumi majapidamisharu õpilased on kohustatud olema suvel IV—V klassi vahel vastava ala praktikal, mille täitmisest nad esitavad sellekohased tunnistused koolijuhatajale.

§ 9. Tunnitabeleis nimetatud praktilised tööd koondatakse kahe ja rohkem tunni kaupa, kusjuures tund kestab 55 minutit.

§ 10. Käesoleva määruse maksmahakka- misega kaotab oma maksvuse hariduseministeeriumi 15. juuni 1926 nr. 22168 määrus (R.T. 65 — 1926) humanitaar-, reaali- ja majapidamisharu kohta käivas osas.

Hariduse- ja sotsiaalministeeriumi määrus avalikkude keskkoolide kommerts- ja põllumajandusharu tunnikavade kohta.

(Riigi Teataja 4. VII. 30. a. nr. 52.)

Alus: Avalikkude keskkoolide seaduse § 29 (R.T. 155/156 — 1922).

§ 1. Hariduseministeeriumi 15. juuni 1926 nr. 22168 määrusega (R. T. 65 — 1926) maks- ma pandud avalikkude keskkoolide kommerts- ja põllumajandusharu tunnikavade asemel pannakse maksma järgmised tunnikavad:

A. Gümnaasiumi kommerts haru (kommertsgümnaasiumi) tunnikava.

Õppeained	K l a s s i d.					Kokku.
	Alamaste.		Ülemaste.			
	I	II	III	IV	V	
Emakeel	6	4	3	3	3	19
Matemaatika ühes kaubandusearitmeetikaga	4	4	6	3	2	19
Looduseteadus ühes tervishoiuga ja kaubateadus	3	3	5	4	3	18
Maateadus, majandusegeograafia ja kosmograafia	2	2	2	2	1	9
Kodaniku-, majanduse- ja kaubanduseteadus	2	2	2	2	2	10
Ajalugu ühes kaubanduse ajalooaga	—	—	—	3	2	5
Mõtteteaduse eelkursus ühes hingeteaduse ja eetikaga	—	—	—	—	2	2
I võõrkeel	6	4	4	3	3	20
II võõrkeel	—	4	3	3	2	12
III võõrkeel	—	—	3	3	3	9
Joonistamine ja joonestamine	2	2	—	—	—	4
Kehakasvatus	2	2	2	2	2	10
Raamatupidamine	—	—	—	2	4	6
Kaubandusekirjavahetus	—	—	—	—	1	1
Usuõpetus	2	2	1	1	1	7
Riigikaitseline õpetus — poeglastele, käsitöö — tütarlastele	1	1	1	1	1	5
Laulmine (koorilaul)	—	—	2	—	—	2
Kokku	30	30	32	32	32	158
			2			

Peale selle õpetatakse III, IV ja V klassis masinakirja ja kiirkirja rühmades, kogusummas 2 tundi kolme klassi kohta.

B. Gümnaasiumi põllumajanduse haru (põllumajandusegümnaasiumi) tunnikava.

Õppeained	K l a s s i d.					Kokku.
	Alamaste.		Ülemaste.			
	I	II	III	IV	V	
Emakeel	6	4	3	3	3	19
Matemaatika	4	4	2	2	2	14
Looduseteadus ühes tervishoiuga	3	5	5	4	2	19
Maateadus ja kosmograafia	2	2	2	—	1	7
Ajalugu ja kodanikuteadus	2	2	2	2	3	11
Mõtteteaduse eelkursus ühes hingeteaduse ja eetikaga	—	—	—	—	2	2
Võõrkeel	6	4	3	3	3	19
Joonistamine ja joonestamine	2	2	—	—	—	4
Kehakasvatus	2	2	2	2	2	10
Taime- ja loomakasvatus (poeg- ja tütarl.) ühes põllutööriistade ja masinate õpetusega poeglastele	—	—	4	3	4	15
Aiandus	—	—	2	2	—	4

Majanduseteadus ja maatulundus	—	—	—	2	2	4
Maamöötmine ja kultuurtehnika — poeglas- tele	—	—	—	3	2	4
Majapidamisõpetus — tütarlastele	—	—	2	4	4	10
Käsitöö — poeglastele	—	2	2	2	—	6
Käsitöö tütarlastele	1	3	2	2	1	9
Usuõpetus	2	2	2	2	2	10
Riigikaitseoline õpetus — poeglastele	1	1	1	1	1	5
Laulmine (koorilaul)			2			2
Kokku õpilase kohta:	30	30	31	31	31	155
			2			

§ 2. Käesolevad tunnikavad tuleb viia ellu kommerts- ja põllumajanduseharus alates 1930/1931. kooliaastast kõigis klassides, kuna koolides, kus õpetati 1929/30. kooliaastal III, IV ja V klassis valitavate ainete rühmades võõrkeelt või teisi valitavaid aineid, võib see kesta edasi 1930/1931. kooliaastal IV ja V klassis, 1931/1932. kooliaastal V klassis — kommertsharus III võõrkeele, põllumajanduseharus käsitöö tundide arvul.

§ 3. Gümnaasiumides, kus õppekeeleks ei ole eesti keel, esineb esimese võõrkeelena riigikeel.

§ 4. Pedagoogika-nõukogul on õigus maksmapandud tunnikava alusel koondada üksikuis klassides mõne õppeaine õpetamist lühemale ajale vastavalt suurema nädalatundide arvuga, vähendades selleks ajaks nädalatundide arvu teistes ainetes. Niisuguse koondamise tagajärjel ei tohi töötundide arv neis õppeainetes iga nädalatunni kohta — maksmapandud tunnikava järgi — aastas langeda alla 35-e tunni.

§ 5. Pedagoogika-nõukogul on õigus muuta maksmapandud tunnikava järgmistes piirides: ta võib igas klassis vähendada mõne aine tundide arvu ühe või kahe tunni võrra, kuid kokku klassi kohta mitte üle 3-e tunni, ja võidetud aega kasutada mõne teise aine tundide arvu suurendamiseks või mõne uue, tunnikavas näitamata aine õpetamiseks. Sel korral ei tohi suureneda tunnikavas määratud tundide üldarv klassis ega välja jääda ükski tunnikavas ettenähtud aine.

Kooli ülalpidaja nõusolekul võib pedagoogika-nõukogu suurendada tundide arvu I ja II klassis kuni kolme tunni võrra klassi kohta, III, IV ja V klassis kommertsharus ühe, põllumajandusharus kuni kolme tunni võrra klassi kohta — uute, tunnikavas näitamata ainete käsitlemiseks või tunnikavas ettenähtud ainete tundide arvu suurendamiseks, mis-

suguste tundidega seotud kulud kannavad kooli ülalpidaja või aine õppijad.

§ 6. Eelmises (5) paragrahvis tähendatud tunnikava muudatused ja kooli ülalpidaja või õpilaste kulul ettevõetud tundide arvu suurendused tuleb esitada eeloleva kooliaasta kohta hiljemalt 1. maiks vastava koolivalitsuse kaudu (riigikoolidel — vahetult) hariduse- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsusele kinnitamiseks. Kui 25. maiks koolile ei ole saabunud hariduse- ja sotsiaalministeeriumi keeldu, loetakse esitatud tunnikava kinnitatuks.

§ 7. Gümnaasiumi kommerts- ja põllumajanduseharu õpilased on kohustatud olema suvel IV—V klassis vahel vastava ala praktilikal, mille täitmisest nad esitavad sellekohased tunnistused koolijuhatajale.

§ 8. Tunnitabeleis nimetatud praktilised tööd koondatakse kahe ja rohkem tunni kaupa, kusjuures tund kestab 55 minutit.

§ 9. Käesoleva määruse maksmahakkamisega kaotab oma maksvuse hariduseministeeriumi 15. juuni 1926 nr. 22168 määrus (R.T. 65 — 1926) kommerts- ja põllumajanduseharu kohta käivas osas.

Hariduse- ja sotsiaalministeeriumi määrus avalikkude keskkoolide sotsiaal-, tehnika- ja ehitustehnikaharu tunnikavade kohta.

(Riigi Teataja 4. VII. 30. a. nr. 52.)

Alus: Avalikkude keskkoolide seaduse § 29 (R.T. 155/156 — 1922).

§ 1. Hariduseministeeriumi 28. mai 1923 nr. 21950 (R.T. 83 — 1923) ja 2. detsembri 1924, nr. 25193 (R.T. 146 — 1924) määrustes avaldatud tunnikavad gümnaasiumi sotsiaal-, tehnika- ja ehitustehnikaharus jäävad maksma 1930/1931. kooliaastaks §§ 2. ja 3. toodud muudatustega.

§ 2. Gümnaasiumi tehnika- ja ehitusetechnikaharus:

- 1) langeb välja laulmist — 7 tundi,
- 2) võetakse kavasess laulmist (koorilaulu) 2 tundi kooli kohta,
- 3) võetakse kavasess riigikaitseline õpetus poeglastele igas klassis 1 tund,
- 4) valitavate ainete rühmast tuleb jätta kavasess vaid oskusepraktika, kusjuures sel puhul, kui koolis 1929/1930. kooliaastal III, IV ja V klassis õpetati valitavaid aineid kahes rühmas, võib see kesta edasi 1930/1931. kooliaastal IV ja V klassis oskusepraktika tundide arvul.

§ 3. Gümnaasiumi sotsiaalharus:

- 1) langeb välja käsitöö I kl. — 2 tundi ja II kl. — 2 tundi,
- 2) võetakse kavasess riigikaitseline õpetus poeglastele ja käsitöö tütarlastele, igas klassis 1 tund,
- 3) langeb välja laulmist 7 tundi,
- 4) võetakse kavasess laulmist (koorilaulu) 2 tundi kooli kohta,
- 5) valitavate ainete rühmast tuleb võtta masinakirja ja kiirkirja I klassis — 2 tundi, II võõrkeelt — II ja III klassis 3 tundi kummaski, IV ja V klassis 2 tundi kummaski, kusjuures sel puhul, kui 1929/1930. kooliaastal III, IV ja V klassis õpetati valitavaid aineid kahes rühmas, võib see kesta edasi 1930/1931. kooliaastal IV ja V klassis II võõrkeele tundide arvul.

§ 4. Soovitavad muudatused 1930/1931. kooliaastaks kooli ülalpidaja poolt tuleb esitada hariduse- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsusele kinnitamiseks 10. juuliks s. a.

Kui 1930. aasta 1. augustiks koolile ei ole saanud hariduse- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsuse keeldu, loetakse esitatud muudatused kinnitatuks.

Hariduse- ja sotsiaalministeeriumi määrus avalikkude keskkoolide aiamaajanduseharu tunnikavade kohta.

„Riigi Teataja“ 4. VII. 30. a. nr. 52.)

Alus: Avalikkude keskkoolide seaduse § 29 (R. T. 155/156—1922).

Hariduseministeeriumi 2. detsembri 1924 nr. 25193 täiendav määrus avalikkude keskkoolide tunnikavade kohta (R. T. 146—1924) gümnaasiumi aiamaajanduseharu suhtes muudetakse ja pannakse maksuma järgmiselt:

§ 1. Gümnaasiumi aiamaajanduseharus on maksev hariduse- ja sotsiaalministeeriumi

12. juuni 1930 nr. 31013 määrus gümnaasiumi põllumajanduseharu kohta käivas osas, järgmiste muudatuste ja täiendustega.

1) määruse par. 1 B gümnaasiumi põllumajanduseharu tunnikavas toodud tunnid aineis — taime- ja loomakasvatuse ühes põllutööriistade ja -masinate õpetusega (11 + 4 = 15 tundi) ja aiandus (4 tundi) — tarvita- takse aiaviljuse õpetamiseks (15 tundi ühiselt ja 4 tundi ainult poeglastele), kusjuures aine osadesse jaotamise kava kinnitab hariduse- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsus kooli ülalpidaja ettepanekul;

2) määruse par. 5 teises lõigus nimetatud suurendatavate tundide arvust läheb 2 tundi igas klassis õpilaste iseseisvale aiatöö prakti- kale, missugused tunnid ei kuulu arvestami- sele õppejõudude tasu suhtes. Peale selle võib suurendamine teostuda veel 1 tunni ulatuses — § 5 teises lõigus nimetatud korras.

§ 2. Gümnaasiumi aiamaajanduseharus võib õpetada kooli ülalpidaja otsusel, mis kuulub hariduse- ja sotsiaalministeeriumi kinnitami- sele, ka II võõrkeelt II ja III klassis igas klas- sis 3 tundi, IV ja V klassis igas klassis 2 tundi, kokku 10 tundi kooli kohta. Selleks ka- sutatakse tunnid järgmistest ainetest:

- looduseteadusest ühes tervishoiuga II kl. 1 tund;
- käsitööst poeglastele II kl. 2 tundi, III kl. 2 tundi ja IV klassis 1 tund;
- käsitööst tütarlastele II kl. 2 tundi ja III kl. 1 tund;
- majapidamisõpetusest tütarlastele III kl. 1 tund ja IV klassis 1 tund;
- usuõpetusest III, IV ja V klassis 1 tund igas klassis;
- ajaloost ja kodanikuteadusest V klassis 1 tund.

§ 3. Käesoleva määruse maksmahakka- misega kaotab oma maksvuse haridusemini- steeriumi 2. detsembri 1924. nr. 25193 täien- dav määrus avalikkude keskkoolide tunnika- vade kohta (R. T. 146—1924) gümnaasiumi aiamaajanduseharu kohta käivas osas.

Määrus

Õppetöö vaheaegade ja üldiste ning kohaliste pühade kohta linnasasu- vais algkoolides ja kõigis kesk- ning kutse- koolides 1930/31. kooliaastal.

§ 1. Õppetöö algab 1930/31. kooliaastal linnasasu- vais algkoolides ja kõigis kesk- ning

kutsekoolides neljapäeval 28. augustil ja õpetajateseminaride V ja VI klassis ning Tallinna pedagoogiumis — kesknädalal 3. septembril, kuna 28. augustist kuni 2. septembrini seminarides ja pedagoogiumis korraldatakse kursused praktika-aasta lõpetajatele.

Linnasasuvas algkoolides võib vastava koolivalitsuse otsusel koolitööd alata ka esmaspäeval 8. septembril, kui kohalised olud seda nõuavad.

§ 2. Eelmises (1) paragrahvis nimetatud koolides seisab õppetöö 31. oktoobril ja 1. novembril (Hariduseministeeriumi määrus üldiste ja kohaliste pühade kohta koolides, § 1 punkt 3. R. T. 149—1924).

§ 3. Jõulupühade puhul lõpeb õppetöö kõigis § 1 nimetatud koolides laupäeval 20. detsembril kell 12 ja algab kesknädalal 7. jaanuaril 1931. a.

§ 4. Kevade- (ülestõusmise-) pühade puhul õppetöö lõpeb linnasasuvas algkoolides ja kõigis kesk- ning kutsekoolides — laupäeval 28. märtsil kell 12 ja algab neis koolides — esmaspäeval 13. aprillil.

§ 5. Suviste- (neli-) pühade puhul õppetöö lõpeb kõigis eelmises (4) paragrahvis tähendatud koolides reedel 22. mail kell 12, algab jälle kesknädalal 27. mail ja kestab kuni kesknädalani 10. juunini kella 12-ni, mil algab suvine koolitööde vaheaeg nendes koolides.

§ 6. Peale §§ 1—5 näidatud päevade seisab õppetöö kõigis koolides: 1) esmaspäeval 23. veebruaril ja 2) iseseisvuspäeval 24. veebruaril, palvepäeval 25. veebruaril ning mai-pühäl 1. mail. Pühade- ja puhkepäevade seaduse (R. T. 155/156—1922) alusel ja 3) Hariduseministeeriumi määruse järgi üldiste ning kohaliste pühade kohta koolides (R. T. 149—1924): a) paastumaarjapäeval 25. märtsil, ristipäeval (taevaminemispühäl) 14. mail ning kooli aastapäeval kõigis koolides, b) Neitsi Maria sündimispäeval 8. septembril, risti ülendamisepäeval 14. septembril ja Neitsi Maria templisse viimise päeval 21. novembril neis koolides, kus ap.-õigeusulisi õpilasi on vähemalt 80%, ja d) kohalisel vabastamispäeval sellekohase aktuse toimepanemiseks, kui seda päeva üldiselt pühitsetakse.

§ 7. Kesk- ja kutsekoolides on õpilaste järeلكatsed 25.—27. augustil 1930. a. ja uute õpilaste vastuvõtmine samal ajal ning 11.—13. juunil 1931. a.

Linnasasuvas algkoolides on uute õpilaste vastuvõtmine 1930. a. kolme päeva väl-

tusel enne õppetöö algust ja järgnevaks kooliaastaks vastava koolivalitsuse otsusel 11. ja 12. juunil 1931. a.

§ 8. Alevivolikogud võivad oma otsustega ühtlustada alevialgkoolide õppeaja linnaalgkoolide omaga, kui aga sellist otsust ei ole tehtud, töötavad alevialgkoolid ühisel ajal maalasuvate algkoolidega (§ 9).

§ 9. Õppetöö vaheaegade ja üldiste ning kohaliste pühade kohta maalasuvais algkoolides antakse sellekohane määrus.

§ 10. Koolides, kus õppetöö alguse ja lõpu kohta maksivad erikorraldused, tuleb käia nende erikorralduste järgi.

Määrus õppetöö vaheaegade ja üldiste ning kohaliste pühade kohta maalasuvates algkoolides 1930/1931. kooliaastal.

(„Riigi Teataja“ 1. VIII. 30. nr. 60.)

1. Õppetöö algab 1930/1931. kooliaastal maalasuvates algkoolides esmaspäeval 6. oktoobril.

2. Jõulupühadeks lõpeb õppetöö laupäeval 20. detsembril kell 12 ja algab reedel 2. jaanuaril 1931.

3. Kevade- (ülestõusmis-) pühadeks lõpeb õppetöö kesknädalal 1. aprillil kell 12 ja algab õppetöö kesknädalal 8. aprillil.

4. Suviseks õppetöövaheajaks lõpeb õppetöö maalasuvates algkoolides reedel 22. mail kell 12.

5. Õppetöö seisab maalasuvates algkoolides 1930/1931. kooliaastal järgmistel päevadel: 1) esmaspäeval 23. veebruaril, 2) iseseisvuspäeval 24. veebruaril, palvepäeval 25. veebruaril, mai-pühäl 1. mail ja ristipäeval (taevaminemispühäl) 14. mail. Pühade ja puhkepäevade seaduse (R. T. 155/156 — 1922.) alusel ja 3) Hariduseministeeriumi määruse järgi üldiste ning kohaliste pühade kohta koolides (R. T. 149—1924.): a) usupu-hastusepühäl 31. oktoobril, paastumaarjapäeval 25. märtsil ning kooli aastapäeval kõigis koolides, b) Neitsi Maria templisse viimise päeval 21. novembril neis koolides, kus ap.-õigeusulisi lapsi on vähemalt 80%, ja d) kohalisel vabastamispäeval sellekohase aktuse toimepanemiseks, kui seda päeva kohapeal üldiselt pühitsetakse.

6. Õpilaste vastuvõtmine on maalasuvates algkoolides 1.—4. oktoobril 1930.

Uusi raamatuid.

E. Martinson. Noorusmaa II almanak. „Noorusmaa“ almanakkide kirjastik. E. O. Liidu kirjastus, Tallinnas, 1930. a. Hind 1 kr.

Teel töökoolele. Võru Õpetajate-seminari aastaraamat VI. 1929. Võru Õpetajateseminari ja Harjutuskooli Õpetajate Ühingu kirjastus Võrus, 1930. a. Hind 3 kr.

Raamatukõitmise õpetus ja muid täiendusi käsitöö pildiajakirja „Töö-õppuse“ 1927. aastakäigu uue trüki juurde. „Töö-õppuse“ kirjastus, Rakveres 1930. a. Hind 50 senti.

Tallinna Koolinoorsoo Kultuurühingu koguteos 1930.

Eesti Kirjanduse Seltsi aastaraamat XIII (1929). E. Kirj. Seltsi kirjastus. Hind 50 senti.

Eesti Kehakultuuri aastaraamat IV. Toimetanud Albert Luht. Eesti Spordi Keskliidu kirjastus, Tallinnas, 1930. a.

K. Kider. Ärimehed veri. Näidend kolmes vaatuses. Eesti Ühistegelise Liidu kirjastus, Tallinnas, 1930. a.

Gustav Meyrink. Golem. Saksa keelest tõlkinud Johan Lõhmus. L. K. R. nr. 18. K.-ü. „Loodus“, Tartus, 1930. a. Hind 1 kr.

Zsigmond Móricz. Härras-mürgel. L. U. B. nr. 134—137. K.-ü. „Loodus“, Tartus, 1930. a. Hind 1 kr.

Schola et Vita. Organo de Academia pro Interlingua. Anno V. N. 4—5.

Jahrbuch des Deutschen Lehrervereins 1930. Selbstverlag des Deutschen Lehrervereins, Berlin W 35, Potsdamer Str. 113.

The League from Year to Year (1928—1929). Information Section League of Nations. Geneva.

Congrès pédagogique. Organisé par l'Association des Instituteurs Polonais des écoles primaires de concert avec l'Association Professionnelle des Instituteurs Polonais des écoles secondaires.

Учителска мисълъ. Кн. 9 и 10. София май и юний 1930 г.

E. Kilkson. Füüsika praktilised tööd keskkoolis.

Füüsika õpetamise komisjoni toimetised nr. 5. Joonistega ja tabelitega 128 lhk. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus Tartus. Hind 2 kr.

Käesolev kogu õpilaste praktiliste tööde

kirjeldisi tahab olla käsiraamatuks õpilastele ja õpetajaile füüsika praktiliste tööde korraldamisel keskkoolis. Seda võiks tarvitada ka algkoolis, sest üksikute lihtsamate tööde korraldamine on võimalik ka seal. Katsete kirjeldiste koostamisel on silmas peetud, et nende järgi võiksid õpilased katseteks tarvisminevad riistad üles seada ja katse teostada, kuna õpetajale jääks üldiste näpunäidete andmine ja tööde kontroll.

Ilja Ehrenburg. „Trust D. E.“. Euroopa hukkumise lugu. Vene keelest Märt Laarmann. L. K. R. nr. 19. K.-ü. „Loodus“, 1930. a. Hind 1 kr.

„Trust D. E.“ on vaimukas fantastilis-satiirilise romaani Euroopa hukkumisest saladusliku trusti D. E. tegevuse tagajärjel. Trusti asjaajajaks direktoriks on Jens Boot, Monaako printsi ja ühe tärgetatud tanuga hollandlanna poeg, juhatause liikmeiks misterid Jubbs, terasekuningas Pottsburgis, Har-dyle, Bostoni naftakuninga poeg ja Twist, konservivabrikant Chicagos. Trusti otsene tegevus algab sardiinikarpide vabritseerija Brandeveau upitamise-ga Prantsuse peaministri toolile. Tankide, elektrikahurite, mürgiste gaaside ja kiireloomuliste pidalitõve mikroobidega hävitatakse terve Euroopa ja muudetakse kõrveks.

Guy de Maupassant. „Tugev kui surm“. L. U. B. nr. 126—129. K.-ü. „Loodus“, Tartus, 1930. a. Hind 1 kr.

Kogu Maupassant'i loomingu on omane otse üllatavalt peen vaatlemisand ja selge üleliigsest ilutsemisest hoiduv stiil. Keegi pole paremini tunnetanud ja paljastanud inimnõrkusi, kui see halastamatu prantslane, vähesed sama mõjuvalt üksikute joontega edasi andnud mõne olukorra pildi, mõne inimeseluloo. Kuigi Maupassant on ületamatuks meistriks just lühikese novelli alal, ilmnevad mainitud omadused ka tema pikemais töis. Antud romaan — ühe maalikunstniku armastus kahe naise, ema ja tütre vastu, avab lugejale inimhinge nii mõnegi märgatamatu saladuse.

Gustaf af Geijerstam. Raamat väikevellest. L. U. B. nr. 130—133. K.-ü. „Loodus“, Tartus, 1930. a. Hind 1 kr.

Geijerstam on tuntud maailmakirjanduses esmajoones naise, ema ja lapse, mugava kodu ning õnneliku perekonnaelu kirjeldajana

ja ülistajana. Kõige paremini õnnestunud teoseks selt alalt võiks pidada kauniste humoreskide kogu „Minu poisid“ ja „Raamat väikevellest“ (1900). Viimane on kirjutatud erilise tundlikkuse ja armastusega. Kujuka ja südamliku jutustuselaadi tõttu tunduvad temas kirjeldatud elamused usutavaina ja nad avaldavad lugejaile sügavat muljet. Käesolev teos on olnud loetavamaid raamatuid — nii rootsi kui ka maailmakirjanduses.

Zygmunt Krasinski. Irydion. Poola keelest tõlkinud *August Alle*. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus. Hind 3 kr. 50 s.

Poola rikkalikku ja omapärast kirjandust on eesti lugejale vähe tutvustatud, kuna vähe leidub tõlkijaid sellest keelest. Krasinski „Irydioniga“ on antud aga poola kirjanduse üks silmahakkavam teos, mis teiste omaaegsete seas püsib teedmärkiva tähisena. Poola romantilise luule alussammaste kolmik — Mickiewicz, Slowacki, Krasinski — iseloomustub erakordse isamaa-armastuse hingelõomaga. Nendest kolmest erineb järsu nurga all Krasinski: rahvusliku viha ja kättemaksu asemel, mis oli kaaslaste hingestajaks, kuulutas Krasinski muud: rahvas peab kasvama vaimliselt ja võitma vaimlise üleolekuga. Orjastatud Poolale oli see uueks evangeeliumiks, mis on kandnud ka rõõmsat vilja. „Irydionis“ avaldab Krasinski sümboolselt oma rahva teesuuna läbi aegade, kuigi sündmustik iseenest on viidud esimese kristluse aegsesse Roomasse. Idee kehastaja on kangelaslik võitleja Irydion, kes tõusnud omas südames rõhuva ja prasleva Rooma vastu ning kõigi abinõudega arendab võitlust võiduks. Sellel pineval ja suurelennulisel võitlusretkel toimub murrang, kus kättemaks hukub, kus terasene põueoda moonduv, kus hakkab koitma uus vaim inimeste ja rahvaste vahelkordades. Irydioni suur lend ei avaldu mitte suurekaarelistes liigutustes, vaid just suures sisemises jõus, tema suur lend mõjub meie praeguses argipäevsuses otse pühapäevlikult.

Liikumise keerises.

Hiljuti ilmus trükist *B. Nykäse* ja *H. Tanni* poolt koostatud „Liikumise keerises“ (Õpetusi liikumishädaohtudest).

Liiklemine mehhaniseerub alatasa, eriti suuremates linnades. Liikumisvahendite arvu kasvamisega on kahtlemata suurenenud ka tänavliiklemise hädaohud, sellest kõnelevad küllalt selget keelt möödunud aastate statistilised andmed. Tänavõnnetuste peamisteks põhjusteks on liikumiskorralduste mittetundmine, tähelepanematus, hooletus. Tähendatud raamat tahab olla teejuhiks liiklemise keerises. Seal on toodud kõik võimalikud õnnetusjuhtumid tänavail liiklemisel, kas jalgsi või sõidukeil, samuti ka hädapärasemad juhatused nende vältimiseks, juhtunud õnnetuste puhul abiandmisest ja endaaitamistest abipuudusel. Lõppeks on toodud näpunäiteid liikumise korraldamisest ja juhtimisest.

Eriti õppiva noorsoo keskel peaks leidma see raamat laialdast poolehoidu, pealegi teevad selle raamatu eriti meeldivaks rohked illustratsioonid kunstnik *N. Mey*’lt. Kõige paremaks soovitus sellele raamatule olgu hariduse- ja sotsiaalministeeriumi koolivalituse direktori soovitus:

„*B. Nykänen* ja *H. Tann* oma raamatus „Liikumise keerises“ käsitlevad väga aktuaalseid küsimusi, mida peab tundma meie ajal igauks juba noorest põlvest, et vältida õnnetusi, mis varitsevad meid liiklemise teedel, eriti suuremates keskkotades, kus liikumine suurel määral mehhaniseeritud. Küsimuse käsitlemisviis on autoritel õnnestunud ja eriti ilmekad ning paljuütlevad on illustratsioonid, mille autoriks tuntud kunstnik *N. Mey*. Raamatule võib loota ja soovida kõige paremat edu“.

„Liikumise keerises“ on mõeldud eeskätt lastevanematele ja õppivale noorsoole, kuid see ei tohiks puududa ühestki kooliraamatukogust ega lugemistoast.

Lõppeks olgu tähendatud, et raamatu hind 2 krooni on õige madal ja võimaldab selle soetamise kõigil. Tellimistega pöördutagu „*E. Politseilehe*“ talituse kohtu- ja siseministeeriumi, tuba nr. 34, tel. 7-47. Raha äratasumisel saadetakse raamat soovikorral posti kaudu koju kätte.

Toimetuse ja talituse aadress: Tallinna, Rataskaevu t. 22. Tel. 14-63.

Tellimishind: aastas 5 kr., poolaastas 2,50 kr., üksiknumber 75 s.

Vastutav toimetaja: *Ernst Martinson*.

Väljaandja: *Eesti Õpetajate Liit*.

Üheski koolis ja raamatukogus ei tohi puuda Eesti Õpetajate Liidu kirjastusel ilmunud

noorsooraamatud.

JUTUKIRJASTIK.

Nr. 1.	Ch. Dickens: <i>Kikk koldel</i>	trükk otsas	Hind 100 s.
Nr. 2.	Jack London: <i>Põlev laev</i>	" "	" 25 "
Nr. 3.	K. Hänninen: <i>Jäämere kangelaue</i> trükk otsas	" "	" 100 "
Nr. 4.	J. Parijõgi: <i>Laevapoisi päevilt II</i> trükk	" "	" 100 "
Nr. 5.	A. Conan Doyle: <i>Kuidas brigader tappis rebase</i>	" "	" 25 "
Nr. 6.	A. Conan Doyle: <i>Kuidas brigader päästis sõjaväe</i>	" "	" 25 "
Nr. 7.	A. Conan Doyle: <i>Kuidas brigader valutas Saragossa</i>	" "	" 25 "
Nr. 8.	A. Conan Doyle: <i>Lugu üheksast preisi ratsaväelasest</i>	" "	" 25 "
Nr. 9.	A. Conan Doyle: <i>Brigaderi viimne seiklus</i>	" "	" 25 "
Nr. 10.	Anna Brigader: <i>Pöialpoiss</i>	" "	" 50 "
Nr. 11.	Jack London: <i>Pagan Otoo</i>	" "	" 25 "
Nr. 12.	A. Chamisso: <i>Peeter Chlemit</i>	" "	" 50 "
Nr. 13.	Anni Swan: <i>Olli elukool</i>	" "	" 150 "
Nr. 14.	J. Akuraters: <i>Sulaspoisi suvi</i>	" "	" 75 "
Nr. 15.	M. Janson: <i>Rahuingel</i>	" "	" 100 "

REISIVESTETE KIRJASTIK.

Nr. 1.	J. Parijõgi: <i>Soome</i>	Hind 75 s.
Nr. 2.	J. Parijõgi: <i>Kevad kutsub</i>	" 100 "

POPULAARTEADUSLIK KIRJASTIK.

Nr. 1.	Sven Hedin: <i>Uue maailma avastuslugu</i>	Hind 75 s.
Nr. 2.	M. Laarman: <i>Puulõige</i>	" 150 "

ELULOOKIRJASTIK.

Nr. 1.	M. Laarman: <i>Tizian</i>	Hind 25 s.
Nr. 2.	M. Laarman: <i>Rembrandt</i>	" 25 "
Nr. 3.	E. Martinson: <i>Beethoven</i>	" 50 "

"NOORUSMAA" ALBUMID.

"Noorusmaa" jõulualbum 1925. a.	Hind 30 s.
"Noorusmaa" I almanak	" 100 "
"Noorusmaa" II almanak	" 100 "

"NOORUSMAA" AASTAKÄIGUD.

"Noorusmaa" 1926. aastakäik I pool	Hind 100 s.
" 1926. " II "	" 200 s.
" 1927. " I "	" 200 s.
" 1927. " II "	" 200 s.
" 1928. aastakäik	" 250 s.

L a d u: Tallinna, Rataskaevu 22. Telef. 434-63.

Ilmusid trükist „Töökooli“ kirjastusel, Pärnumaa koolinõunik J. A. LUUR'i ja Pärnu linna Eliisabeti koguduse õpetaja A. GRÜNBERG'i

„Piiblilugusid algkoolile ja leerilastele“

algkooli III—IV õppeaasta, algkooli uute õppekavade järgi suure hulga piltidega ja Palestiina kaardiga. Õpperaamat on ühine ev.-luteri ja ap.-õigeusu lastele vastavalt H. S. M. soovidele. Ap.-õigeusu katekismi on redigeerinud ülempreester N. Päts, ap.-õigeusu laulud valinud ülempreester cand. theol. M. Viik.

Hind: brošüüritult Kr. 1.75.

PEALADU: K. k.-ü. „Töökooli“, Tallinnas, Rataskaevu 22, tel. 432-14.

Fr. Kreuzwaldi Kalevipoeg

täiesti uues, põhjalikult revideer. väljaandes, umbes 50-ne illustratsiooniga ja rikkaliku seletusmaterjaliga.

Koolidele toimetanud **M. Nurmik.**

Hind kr. 2.20.

LOOTUSRINGI JUHT

ilmub E. Õ. Liidu väljaandel karskuskasvatustöö häälkandjana 1930-31. õppeaastal 6 numbrit.

LOOTUSRINGI JUHT

tahab pöörduda tähelepanu karskuskasvatustöö põhimõtteliste küsimuste selgitamisele ja pakkuda õpetajaile ja lootusringide tegelikele juhatajaile mitmesuguseid tegevusjuhiseid, kavu, näiteid, teateid ja materjale.

LOOTUSRINGI JUHT

kaastööliseks on meie paremad koolikarskustöö tundjad ja sõbrad.

LOOTUSRINGI JUHT

maksab ainult 50 senti aastas, üksiknumber 10 senti. Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised.

Toimetuse ja talituse aadress:
TALLINNA, RATASKAEVU 22., TELEFON 434-63